

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ДАНИЛО Н. ЛУЧИЋ

УТИЦАЈ КОРУПЦИЈЕ НА ЕКОНОМСКИ РАСТ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2018. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ДАНИЛО Н. ЛУЧИЋ

УТИЦАЈ КОРУПЦИЈЕ НА ЕКОНОМСКИ РАСТ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Текст ове докторске дисертације

ставља се на увид јавности,

у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС—, број 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС”, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за упознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2018. година

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

DANILO N. LUČIĆ

**THE IMPACT OF CORRUPTION ON ECONOMIC
GROWTH**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2018

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласна да кандидат Данило Лучић, може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом УТИЦАЈ КОРУПЦИЈЕ НА ЕКОНОМСКИ РАСТ, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, дд/05/2018. године

(Потпис ментора)

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE
SUBMISSION OF THE COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate Danilo Lučić, can submit the completed doctoral dissertation entitled THE IMPACT OF CORRUPTION ON ECONOMIC GROWTH to the officer for doctoral studies at the Faculty, for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, 14/05/2018.

(Mentor's signature)

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

Др Марија Џунић, ванредни професор, Универзитет у Нишу,
Економски факултет

Наслов:

Утицај корупције на економски раст

Резиме:

Докторска дисертација представља допринос релативно оскудним истраживањима временске међузависности између корупције и економског раста, са циљем прецизног утврђивања временског оквира у коме су утицаји између ове две појаве најинтензивнији. Полазећи од резултата досадашњих истраживања о карактеру утицаја између наведених величина, као и о правцу каузалности, у дисертацији се испитују варијације у ефектима корупције на економски раст, како би се утврдило да ли ти ефекти зависе од временског периода у коме се анализирају. За потребе истраживања коришћени су подаци о Индексу перцепције корупције и вредности бруто домаћег производа, на узорку од 40 земаља. Однос између корупције и бруто домаћег производа тестиран је у прецизно одређеним временским периодима, применом методолошких инструмената којима се квантитативно може исказати у ком степену је смањење нивоа корупције праћено растом вредности бруто домаћег производа.

Резултати истраживања указују на интензитет утицаја корупције на економски раст у кратком, средњем и дугом року. Установљено је да су негативни ефекти корупције на економски раст највише заступљени у временском интервалу дужине 6 до 10 година. У том смислу, резултати указују да са повећањем дужине периода у коме се посматра однос између корупције и економског раста, негативни утицаји јачају.

Указивањем на конкретан временски период након кога промене у нивоу корупције изазивају промене у реалним економским величинама, резултати истраживања доприносе постојећим теоријским расправама о односу између наведених појава. Истраживање представља солидну основу за даља испитивања временске димензије односа између корупције и економског раста, док се практичне импликације резултата односе на домен политике за борбу против корупције. Рокови прецизирани у овој анализи сугеришу да се ефекти мера усмерених на сузбијање корупције могу испољити са закашњењем од 6 – 10 година, тј. да се видљиви резултати у смислу економског раста могу очекивати након истека тог периода, под условом да су испуњени остали предуслови од којих зависи ефикасност анти-коруптивних мера.

Научна област:

Економија

Научна дисциплина:

Економика јавног избора

Кључне речи:

Корупција, економски раст, временски рокови, институције

УДК:

330.35:343.352

CERIF класификација:

S-180 Економија, економетрија, економска теорија, економски системи, економска политика

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertaiton

Doctoral
Supervisor:

Marija Džunić, PhD, Associate Professor, University of Niš, Faculty of
Economics

Title:

The Impact of Corruption on Economic Growth

Abstract:

The doctoral dissertation contributes to the relatively scarce research on the time interdependence between corruption and economic growth, with the aim to precisely determine the time frame within which the influences between these two phenomena are the most intensive. Drawing upon previous studies on the character of the influence, as well as the direction of causality between the two variables, the dissertation examines the variations of the effects of corruption on economic growth, in order to determine whether these effects depend on the time period in which they are analyzed. For the purpose of this research, data on the Corruption Perceptions Index and the value of gross domestic product have been used, on a sample of 40 countries. The relationship between corruption and gross domestic product has been tested in precisely determined periods of time, using methodological instruments that quantitatively indicate to what extent the decreasing levels of corruption are followed by the increase in the gross domestic product.

The results of the analysis indicate the intensity of the impacts of corruption on economic growth in the short, medium and long term. According to the results, the negative effects of corruption on economic growth are most intensive in a time interval of 6 to 10 years. In this regard, the negative effects of corruption on economic growth are stronger with the increase of the time period in which the relationship is observed.

By specifying a precise time delay after which changes in the level of corruption cause changes in the real economic variables, the research contributes to the existing theoretical discussions about the relationship between these phenomena. The research represents a solid ground for further investigation of the time dimension of the relationship between corruption and economic growth, while the practical implications of the results relate to the domain of the anti-corruption policy. The time frames specified in this analysis suggest that the effects of anti-corruption measures can be observed with a delay of 6-10 years, i.e. that visible results in terms of economic growth can be expected after this period, provided that other preconditions which the effectiveness of the anti-corruption measures depends on, are fulfilled.

Scientific Field:

Economics

Scientific
Discipline:

Economics of Public Choice

Key words:

Corruption, economic growth, timelines, institutions

UDC:

330.35:343.352

CERIF
Classification:

S-180 Economics, econometrics, economic theory, economic systems,
economic policy

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

Списак табела

<i>Табела 1: Облици политичког уређења и обрасци корупције.....</i>	<i>40</i>
<i>Табела 2: Истраживања корупције.....</i>	<i>49</i>
<i>Табела 3: Извори коришћени за конструисање CPI индекса 2014. године.....</i>	<i>53</i>
<i>Табела 4: Географска структура узорка.....</i>	<i>108</i>
<i>Табела 5: Класификација држава из узорка према висини БДП-а по глави становника (2013. година).....</i>	<i>109</i>
<i>Табела 6: Дескриптивна статистика за групе класификоване према висини БДП-а по глави становника.....</i>	<i>109</i>
<i>Табела 7: Класификација земаља према вредностима Индекса перцепције корупције (2013. година).....</i>	<i>112</i>
<i>Табела 8: Утицаји промена у корупцији на нивое БДП-а (појединачни приказ).....</i>	<i>120</i>
<i>Табела 9: Утицаји промена БДП-а на нивое корупције (појединачни приказ).....</i>	<i>121</i>
<i>Табела 10: Утицаји промена у корупцији на нивое БДП-а (збирни приказ).....</i>	<i>122</i>
<i>Табела 11: Утицаји промена БДП-а на нивое корупције (збирни приказ).....</i>	<i>123</i>
<i>Табела 12: Статистика (корупција- БДП).....</i>	<i>124</i>
<i>Табела 13: Статистика (БДП-корупција).....</i>	<i>125</i>
<i>Табела 14: Број погодака (Т), Северна Европа.....</i>	<i>128</i>
<i>Табела 15: Број погодака (Т), Јужна Европа.....</i>	<i>129</i>
<i>Табела 16: Број погодака (Т), Европа.....</i>	<i>129</i>
<i>Табела 17: Број погодака (Т), Аустралија и Југоисточна Азија.....</i>	<i>130</i>
<i>Табела 18: Број погодака (Т), Азија.....</i>	<i>130</i>
<i>Табела 19: Број погодака (Т), Северна Америка.....</i>	<i>131</i>
<i>Табела 20: Број погодака (Т), Јужна Америка.....</i>	<i>131</i>
<i>Табела 21: Број погодака (Т), Америка.....</i>	<i>132</i>
<i>Табела 22: Број погодака (Т), најразвијеније државе из узорка.....</i>	<i>133</i>
<i>Табела 23: Број погодака (Т), најнеразвијеније државе из узорка.....</i>	<i>133</i>
<i>Табела 24: Број погодака (Т), најмање корумпиране државе из узорка.....</i>	<i>134</i>
<i>Табела 25: Број погодака (Т), највише корумпиране државе из узорка.....</i>	<i>135</i>

Списак слика

<i>Слика 1: Модел односа принципала и агента.....</i>	<i>34</i>
<i>Слика 2: Модел односа принципала и агента у систему представничке демократије..</i>	<i>35</i>
<i>Слика 3: Давање мита по регионима (%).....</i>	<i>47</i>
<i>Слика 4: Давање мита на одређене јавне услуге у свету (%).....</i>	<i>47</i>
<i>Слика 5: Перцепције о корумпираности институција.....</i>	<i>48</i>
<i>Слика 6: Деловање јавних званичника у сопственом интересу (%).....</i>	<i>49</i>
<i>Слика 7: Број држава и извора за мерење корупције укључених у CPI индекс.....</i>	<i>54</i>
<i>Слика 8: Однос између података о корупцији на основу искустава и експертских процена о нивоима корупције.....</i>	<i>58</i>
<i>Слика 9: Узајамни утицаји корупције и економског раста.....</i>	<i>67</i>
<i>Слика 10: Азијски парадокс.....</i>	<i>103</i>
<i>Слика 11: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за I групу за период 1995-2011.....</i>	<i>110</i>
<i>Слика 12: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за II групу за период 1995-2011.....</i>	<i>111</i>
<i>Слика 13: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за I групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>113</i>
<i>Слика 14: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за II групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>113</i>
<i>Слика 15: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за III групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>114</i>
<i>Слика 16: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за IV групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>115</i>
<i>Слика 17: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за V групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>115</i>
<i>Слика 18: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за VI групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>116</i>
<i>Слика 19: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за VII групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>117</i>
<i>Слика 20: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за VIII групу земаља за период 1995-2011.....</i>	<i>117</i>
<i>Слика 21: Утицај промена у корупцији на нивое БДП-а (графички појединачни приказ).....</i>	<i>122</i>

<i>Слика 22: Утицај промена БДП-а на нивое корупције (графички појединачни приказ).....</i>	<i>122</i>
<i>Слика 23: Утицај промена у корупцији на нивое БДП-а (графички збирни приказ)....</i>	<i>123</i>
<i>Слика 24: Утицај промена БДП-а на нивое корупције (графички збирни приказ).....</i>	<i>124</i>
<i>Слика 25: Графички приказ (T) у односу на n (корупција- БДП).....</i>	<i>126</i>
<i>Слика 26: Графички приказ (T) у односу на n (БДП-корупција).....</i>	<i>127</i>

Садржај:

Увод	1
I Преглед литературе и истраживачка питања	5
1. Полазне претпоставке и дефинисање проблема истраживања	6
2. Преглед литературе	11
2.1. Корупција и економски раст – правци каузалности	11
2.2. Карактер утицаја корупције на економски раст.....	14
2.3. Временска међузависност корупције и економског раста	19
II Теоријски оквири анализе корупције	24
1. Еволуција схватања корупције.....	25
2. Теоријске основе истраживања односа корупције и економског раста.....	31
2.1. Теорија јавног избора.....	31
2.2. Модел односа принципала и агента као методолошки оквир за анализу корупције.....	33
3. Типологија корупције и економска ефикасност.....	37
3.1. Политичка и бирократска корупција.....	37
3.2. Централизована и децентрализована корупција	40
4. Мерење корупције – кључни проблеми, извори података и најчешћи индикатори	43
4.1. Извори података за мерење корупције.....	43
4.2. Најчешће коришћени индикатори корупције.....	49
4.2.1. <i>Corruption Perception Index</i> (CPI) као индикатор корупције	53
4.3. Недостаци композитних индикатора корупције са освртом на CPI индекс.....	55
5. Практичне импликације истраживања односа између корупције и економског раста.....	60
III Корупција и економски раст – узајамни утицаји и трансмисиони механизми	65
1. Међузависност корупције и економског раста.....	66
2. Друштвено-економска условљеност корупције	69

2.1. Економске детерминанте корупције	70
2.1.1. Неједнакост у расподели доходака и корупција.....	72
2.1.2. Економске слободе као фактор корупције	74
2.1.3. Отвореност привреде.....	76
2.1.4. Распољивост природних ресурса.....	78
2.1.5. Инфлација.....	79
2.2. Институционални извори корупције	80
2.2.1. Обим државне интервенције у привреди.....	80
2.2.2. Политичке институције и корупција.....	82
2.2.3. Правосудни систем и бирократија као фактори корупције	85
2.3. Друштвене и културне детерминанте корупције	86
3. Корупција, економски раст и ефикасност	89
3.1. Ефекти корупције на институционалну ефикасност	89
3.2. Утицај корупције на економски раст – трансмисиони механизми	91
3.2.1. Утицаји корупције на економски раст преко инвестиција	92
3.2.2. Корупција и структура јавних издатака.....	95
3.2.3. Корупција, институционални амбијент и економски раст	99
IV Емпиријско истраживање међузависности корупције и економског раста	105
1. Опис узорка, извора података и утврђивање временског оквира истраживања	106
1.1. Структура узорка.....	108
2. Методолошки оквир анализе међузависности корупције и економског раста	118
3. Резултати истраживања	120
3.1. Ефекти промена у корупцији на економски раст и ефекти промена у економском расту на корупцију.....	120
3.2. Груписање резултата истраживања према одабраним критеријумима	127
3.2.1. Критеријум географског положаја државе.....	128
3.2.2. Критеријум нивоа економске развијености државе	133

3.2.3. Критеријум нивоа корумпираности државе.....	134
4. Допринос истраживања и импликације.....	137
Закључак	141
Литература	145
Прилог А1	160
Прилог А2	162
Биографија аутора	164
Изјава о ауторству	165
Изјава о истоветности штампаног и електронског облика докторске дисертације...	166
Изјава о коришћењу	167

Увод

Корупција, као сложена друштвена појава, предмет је бројних теоријских и емпиријских истраживања, која имају за циљ утврђивање њених облика, узрока и последица. Распрострањеност корупције и њени негативни утицаји на институционалну ефикасност, функционисање тржишне привреде и политичку стабилност допринели су томе да ова појава постане актуелна тема истраживања у оквиру различитих друштвених наука (економија, политичке науке, социологија, психологија, право и антропологија).

Изучавање корупције подразумева не само утврђивање и мерење њеног обима и интезитета, већ и познавање механизма утицаја корупције на друштвено-економску ефикасност, као и директних и индиректних трошкова која она генерише. У том смислу, покушај свеобухватне анализе феномена корупције требало би да обухвати следеће уже проблемске целине - дефинисање корупције и испитивање могућности њеног квантификовања; анализу различитих врста корупције; истраживање фактора који условљавају њен настанак и ширење; и коначно, анализу последица корупције, што је неопходан предуслов за дефинисање стратегије за борбу против корупције.

Однос између корупције и економског раста, а посебно утврђивање праваца узрочности и карактера везе између њих, предмет је обимних теоријских и емпиријских студија у оквиру економске науке. Упркос великом интересовању, мало научних радова је проучавало однос између корупције и економског раста у односу на време, па још увек није прецизно утврђено у ком временском оквиру су њихови односи најизраженији. У том смислу, предмет истраживања докторске дисертације су међусобни утицаји корупције и економског раста, са посебним нагласком на прецизном дефинисању временских рокова у којима су ти утицаји најинтензивнији.

Истраживање се заснива на неколико полазних претпоставки:

- Између корупције и економског раста постоји однос узајамне зависности;
- Однос корупције и економског раста подразумева негативну корелативну везу;
- Узајамни утицаји корупције и економског раста зависе од временског периода у коме се њихов однос посматра.

У складу са постављеним циљевима истраживања, у изради докторске дисертације користиће се више научних метода. У теоријском делу рада, у циљу систематизације постојеће теоријске грађе о корупцији (у смислу анализе односа корупције и економског раста, дефинисања корупције, њених врста, узрока, последица и трансмисионих мезанизама утицаја), биће примењене научне методе уобичајене за теоријска истраживања у оквиру друштвених наука (методе анализе и синтезе, метод компарације, метод класификације и методе индукције и дедукције). У емпиријском делу рада квантитативним методама биће обрађени емпиријски подаци о корупцији и економском расту, на узорку од 40 земаља са различитих континената и различитих нивоа развијености, за период од 15 година. Полазећи од претпоставке о обостраној каузалности и негативној корелацији између корупције и економског раста, применом математичких и логичких метода испитаће се међусобни утицаји ове две појаве у различитим временским интервалима. Применом статистичких метода (дескриптивна статистика, Пирсонов коефицијент корелације) детаљније ће се анализирати природа односа између корупције и економског раста. Као индикатор корупције користиће се Индекс перцепције корупције, док ће економски раст бити приказан кроз податке о бруто домаћем производу које објављује Светска банка.

Први део дисертације представља преглед литературе о односу између корупције и економског раста. Конкретно, биће систематизовани резултати досадашњих истраживања о присуству везе између ове две појаве, правцима узрочности, као и карактеру њихових узајамних утицаја. У овом делу рада циљ ће бити да се укаже на најважније резултате истраживања о карактеру везе између ове две појаве, односно да ли је корелација између корупције и економског раста позитивна или негативна. Посебна пажња биће посвећена анализи досадашњих истраживања о временској међузависности између корупције и економског раста, тј. о томе у ком року се испољавају најснажнији утицаји између посматраних појава. Резултати наведених анализа требало би да пруже основу за емпиријску анализу временске међузависности између ових показатеља.

У другом делу дисертације представљени су теоријски фундаменти истраживања корупције, који почињу прегледом различитих приступа у дефинисању ове појаве. С обзиром на присуство алтернативних схватања, намера је да се прецизним појмовним одређењем корупције утврде оквири за истраживање узајамних односа корупције и економског раста. Анализа утицаја корупције на економски раст смешта се у оквир

теорије јавног избора, где се корупција сматра извором економских неефикасности, а настаје као последица слабих институционалних ограничења. Указује се на примену модела односа између принципала и агента за разумевање опортунистичког понашања актера корупције и њихове реакције на подстицаје и ограничења из институционалног окружења. Преглед литературе о корупцији обухватиће и идентификацију различитих типова корупције, у циљу испитивања начина на које појединачни типови корупције, укључујући различите актере, утичу на економску ефикасност. Посебан проблем у истраживањима корупције представља њено мерење, пре свега због незаконите природе коруптивних радњи, због чега учесници у корупцији теже да прикрију своје активности. Самим тим, тешко се долази до објективних индикатора корупције па се њено мерење своди на испитивање субјективних перцепција о распострањености корупције у друштву. У раду ће бити анализирани кључни методолошки проблеми у вези са мерењем корупције, као и предности и недостаци најчешће коришћених показатеља корупције.

Треће поглавље представља обимну анализу узајамних утицаја корупције и економског раста и механизма путем којих се ти утицаји остварују. С обзиром на то да постоје различите теорије о односу корупције и економске ефикасности као и ефеката који, у кратком и дугом року, из тог односа произилазе, анализа односа међузависности започиње испитивањем економске условљености корупције. Идентификацијом економских детерминанти корупције испитује се дејство економских чинилаца на распострањеност корупције. Како неке теорије указују да корупција у кратком року може позитивно утиче на економски раст, заобилажењем неефикасних процедура, али да то у дугом року ствара додатне неефикасности, међузависност економског раста и корупције детерминисана је деловањем бројних политичких и институционалних чинилаца. Из тих разлога, у овом делу рада, поред потенцијалних утицаја економских чинилаца на појаву и ширење корупције, испитује се и улога институционалних чинилаца у обликовању односа између корупције и економског раста. Након тога, у оквиру ширих разматрања друштвених и економских последица корупције, предмет анализе су кључни трансмисиони механизми и канали утицаја корупције на економски раст. Идентификацијом канала путем којих корупција утиче на економску ефикасност, утврђују се услови за испољавање њених ефеката у различитим временским периодима.

У четвртом поглављу биће представљено емпиријско истраживање усмерено на утврђивање временског периода у коме су узајамни утицаји корупције и економског

раста најснажнији. Применом квантитативних метода биће обрађени емпиријски подаци о корупцији и економском расту. Имајући у виду да велики број научних истраживања указује да између корупције и економског раста постоје узајамни утицаји, као и да између ове две величине постоји негативна корелациона веза, математичка логика биће примењена у сврху утврђивања броја истинитих исказа у вези са наведеним односом за различите временске периоде. Применом статистичких метода детаљније ће се анализирати природа односа између корупције и економског раста.

Докторска дисертација треба да допринесе потпунијем разумевању феномена корупције и њених друштвених и економских последица, као и да укаже на негативне ефекте које носи овај дубоко укоревени друштвени проблем. Очекује се да резултати истраживања односа између корупције и економског раста, механизма путем којих се ти утицаји остварују, као и временских оквира у којима се најинтензивније испољавају допринесу проширивању постојећег знања о економским ефектима корупције и у том смислу представљају користан инпут у креирању мера за борбу против корупције.

I Преглед литературе и истраживачка питања

1. Полазне претпоставке и дефинисање проблема истраживања

Због потенцијалних утицаја на економски раст и развој, корупција је током последњих деценија постала предмет интензивних истраживања у оквиру економске науке. Значај ове теме додатно потврђује и развој и примена различитих методологија за мерење корупције, бројних индикатора, као и активности у области јавних политика, на међународном и националним нивоима, које су усмерене на креирање мера за борбу против корупције. Истраживања о корупцији су обимна и свеобухватна, и односе се како на питања концептуализације, тако и на утврђивање детерминанти корупције, усавршавање методологија за мерење корупције и, у коначном, процени друштвених и економских последица корупције. Међутим, упркос бројним покушајима, научна истраживања још увек не нуде недвосмислене одговоре на многа питања, укључујући и прецизно одређење односа између корупције и економског раста. У том смислу, два кључна питања која су предмет досадашњих истраживања односе се на карактер утицаја између наведених величина, као и на правац каузалности тј. утврђивање прецизне узрочно-последичне везе између корупције и економског раста.

Један од могућих узрока оваквог стања је присуство два суштински различита схватања корупције у досадашњим истраживањима. С једне стране, корупција се сматра ефикасним алатом за заобилажење бирократских препрека и, по том основу, снижавање трансакционих трошкова економских актера, чиме се подстичу њихове продуктивне активности. Оваква схватања инспирисана су аргументима Нејтана Лефа (Leff, 1964), који јасно разграничава корупцију, као ванзаконски утицај на креирање или имплементацију политика, од бирократске неефикасности. У том смислу, теза да корупција може испољити позитивне ефекте на привреду земаља које се карактеришу административним неефикасностима, подстичући у кратком року корисне трансакције које се иначе не би реализовале, даље је развијана и доказивана у неколико теоријских, али и емпиријских истраживања (Lui, 1985; Beck & Maher, 1986; Egger & Winner, 2005; Levy, 2007). С друге стране, постоје чврсто утемељени и емпиријски доказани аргументи да корупција негативно утиче на реализацију инвестиција и иновација, а на тај начин, у дугом року, ограничава могућности за економско напредовање, како се истиче у пионирском истраживању Паола Мауро (Mauro, 1995). Смештањем корупције у шири контекст институционалне ефикасности (поред показатеља политичке стабилности, бирократије и ефикасности правосудног система), Мауро доказује да корупција, као израз бирократске неефикасности, представља значајну детерминанту

инвестиција, а тиме и економског раста. У истраживању се наглашава негативан карактер таквих утицаја, чак и у земљама са распрострањеним административним мањкавостима. Дакле, овакво схватање инсистира на томе да корупција и бирократска неефикасност представљају саставне делове исте појаве, који су међусобно неодвојиви. Каснија истраживања потврђују негативни утицај корупције на економски раст, проширујући анализу утврђивањем трансмисионих механизма утицаја (Мо, 2001), као и указивањем на „логичку заблуду о ефикасној корупцији“ (Aidt, 2009). Наиме, заблуда се састоји у томе што, уколико се корупција схвати као ефикасно средство за превазилажење бирократских процедура и неефикасности, тиме се стварају директни подстицаји бирократама за креирање и одржавање таквих неефикасности, имајући у виду потенцијал за присвајање личних користи. Краткорочно „подмазивање точкова“ ствара основе за дугорочне поремећаје у алокацији ресурса и њихово нерационално трошење, тј. усмеравање у активности присвајања ренти. У односу на савршено конкурентно тржиште, у оваквом окружењу економски актери производе и инвестирају мање, чиме се смањују укупна производња и инвестиције у привреди, а тако и раст читаве привреде. Овим се тврди да корупција, иако у кратком року може да подстакне економски раст, представља препреку за дугорочни, одрживи економски раст. Такође, чињеница да корупција у појединачним случајевима може да допринесе повећању ефикасности, не подразумева да се може очекивати опште повећање ефикасности на нивоу привреде.

Наведена супротстављена схватања односа корупције и економског раста указују на потребу да се у анализу овог односа укључи и фактор време. Наиме, у кратком року корупција се сагледава као користан алат којим се могу превазићи прекомерна бирократска оптерећења. Ипак, како се бирократска неефикасност корупцијом не уклања, већ потхрањује, може се очекивати нарастање неефикасних процедура, које ће генерисати потенцијалне ренте и додатну корупцију у дугом року (Farrel, 1987; Andvig, 1991). На овај начин, субоптимална бирократска правила и процедуре нису егзогено одређени, већ постају функција корупције, односно и саме могућности за настанак корупције. Како се у дугом року, према теоријским претпоставкама, корупција негативно одражава на инвестиције, а посредно и на економски раст, ефекти промене у нивоу корупције би требало да буду израженији у дугом, у односу на кратак рок.

Према томе, да би се утврдила права природа односа између корупције и раста, потребно је испитати како краткорочне односе између ове две појаве, тако и ефекте

који се испољавају у средњем и дугом року. Уколико су теоријске претпоставке о позитивним ефектима корупције на економски раст у кратком, а негативним утицајима у дугом року валидне, може се очекивати да негативни утицаји јачају са повећањем дужине периода у коме се посматра однос између корупције и економског раста. Другим речима, уколико је потребно одређено време да се промене у нивоу корупције одразе на реалне економске величине, онда треба очекивати да утицај корупције на економски раст буде израженији у дугом, него у кратком року. Овакви налази представљају важан инпут у креирању јавних политика које се односе на превенцију корупције, како на националном, тако и на међународном нивоу. Креатори политика су више усмерени на дугорочне последице корупције, него на њене краткорочне ефекте. Утврђивање прецизнијих временских периода након којих промене у нивоу корупције изазивају промене у реалним економским величинама указују на то у ком се периоду, тј. са коликим кашњењем, могу очекивати ефекти мера усмерених на сузбијање корупције.

У том смислу, овај рад представља допринос релативно оскудним истраживањима која се односе на временску међузависност између корупције и економског раста, са циљем да се прецизније одреди временски оквир у коме су утицаји између ове две појаве најинтензивнији. Наиме, емпиријски докази о ефектима корупције на економски раст су, најблаже речено, разнолики. У неким студијама ови односи испитују се у релативно кратким роковима (на пример, 1994-98 у Abed & Davoodi; 1994-96 у Rock & Bonnet, 2004), док у другима анализа обухвата периоде преко 20 година (Mauro, 1995; Mo, 2001; Pellegrini & Gerlagh, 2004). Један од начина да се утврди зашто ефекти корупције на економски раст варирају током времена (како сугеришу резултати досашњих истраживања) је анализа односа између корупције и економског раста у различитим временским оквирима и поређење тако добијених резултата. Истраживања о односу корупције и економског раста јесу бројна и свеобухватна, али се мали број студија експлицитно бави прецизним дефинисањем временских периода у којима је однос између корупције и економског раста најизраженији. Јасније разграничење краткорочних и дугорочних ефеката корупције на економски раст, узимајући у обзир ендегеност односа између корупције и бирократске (институционалне) ефикасности, допринело би прецизнијем утврђивању природе односа између корупције и економског раста.

У ту сврху, у раду ће бити представљено самостално емпиријско истраживање, изведено на посебно креираном узорку од 40 земаља. Оригинална бази података која ће се анализирати обухвата вредности индикатора корупције и вредности бруто домаћег производа у земљама обухваћеним узорком, за период од 1995-2011. године. Однос између корупције и бруто домаћег производа тестиран је у прецизно одређеним временским периодима (кратком, средњем и дугом року), применом методолошких инструмената којима се квантитативно може исказати у ком степену је смањење нивоа корупције праћено растом вредности бруто домаћег производа (и обрнуто). Ови односи тестираће се посебно за сваки $t + n$ временски период (n се креће од 1 до 15), како би се дошло до сазнања о томе у ком проценту се очекивани однос између корупције и бруто домаћег производа испољава у одређеном временском року. Неопходно је напоменути да овом анализом није могуће узети у обзир друге потенцијалне факторе који, у кратком или дугом року, утичу на економски раст. Такође, утврђивање разлога зашто је у одређеном временском периоду веза најизраженија неће бити предмет овог истраживања.

Резултати испитивања односа између корупције и економског раста у различитим временским оквирима требало би, са једне стране, да допринесу постојећим расправама о карактеру утицаја корупције на економски раст, у смислу доприноса емпиријским проверама алтернативних ставова о утицају корупције на економски раст. Са друге стране, прецизно утврђивање рокова у којима су утицаји између корупције и економског раста најинтензивнији, може представљати значајан инпут за креирање мера за сузбијање корупције, у смислу предвиђања временског периода у коме се очекује испољавање ефеката предузетих мера.

За потребе оваквог истраживања, пошло се од свеобухватног прегледа литературе о односу корупције и економског раста. Осим кључне расправе о схватањима корупције као позитивног или негативног фактора економског раста, о којој је већ било речи, једно од важних тема истраживања у овој области је питање узрочно-последичне везе између корупције и економског раста. Како се велики број теоријских и емпиријских студија бавио истраживањем правца узрочности, резултати ових студија такође не пружају недвосмислене закључке о томе да ли постоји узајамна или каузалност између корупције и економског раста или су утицаји једностранни (опширније у одељку 2.1.). У том смислу, за потребе истраживања пошло се од претпоставке да постоје узајамни, тј. обострани утицаји између корупције и економског раста, па су емпиријски тестирани и

потенцијални утицаји величине бруто домаћег производа на распрострањеност корупције.

Теоријски део рада структуриран је у складу са претпоставкама на којима се заснива планирано истраживање. За потребе истраживања било је потребно одредити се за прецизан и недвосмислен концепт корупције, с обзиром на бројне, различите и често збуњујуће дефиниције корупције, које су резултат обимних истраживања током претходних неколико деценија. У том смислу, у овом раду се полази од схватања корупције која у први план истичу аспекте понашања, тј. под корупцијом подразумевају злоупотребу службеног положаја, ради стицања приватних користи, иако се схватањем корупције као феномена који се претежно јавља у јавном сектору, из анализе искључује један део коруптивних активности. С друге стране, користи се оквир односа између принципала и агента како би се детаљније описале интеракције између учесника у корупцијским трансакцијама. На основу претпоставке о узајамним утицајима између корупције и економског раста, највећи део теоријског истраживања односи се на испитивање различитих аспеката везе између корупције и економског раста, као и механизма путем којих се наведени утицаји остварују.

2. Преглед литературе

Наредни одељак представља детаљни преглед досадашњих истраживања која се тичу праваца узрочно-последичних веза између корупције и економског раста, као и карактера међусобних утицаја између ове две категорије. Посебно ће се указати на досадашње покушаје да се специфицирају временски периоди у којима се такви утицаји остварују. Кључни налази досадашњих истраживања представљају полазну основу за емпиријско истраживање, које има за циљ да допринесе потпунијем разумевању временске димензије утицаја корупције на економске резултате савремених привреда.

2.1. Корупција и економски раст – правци каузалности

Анализа праваца каузалности између корупције и економског раста предмет је бројних теоријских и емпиријских истраживања. Резултати тих истраживања се значајно разликују, у смислу да постоје докази како о утицају корупције на економски раст, тако и о повратном утицају економских резултата на распрострањеност корупције.

Једна група истраживања указује на присуство каузалности између ове две појаве, али само у једном смеру. Дакле, каузалност иде од корупције ка економском расту, тј. корупција утиче на ниво бруто домаћег производа, али не и обрнуто. Велики број студија указује да постоји само један смер деловања између ових варијабли (Kaufmann & Kraay, 2002; Lambsdorff, 2007). Једно од таквих истраживања указује на присуство корелације између корупције и стопе раста бруто домаћег производа, нивоа образовања, судске (правне) ефикасности и економских слобода (Isse & Abdiweli, 2003). Мауро (Mauro, 1995) указује да корупција снижава ниво инвестиција, а самим тим и економски раст. Користећи податке из великог броја различитих држава, он показује да корупција и бирократска неефикасност остварују негативне ефекте на економски раст. Резултати његовог истраживања упућују на закључак да корупција изазива опадање стопе економског раста, а не обрнуто. Како сугеришу ови налази, корупција снижава економски раст, али економски раст нема утицаја на будуће нивое корупције, тј. сам по себи не утиче на сузбијање корупције.

Насупрот истраживањима према којима је каузалност усмерена од корупције ка економском расту, постоје и истраживања која истичу да између економског раста и корупције постоји унилатерална веза, где правац утицаја иде од економског раста ка

корупцији (Adenike, 2013). Корупција нестаје како се земља развија, па је каузалност у већој мери усмерена од нивоа економске развијености ка корупцији (Treisman, 2000; Paldam, 2001, 2002). Из ове перспективе економски раст ствара додатне ресурсе, који стварају услове да се држава ефикасно бори против корупције и на тај начин смањи њен ниво (Bhattacharyya & Jha, 2009).

Значајан део емпиријских истраживања пружа доказе о присуству обостране каузалности (Brown & Shackman, 2007; Freille, 2007), истичући да не утиче само корупција на економски раст, него и да економски раст утиче на ниво корупције (Blackburn et al. 2005). У том смислу, неке државе могу упасти у *лошу* равнотежу, са константно високом корупцијом и ниским нивоима економске развијености, док друге земље могу бити *заробљене у доброј* равнотежи са ниском корупцијом и високим стопама раста (Blackburn et al. 2005). Дакле, веза између корупције и економског раста је обострана - нижи економски раст је узрок високе распрострањености корупције, и обрнуто. Развијене привреде су успешније у сузбијању корупције, док високо распрострањена корупција ограничава економски раст (Igwe et al. 2012; Andvig et al. 2000).

Емпиријске потврде о присуству каузалности између економског раста и корупције треба узимати са опрезом, с обзиром на то да постоје индикације да примењене методе истраживања могу значајно одредити коначне резултате. На пример, истражујући везу између економског раста и корупције у 42 земље у развоју у периоду 1998-2009 године Рајт и Крејгвел (Wright & Craigwell, 2013), према једном методу истраживања, налазе да постоји јак утицај корупције на економски раст и слаб утицај економског раста на корупцију. Једнозначна веза од корупције ка економском расту установљена је у 11 држава (Белгија, Бразил, Бугарска, Чиле, Естонија, Мађарска, Мексико, Пољска, Румунија, Турска и Венецуела), док је у Белорусији и Уругвају установљено да економски раст представља детерминанту корупције. На узорку од преосталих 29 држава није откривена каузалност између ових варијабли, што показује да корупција утиче на економски раст у неким државама али, по мишљењу аутора, то не треба узимати као опште правило. Међутим, анализом истог узорка, али применом другачијих емпиријских техника, потврђено је присуство обостраних утицаја између ових варијабли за Бразил, Мексико, Пољску и Венецуелу. Корупција утиче на раст у 8 земаља, у 21 држави откривено је да економски раст узрокује промене у нивоима корупције, док у осталим земљама није откривена никаква веза.

Треба указати да постоје и истраживања у којима веза између корупције и економског раста није установљена. У истраживањима у којима се однос између корупције и раста испитује укључивањем нивоа економских слобода као контролног фактора, није потврђена веза између корупције и економског раста у земљама у којима постоји низак ниво економских слобода (*not-free*) (Meon & Sekkat, 2005; Mendez & Sepulveda, 2006). Корупција јача економски раст у условима ограничених економских слобода, али корисни утицај корупције опада како се економске слободе повећавају (Heckelman & Powell, 2008). Свенсон (Svensson, 2005), позивајући се на теорије о институционалном развоју (Lipset, 1960), указује да је квалитет институција (а самим тим и корупција) одређен и обликован економским факторима. Међутим, у својој емпиријској анализи, иако налази да је у богатијим земљама корупција мање распрострањена, висина дохотка не утиче значајно на ниво корупције. Слаби емпиријски докази, по њему, резултат су чињенице да економски развој може да креира тражњу за квалитетнијим институцијама, али исто тако може бити функција квалитета институција. Проучавајући везу између корупције и економског раста у периоду од 1986-2003 године, Литвеј и др. (Littvay et al. 2006) нису пронашли везу између између ових чинилаца у оквиру држава изван Азије, али су пронашли позитивну корелацију између корупције и раста у азијским државама. Пајдерс (Paider, 2008) је анализирао кретање бруто домаћег производа за период од 1998-2005 године и вредност Индекса перцепције корупције (*Corruption Perception Index*) за временски период од 1998-2007 године. Узимајући у обзир државе из свих крајева света, дошао је до закључка да између вредности Индекса перцепције корупције и бруто домаћег производа не постоји међусобна корелација, односно да се ове величине крећу независно једна од друге. Амундсен (Amundsen, 1999) указује да је тешко тачно утврдити правац каузалности између ових индикатора.

Преглед резултата досадашњих истраживања о правцу узрочности између корупције и економског раста не указује на присуство јасних и једнозначних налаза који се тичу овог односа. Литература обилује емпиријским потврдама различитих претпоставки – о једностраној, али и узајамној каузалности, као и о одсуству било каквог узрочно-последичног односа.

2.2. Карактер утицаја корупције на економски раст

Централни предмет расправа у литератури о економским ефектима корупције односи се на карактер везе између корупције и економског раста. Иако највећи број истраживања указује на значајне ефекте корупције на инвестиције и економски раст, постоје неслагања у вези са тим колики су нето ефекти корупције на економске резултате.

Као што је у претходном одељку наведено, постоје два суштински различита схватања економских ефеката корупције. Са једне стране, истиче се да је корупција *помоћна рука* (*helping hand*) односно *уље у точковима* (*grease the wheels* хипотеза) привреде (Leff, 1964; Huntington, 1968; Bardhan, 1997). Овде се претпоставља да корупција може помоћи економским субјектима да ефикасније заобиђу бирократске препреке и ригидне законе, подстичући тако економски раст. Насупрот томе, корупција се сматра *грабљивом руком државе* (*grabbing hand*), односно *песком у точковима* (*sand the wheels* хипотеза) привреде (Murphy, Shleifer & Vishny, 1993; Kaufman & Wei, 1998; Tanzi 1998; Aidt, 2003). Ова група схватања корупцију сматра фактором који негативно утиче на економски раст.

Пионирски рад који је промовисао идеју о корисним ефектима корупције објављен је пре више од пола века (Leff, 1964). У њему се тврди да корупција подстиче економски раст тако што релативизира неефикасне и ригидне прописе наметнуте од стране државе. Заговорници *ефикасне корупције* тврде да подмићивање може помоћи предузећима да смање трансакционе трошкове који настају услед прекомерних бирократских оптерећења, док са друге стране може послужити као додатни стимуланс бирократама да ефикасније обављају своје послове (Huntington, 1968). Ово може нарочито важи за неразвијене земље, где државе имају низ других приоритета у односу на економски раст, а бирократе су заинтересоване за одржавање постојећег стања. *Подмазивање точкова*, према овом схватању допринело би мотивисању јавне администрације да буде више наклоњена активностима које подстичу раст. Такође, Леф тврди да би корупција требало да мотивише бирократе на ефикаснију алокацију ресурса који би ишли најпродуктивнијим економским субјектима. Он практично заговара неку врсту конкуренције између приватних економских актера који би учествовали у некој врсти лицитације за ограничени број државних дозвола или других ресурса, што би довело до тога да јавне услуге иду онима који могу највише да плате, тј. који су најефикаснији у свом послу. Према Лефу, ово је ефикасан корективни механизам тржишних кретања. Практично, одређени степен корупције може бити

користан за оптималну алокацију ресурса у условима тржишних недостака, односно у условима неадекватног функционисања тржишта (Acemoglu & Verdier, 1998). У том смислу, корупција има потенцијал да економске актере учини ефикаснијим и унапреди економски раст. Ово се илуструје примерима контроле цена хране у Чилеу и Бразилу, или развоја црног тржишта у командној привреди Грузије (Совјетског Савеза) услед креирања вештачких несташница робе изазваних државним планирањем (Levy, 2007). Од средине 1980-тих, у економској теорији развијени су модели којима се указује на конкретне механизме путем којих корупција подстиче раст – смањење чекања на јавне услуге (Lui, 1985) или лицитирање у којима побеђују предузећа која могу да плате највећи износ мита (Beck & Maher, 1986; Lien, 1987).

У описивању начина на који *подмазивање тачкова* може имати позитивне ефекте, тврди се да корупција представља *брзи новац* који доприноси повећању ефикасности економског система, правдајући на тај начин тезу да корупција има позитиван утицај на економски раст (Bailey, 1966; Summers, 1977; Bardhan, 1997; Wedeman, 2002; Acemoglu & Verdier, 1998). Аргументи су да подмићивање може помоћи у минимизирању бирократских трошкова и побољшању ефикасности јавног административног сектора у економији (Lui, 1985; Beck & Maher, 1986; Amundsen, 2000). Другим речима, широко прихваћена илегална плаћања треба да буду легализована, јер ће то натерати званичнике да раде брже и фаворизоваће клијенте који више цене њихово време и рад (Rose-Ackerman, 1997). Из тог угла корупција омогућава инвеститорима да заобиђу бирократске процедуре (*red tape*) и на тај начин побољшава тржишне перформансе и може смањити трошкове и време за *чекање у редовима* (Lui, 1985). Корупција смањује конфликтност међу политичким елитама и индиректно побољшава економски раст (Huntington, 1990).

Бројне су емпиријске студије чији резултати потврђују могућност позитивних економских ефеката корупције. У одбрани позитивних екстерналија корупције, неке од њих указују на то да корупција може бити значајан подстицај страним директним инвестицијама (Egger & Winner, 2005). Наиме, мерећи краткорочни утицај корупције на инвестиције у 73 земље у периоду од 1995-1999, аутори су идентификовали јасан позитивни утицај корупције на инвестиције, потврђујући тиме Лефове претпоставке. Хуанг (Huang, 2012) је својим истраживањем обухватио десет држава из Азије (Кина, Индонезија, Јапан, Јужна Кореја, Малезија, Филипини, Сингапур, Тајван, Тајланд и Вијетнам) у периоду од 1995-2010 године и закључио да корупција позитивно утиче на

економски раст, указујући на њен допринос расту привредних активности. Коломбато (Colombatto, 2003) је утврдио да у неким државама у развоју, корупција има позитиван утицај на економски раст. Позитивну корелацију између корупције и бруто домаћег производа у својим истраживањима потврдили су и други аутори (Barreto, 2001; Dreher & Gassebner, 2007).

Ако посматрамо везу између нивоа економског раста мереног величином бруто домаћег производа и перципираног нивоа корупције, у великом броју држава негативна корелација је свакако јака - сиромашне државе имају високе нивое корупције (*Transparency International*, 2007). На другој страни, можемо уочити и примере да стопа економског раста више варира у државама са вишим нивоима корупције. Другим речима, док многе високо корумпирани државе имају ниске стопе економског раста, постоје и земље које остварују висок економски раст у условима распрострањене корупције. Једно од објашњења може бити чињеница да строго централизоване државе могу са више успеха ограничити негативне ефекте подмићивања у поређењу са децентрализованом корумпираном бирократијом. У неким ситуацијама корупција повећава економски раст, чак и при вишим нивоима корупције (Swaleheen, 2011; Rock & Bonnett, 2004).

Иако теорија о корупцији као алату за *подмазивање тачкова* има доста емпиријских потврда, чини се да у литератури преовлађује став о негативним нето ефектима на економски раст и развој. Иако се може говорити о специфичним условима у којима корупција може бити подстицајни фактор раста (рецимо, државе са неефикасним јавним апаратом), недвосмислени су докази о негативним економским ефектима корупције. Као што је раније наглашено, схватајући корупцију изразом бирократске неефикасности (елементом квалитета институција), Мауро (Mauro, 1995) доказује јак негативни утицај корупције на инвестиције, па самим тим и дугорочни економски раст. Његово истраживање указује да пораст административне ефикасности државе Бангладеш за једну стандардну девијацију изазива пораст стопе инвестиција за 5 %, а консеквентно, повећање годишње стопе бруто домаћег производа за пола процента, чиме се поткрепљују аргументи о ефекту *грабљиве руке*.

Бројне су студије које су емпиријски потврдиле Маурове претпоставке. Испитујући трансмисионе канале путем којих корупција утиче на инвестиције и раст, Мо (Mo, 2001) доказује да пораст Индекса перцепције корупције за једну јединицу, смањује привредни раст за 0,55%. Иако његови налази потврђују да корупција делује на

економски раст путем канала инвестиција и људског капитала, најјачи ефекти испољавају се путем политичке стабилности. Такође, истиче се да је корупција највише распрострањена у земљама са неефикасним институционалним окружењем (гломазна бирократија, слабо неефикасно правосуђе), што такође говори у прилог претпоставци да су све ове појаве, укључујући корупцију, вероватно манифестације једне исте појаве. Иако се може прихватити да корупција може, убрзавањем неефикасних процедура и снижењем трансакционих трошкова, представљати извор краткорочног и тешко одрживог раста, у ширем смислу, корупција је препрека остваривању дугорочног одрживог развоја (Aidt, 2009).

Резултати бројних теоријских и емпиријских студија доказују претходно наведену тврдњу (Knack & Keefer, 1995; Sachs & Warner, 1995; Rahman, Kisunko & Kapoor, 1999; Abed & Davoodi, 2002; Pellegrini & Gerlagh, 2004; Campos et al. 2010; Igwike et al. 2012). Веи (Wei, 1999) указује да државе са високим нивоима корупције бележе ниске економске резултате. Гупта и др. (Gupta et al. 1998) истичу да корупција води неквалитетном животу и сиромаштву, кроз негативан утицај на економски раст. Истраживања везана за Русију, Филипине и Африку (Schleifer & Vishny, 1993) потврђују да корупција има штетне утицаје на економски раст. Овome се придружују и истраживања која спроведе најзначајније међународне институције. Светска банка и Међународни монетарни фонд указују да корупција негативно утиче на ниво економске развијености. *Многи узроци корупције су економске природе, па су стога и њене последице штетне по економски развој и богатство* (Међународни монетарни фонд, 2005). Светска банка корупцију описује као *највећу појединачну препреку економском и друштвеном развоју* (Seldadyo et al. 2006).

Да ли је корупција онда *несак* у точковима привреде или *подмазивање* тих точкова? Иако корупција у неким случајевима може да убрза бирократске процесе и помогне предузетницима, она се чешће означава као *кочница* економског напретка. Насупрот претпоставкама да је корупција корисна, нарочито у државама које карактерише институционална неефикасност (у процесима додељивања државних послова корупција је гаранција да ће уговори бити додељени најефикаснијим фирмама, односно, оним компанијама које могу понудити највећи износ мита па на овај начин корупција отклања тржишне недостатке - Leff, 1964; Beck & Maher, 1986; Lien, 1987), утврђено је да компаније које плаћају високе износе мита нису нужно најефикасније у свом послу (Tanzi 1998; Aidt, 2003). Такође, ако су најталентованији људи ангажовани у *rent-seeking*

активностима уместо у производним, таква неоптимална алокација људског капитала ће штетно утицати на економски раст (Baumol 1990; Lui 1996; Murphy et al. 1993). Корупција усмерава талентоване људе са послова у производњи на непродуктивне активности као што је тражење посла у државним службама (Svensson, 2005). Кругер (Krueger, 1974) сматра да корупција, тачније *rent-seeking* активности, више коштају привреду него бројне државне дажбине.

Корупција се може поистоветити са додатним порезом који се намеће предузетницима, нарочито ако се има у виду да чиновници, сакупљајући мито, додатно оптерећују инвеститоре. Број инвеститора се смањује, умањују се приходи буџета што онемогућава евентуално умањење пореских стопа и стварање повољнијег инвестиционог амбијента у будућности (Goulder et al. 1997). Овим се указује да неефикасне економске политике нису увек резултат недостатка знања људи који су их креирали; оне су често последица жеље креатора да њиховим обликовањем добију додатне приходе (Krueger, 1993a, 1993b). Постоје докази да предузећа која проводе више времена у интеракцијама са јавном администрацијом имају веће трошкове капитала (Kaufman & Wei, 1998; Ehrlich et al. 1999), што оспорава схватање корупције као алата *заподмазивање точкова*. Иноватори и предузетници су највише погођени корупцијом када морају да траже посебне дозволе да би започели неки посао (Murphy, Shleifer & Vishny, 1993).

Налази у вези са односом између корупције и раста разликују се у зависности од нивоа посматрања (Aidt, 2009). Истраживање којим је обухваћено 70 земаља у периоду од 1970-2000 указује да се дејство корупције на економске резултате на микро плану разликује од њених утицаја на макроекономске резултате. Резултати микро студија показују да корупција повећава економску ефикасност, у смислу да би без *брзог новца* било немогуће обавити неке послове. Ипак, ефикасност појединачних коруптивних активности у савладавању бирократских препрека на микро-нивоу не може се узети као доказ да ће корупција допринети ефикасности и на макро-нивоу. Још један од аргумената да је корупција *песак у точковима* привреде је чињеница да је способност бирократа да убрзају бирократске процедуре ограничена у случајевима када постоји више центара одлучивања односно када се дозволе морају тражити од већег броја људи (Hua, 2013).

Преглед литературе о карактеру односа између корупције и економског раста указује да, осим претпоставки да строга примена врло сложених прописа некада може изазвати

веће трошкове у односу на вредност мита које се плаћа у циљу њиховог заобилажења, чиме се указује да у кратком року корупција може испољити позитивне ефекте на економски раст, постоје валидни емпиријски докази да у савременим друштвима корупција изазива претежно негативне дугорочне ефекте. Детаљније испитивање оваквих ставова захтева да се у анализу укључи и временска димензија односа између корупције и раста.

2.3. Временска међузависност корупције и економског раста

Насупрот обимним истраживањима међусобних односа корупције и економског раста, знатно мањи број истраживача бавио се утврђивањем конкретног временског периода у којима су ти утицаји најизраженији. Резултати научних истраживања о односу корупције и економског раста са аспекта временског периода у којима се тај утицај остварује нису једнозначни.

На основу прегледа литературе у претходна два одељка може се претпоставити да се ефекти корупције на економски раст испољавају двојачко (Lui, 1996), кроз:

- 1) Позитиван краткорочни ефекат на алокативну ефикасност;
- 2) Негативан ефекат на економски раст у дугом року.

Поред досада наведених истраживања односа између корупције и економског раста, у литератури се још могу наћи бројне студије које су утврдиле различите ефекте посматрајући ове две појаве у различитим временским периодима. Истраживањем односа између нивоа страних инвестиција, корупције и економског раста у 42 државе у развоју, установљено је да корупција статистички значајно утиче на бруто домаћи производ у кратком року, али да у дугом року тај утицај није статистички значајан (Freckleton et al. 2010). Између економског раста и корупције установљена је позитивна корелација у кратком року и негативна корелација у дугом року (Brown & Shackman, 2007). Гундлах и Палдам (Gundlach & Paldam, 2009) указују да у кратком и средњем року корупција и економски развој, као два условљена процеса, поспешују један други, док у дугом року процес економског развоја изазива пад корупције. Латвеј и др. (Littvay et al. 2006) су проучавали везу између корупције и стопе раста бруто домаћег производа, користећи податке за 186 земаља у временском периоду од 1984 - 2002 и показали да постоји веза између бруто домаћег производа и корупције. Обрнуто-

сразмерна веза се појављује након 4 године, другим речима, промена нивоа корупције утиче на стопу економског раста након истека временског периода од 4 године.

Поједина истраживања показују да су ефекти корупције на економски раст негативни у средњем и дугом року, док су ти ефекти занемарљиви у кратком периоду, па креатори економских политика више воде рачуна о средњорочним и дугорочним последицама корупције на економски развој, него о краткорочним ефектима (Akai, Horiuchi & Sakata, 2005). Као што је већ истакнуто, Мауро (Mauro, 1998) доказује да корупција утиче на домаће инвестиције, а тиме и на економски раст, негативно и у дугом року. Испитивањем корелације између корупције и дугорочне стопе економског раста у два различита периода, од 1990-2005 године и од 1980-2005 године (Shao, Ivanov, Podobnik & Stanley, 2007), установљено је да мање корумпиране државе имају више стопе економског раста, док високо корумпиране земље имају негативне стопе економског раста. Пулок (Pulok, 2010) је утврдио да постоји дугорочна корелација између корупције и бруто домаћег производа, посматрајући период од 1984-2008 године. Дугорочна веза показује да корупција има директне негативне утицаје на ниво бруто домаћег производа. Он је показао да 1% пораста у нивоу корупције резултира смањењем нивоа БДП-а за 10%.

Према томе, корупција се у великом броју истраживања сматра појавом која утиче на ниво економског развоја тако што умањује шансу за дугорочан економски развој (Lambsdorff, 2007; Aidt, 2009). Бројни су докази о томе да корупција испољава негативне ефекте на дугорочну стопу економског раста и одрживи развој (Gould & Amaro-Reyes, 1983; Mauro, 1995; Wei, 2000; Kaufmann, 1997; Reinikka & Svensson, 2005). Проучавајући дугорочне ефекте корупције на економску активност Мендез и Сепулведа (Mendez & Sepulveda, 2006) су закључили да је у дугом року веза између ове две појаве обрнуто сразмерна. Корупција утиче на дугорочну стопу економског раста (Farida, 2000). Мауро (Mauro, 1997) и Џонстон (Johnston, 1997) истичу да сваки пораст нивоа корупције ствара ситуацију где су било каква економска предвиђања тешка. Они закључују да корупција утиче на пад инвестиција, што се одражава на дугорочну стопу економског раста. Ехрлих и Луи (Ehrlich & Lui, 1999) су проучавали везу између корупције и економског раста на узорку од 68 држава током периода 1981-1992 и установили да промене у величини јавног сектора и корупцији штетно утичу на доходак по глави становника, али не нужно и на дугорочну стопу раста у равнијеним земљама.

Постоје и студије које сугеришу да постоји дугорочна каузалност од бруто домаћег производа ка корупцији, односно како се држава развија и постаје богатија, тако корупција нестаје (Paldam & Gundlach, 2008). Постоје докази да процес економског развоја значајно снижава корупцију у дугом року, тј. политике које поспешују економски раст, ако су успешно имплементирани, снижавају корупцију у дугом року (Paldam, 2002). Корупција не може да се посматра као феномен који нестаје чим држава достигне одређен ниво економске развијености. То се остварује само кроз усвајање и ефикасну имплементацију одговарајућих дугорочних политика. Ова истраживања указују да процес економског развоја значајно снижава корупцију у дугом року, али у кратком року ти утицаји нису видљиви. Један од разлога је тај што се са економским растом подиже ниво образовања, па коруптивне радње постају лакше уочљиве (Treisman, 2000).

И поред тврдњи да одређени степен корупције може бити користан за оптималну алокацију ресурса у условима тржишних недостака (Acemoglu & Verdier, 1998), односно у условима неадекватног функционисања тржишта (Amundsen, 2000), па у том смислу корупција може имати потенцијал да економске агенте учини ефикаснијим и у кратком року унапреди економски раст, постоји широк консензус да корупција остварује негативне ефекте на економски раст у дугом року. У условима распрострањене корупције, ресурси се троше на подмићивање уместо на производњу. Међутим, тврдње да је због будућих виших стопа раста бруто домаћег производа веома значајно одржати низак ниво корупције, не подразумевају нужно да је низак ниво корупције једини фактор раста бруто домаћег производа. Велики број студија указује да корупција може бити добро решење у савладавању тржишних поремећаја насталих услед неефикасних државних процедура, али само у кратком року, док у дугом року корупција снижава тржишну ефикасност.

Преглед литературе о односу корупције и економског раста указује да корупција може надоместити институционалне слабости и унапредити економски раст у кратком року. Међутим, имајући у виду да су институционалне слабости функција корупције (Andvig & Moene, 1990), она остварује негативне ефекте на економски раст у дугом року (Akai et al. 2005). Усложњавање прописа и бирократских процедура подразумева да државни службеници имају више могућности за убирање ренти. Другим речима, ако се мито заиста користи да убрза процедуре, чиновници могу даље успоравати и усложњавати те процедуре како би остварили веће приходе од мита увођењем нових прописа (Andvig,

1991; Myrdal 1968). Дискрециона права која омогућују бирократама да остварују приходе стварају подстицаје да они не обављају одговорно своје послове и додатно отежавају функционисање тржишта. Овим се утиче на расипање и неефикасну алокацију ресурса. Корупција и бирократска неефикасност, као две стране исте појаве, у условима институционалних неефикасности, вештачки стварају несташице у понуди јавних добара, јер у таквим условима предузетници плаћају мито, што је стимуланс бирократама да додатно усложњавају процедуре како би више зарадили (Aidt, 2009). На овај начин се доводи у питање одговорност и транспарентност у раду државних службеника (Boysko et al. 1996; Farrell, 1987). Кауфман и Веи (Kauffman & Wei, 1998) пружају доказе да употреба мита да се убрзају спори бирократски процеси само још више повећава и усложњава број трансакција. У питању је, како је то већ наведено, *заблуда о ефикасној корупцији*.

...

На основу увида у емпиријску литературу о односу корупције и економског раста, може се установити да резултати досадашњих истраживања не дају недвосмислене одговоре на различита питања, што се пре свега односи на карактер економских ефеката корупције, као и на временске периоде у којима се они испољавају. Анализирана литература указује да корупција може послужити као *друго најбоље решење* у савладавању бирократских неефикасности и ригидних процедура у кратком року, док у дугом року корупција креира додатне тржишне поремећаје и умањује економску ефикасност. Такође, увид у литературу указује да постоје озбиљне расправе о томе да ли корупција уопште може имати позитивне ефекте на економски раст у кратком року, тако да је реч о односу који није довољно испитан. Дакле, иако је ова тема предмет интензивних истраживања, теоријски модели указују на различите импликације, а емпиријски резултати су прилично неуједначени. У том смислу, циљ овог рада је да допринесе постојећим истраживањима тако што се наведени односи испитују на посебно одабраном узорку и применом одговарајућих метода квантитативне анализе, како би се тестирале наведене претпоставке о односу корупције и економског раста и прецизније утврдили временски оквири унутар којих је тај однос најизраженији. За анализу се користе подаци који нису досада тестирани са аспекта ових претпоставки, и методе посебно прилагођене за ову врсту истраживања, што може да додатно расветли постојеће емпиријске налазе. Очекује се да дисертација, инсистирањем на прецизном одређивању рокова у којима се утицаји испитују,

емпиријским резултатом допринесе расправама о временском аспекту односа између корупције и економског раста.

II Теоријски оквири анализе корупције

Ово поглавље представља преглед постојеће теоријске и емпиријске литературе о корупцији, са посебним нагласком на различите приступе у њеном дефинисању, типологију и мерење корупције. Намера је да се прецизним појмовним одређењем корупције и активности које се под њом подразумевају, утврде оквири за истраживање узајамних односа корупције и економског раста, идентификују кључни актери корупције и посебно објасне подстицаји за коруптивно понашање. Анализа различитих типова корупције има за циљ да утврди како који тип корупције делује на економску ефикасност, које актере укључује и чиме су они мотивисани, што детермише могуће начине утицаја корупције на економски раст. У последњем делу овог поглавља указаћу на недостатке и проблеме који постоје у мерењу корупције, као и на најчешће коришћене индикаторе корупције у емпиријским истраживањима.

1. Еволуција схватања корупције

Због сложености корупције и различитих појавних облика, у литератури су присутни бројни покушаји њеног прецизног концептуалног одређења. Упркос обимној теоријској и емпиријској литератури, у истраживању корупције присутни су бројни проблеми, при чему добар део њих произилази из неслагања око дефиниције концепта. Присуство алтернативних схватања корупције отежава утврђивање њених узрока и последица, а емпиријска истраживања и препоруке које из њих проистичу значајним делом су детерминисана појмовним одређењем корупције. У прилог томе говори чињеница да велики број аутора, пишући о корупцији, најпре даје своју дефиницију корупције (Jain, 2001).

С обзиром на то да представља специфичну појаву, која карактерише различита друштва и културе и утиче на готово све аспекте друштвеног живота, корупција је предмет изучавања бројних научних дисциплина. У *правном* смислу корупција је кривично дело, које представља злоупотребу јавног положаја ради стицања материјалне или нематеријалне користи за коју не постоји правна основа. У *политичком* смислу корупција представља угрожавање друштвеног интереса због личне користи. Према *етичком* схватању корупције, она подразумева активности које су у супротности са основним моралним нормама. У економском смислу корупција представља *максимизирање прихода од јавне службе у циљу стицања личне користи, што у крајњем исходу изазива и поремећај тржишне равнотеже* (Ћирић и др. 2010). Овим се

имплицира да је корупција симптом и показатељ институционалних слабости у друштву, али и културни и морални проблем (Andving et al. 2000; Luo, 2004).

Обимни извори литературе сведоче да је корупција присутна на различитим нивоима друштвено-економског развоја (Bardhan, 1997). Писани трагови о корупцији пронађени су још у списима грчких филозофа Аристотела и Платона (Gong, 1994), као и у Индији, у IV веку (Bardhan, 1997). Постоје документовани случајеви корупције у древном Египту, античком Риму и Грчкој, као и код Илира и Македонаца (Lipset & Lenz, 2000). Карактеристично за класична схватања корупције (почев од Платона и Аристотела, па све до Макијавелија) јесте да се корупција посматра као друштвена појава, а не као одлика понашања појединаца (Беговић, 2007). Према Аристотелу, корупција представља израз кварења моралних вредности друштва (Ракић, 2010). Макијавели говори о корупцији као о губитку грађанског морала људи који су на службеном положају. По њему до корупције доводе себичност, морална деградација, лоше васпитање и лоша вера (Грубиша, 1985). Појам корупција он преузима од Полибија који је корупцију означавао као *кварење власти* (Антонић и др. 2001). О томе сведоче старе латинске изреке: *Invertunt iura, accipiunt qui munera plura* (Право изврће онај који је примио више поклона) и *Munera pervertunt leges, decreta fefellunt evacuant patrum iura rigore suo* (Поклони преврћу законе, укидају наредбе, уништавају очинска права својом снагом). Монтескје је указивао да је свака власт склона злоупотреби, па се мора ограничити другом влашћу. У том смислу, Дејвид Хјум је показивао забринутост да се због прекомерне моћи државе избори не сведу на подмићивање и корупцију (Антонић и др. 2001).

У савременој литератури преовлађују схватања да је корупција заступљена у свим сферама друштвеног живота и није својствена само носиоцима власти. Од друге половине 1990-их година, корупција је постала један од најзначајнијих предмета истраживања међународне научне јавности. Томе је допринело неколико фактора, попут јачања демократских режима у великом броју земаља, раст подршке међународних организација државама у борби против корупције, већа слобода медија и растућа свест о последицама које корупција производи. Политички скандали повезани са корупцијом у Јапану, Италији, Француској, Немачкој, Бразилу и неким другим државама, довели су питање корупције на насловне стране свих светских медија (Tanzi, 1998).

Дефиниције корупције се крећу од доста широких и уопштених формулација као што је *злоупотреба службеног положаја за приватне потребе* (Tanzi, 1998; Bardhan, 1997; Aidt, 2003) до уских дефиниција корупције као акта подмићивања, који укључује јавне службенике и трансфер ресурса (Andvig et al. 2000). Под злоупотребом јавних овлашћења подразумева се како дискрециона моћ политичких лидера да креирају јавне политике у складу са сопственим интересима (да остану на власти или максимизирају сопствено богатство), тако и овлашћења законодаваца да доносе законе којима се утиче на алокацију јавних ресурса и генеришу економске ренте, и коначно, злоупотребе бирократског апарата приликом спровођења закона и јавних политика и пружања јавних услуга. У том смислу, *Transparency International* (ТИ) дефинише корупцију као *злоупотребу поверених овлашћења у циљу стицања приватне користи* (Transparency International, 2009). Светска банка дефинише корупцију као *злоупотребу јавних овлашћења за приватну корист* (World Bank, 2000), а описује је као *симптом дубоко-укорењене, економско-политичке и институционалне слабости* (Seldadyo et al. 2006). ОЕЦД (Организација за економску сарадњу и развој) дефинише корупцију као *активну или пасивну злоупотребу овлашћења јавних званичника (именованих или изабраних) зарад стицања приватне финансијске или какве друге користи* (PACS, 2013). У оквиру свог глобалног програма против корупције Уједињене нације објашњавају да корупција представља појаву *која, угрожавајући одржив развој и владавину права, етичке вредности и правду, подрива институције и вредности демократије и представља претњу за стабилност и развој сваког друштва* (UN, 2004).

Из наведеног се може видети да се корупција најчешће дефинише као злоупотреба јавних овлашћења за стицање личне користи. Она подразумева *присвајање јавног добра за приватне потребе на начин који подразумева непоштовање званичних процедура или плаћање државном званичнику ради стицања користи* (Rose-Ackerman, 1978; Klitgaard, 1988; Shleifer & Vishny, 1993). Другим речима, корупција представља злоупотребу јавног положаја уз непоштовање формалних и неформалних норми, чиме се носиоцима власти обезбеђују директне или индиректне користи, или трећој страни обезбеђују добра и услуге које иначе не би могли или би тешко могли да добију (LaFree & Nancy, 2004). Она постоји уколико јавни званичник прихвати новац или неку другу материјалну вредност да би урадио нешто што му је обавеза (дужност), или што му дужност налаже да не уради, односно да примени легитимно дискреционо право које му припада, на непримерен начин (McMullan, 1961). Корупција је средство да се

обезбеде богатство и моћ на незаконит начин и злоупотреби јавни положај за стицање приватне користи (McMullan, 1961; Lipset & Lenz, 2000). Слично томе, корупција се дефинише као понашање које одступа од званичних прописа због приватног присвајања богатства или стицања положаја (Nye, 1967; Khan, 1996; Scott, 1972). Корупција представља деловање службеника који остварују лични економски интерес на штету општег друштвеног интереса, односно то је акт у коме јавни сектор користи своју законом стечену моћ за приватне потребе на начин који одступа од закона и правила понашања (Jain, 2001). Она се сматра *негативним друштвеним капиталом* и даје неким људима предности у односу на друге (Uslaner, 2007). Појединац је корумпиран ако ставља своје интересе и интересе своје породице изнад друштвених (Gire, 1999).

Према томе, корупција настаје када се политички утицај користи за присвајање богатства (Huntington, 1968). То је трансакција између приватног и јавног сектора где се колективна добра нелегално конвертују у приватна (Heidenheimer et al. 1989), чиме се умањују могућности да се обезбеди благостање свих грађана (Osoba, 1996; Asforth et al. 2003). Зато се тврди да корупција просперира у системима у којима је појединцима дато превише дискреционе моћи уз одсуство транспарентности. Због тога важи уверење да земље у развоју имају више нивое корупције од развијених земаља. На пример, као један од разлога распрострањене корупције у постсоцијалистичким привредама у периоду реформи усмерених ка успостављању демократских режима и тржишних привреда (Shleifer, 1997) истиче се чињеница да је за време економских реформи, корупција представљала значајан извор додатних прохода за државне службенике (Treisman, 2000).

Конвенционална схватања корупције подразумевају да је у питању појава која је везана искључиво за јавни сектор и злоупотребу јавних ресурса (Jain, 2001), иако се последњих година изражава све већа забринутост за корупцију у приватном сектору. Ова тврдња заснована је на суштинској разлици између онога што се очекује од јавних делатника (да делују у јавном интересу) и приватних актера, чије су активности усмерене ка остваривању личних циљева (профит, богатство, друштвени положај). У ситуацијама када остваривање приватних интереса угрожава јавни интерес, може се говорити о корупцији у приватном сектору (Rose-Ackerman, 1978). Заправо, приватни актери се у литератури о корупцији углавном означавају као учесници на страни понуде корупције, што за њих представља алтернативни начин да дођу до потребних јавних добара или услуга, заобиђу регулативу или неутралишу конкуренцију.

Корупција је резултат рационалног понашања и одговора људи на подстицаје који проистичу из датих правила игре. Склоност ка корупцији зависи од односа величина очекиване користи и трошкова, односно од спремности појединаца и фирми да плаћају мито да би стекли одређене користи или избегли трошкове (Rose-Ackerman, 1997). Појединци поштују закон док верују да је правосудни систем праведан и да су сви једнаки пред законом (Tyler, 1990). Кључни предуслов таквог стања који подразумева низак ниво корупције, а висок ниво поверења у институције јесте владавина права (Lambsdorff, 1999; Leite & Weidmann, 1999). Присуство корупције утиче на *правила игре* (Lambsdorff, 2007) у смислу да такво институционално окружење не подстиче стручност, поштење, објективност или знање, већ креира нови систем вредности у коме се предност остварује не знањем (*know-how*) већ везама и познанствима (*know-who*).

Овим се имплицира да је корупција најчешће последица институционалне неефикасности, с обзиром на то да се најчешће јавља у ситуацијама где постоји непоштовање закона, неадекватни прописи и неефикасна бирократија (Jain, 2001). Она је чешћа у оним државама у којима бирократија (*red tape*) спорије спроводи бирократске процедуре (Mauro, 1995).

Постоје схватања по којима корупција представља свесно и намерно нарушавање принципа непристрасности од стране носилаца власти. У том смислу, корупција постоји, прво, уколико постоји намера (без случајности) и друго, да се као последица те намере оствари присвајање личне користи одмах или у будућности. Реаговање на основу осећаја или неинформисаности су показатељи недовољне стручности и професионалности, али не и корумпираности. Уколико нема макар и одложеног плаћања услуге или бар предлога за размену услуга, нема обавезно и корупције (Tanzi, 1998).¹ С обзиром на то да по овом схватању корупција представља размену, односно трансакцију са активним учешћем најмање два учесника, ова дефиниција укључује и трансакционе трошкове корупције.

Постоје схватања која у први план, као узрок корупције, стављају индивидуалне карактеристике личности, попут оних да је коруптивно понашање у самој људској природи (Cheung, 1996) или оних која корупцију сматрају проблемом кризе морала (Gould, 1991). С друге стране, истиче се да коруптивно понашање није у људској

---

¹ Намерно нарушавање непристрасности услед, на пример, боје коже учесника у некој трансакцији, представља расизам, али не и корупцију, јер није испуњен други потребан услов за постојање корупције.

природи и не треба га приписивати милионима људи који никада нису били корумпирани (Van Maanen, 1983). Према том становишту, феномен корупције мање зависи од индивидуалних карактеристика личности појединих јавних званичника, а више од друштвено-институционалних основа на којима свака нација почива (Sung, 2002). Корупција може бити пре третирана као друштвени проблем него проблем људске природе (Bracking, 2007).

2. Теоријске основе истраживања односа корупције и економског раста

2.1. Теорија јавног избора

Велики део истраживања корупције, а нарочито њених утицаја на економски раст и ефикасност, темељи се на постулатима теорије јавног избора. Теоретичари јавног избора истичу да је корупција узрок неефикасности, а не начин за њихово ефикасно превазилажење (Buchanan & Tullock, 1962; Rose-Ackerman, 1996). Отуда и метафора „грабљива рука“ (*the grabbing hand*) којом се корупција описује као последица склоности носилаца власти ка активностима трагања за рентом (Schleifer & Vishny, 1993), у чему их мање или више успешно ограничавају успостављене политичке и економске институције.

Примена теорије јавног избора допринела је разумевању понашања носилаца власти, подстицаја на које реагују, па самим тим и оквира унутар којих се одвија корупција. Њени корени могу се наћи у радовима Блека, Ероуа и Даунса из педесетих година 20. века. Посебна заслуга за развој теорије јавног избора припада Џејмсу Бјукенену и Гордону Талоку, који су у својој књизи *Рачун сагласности (The Calculus of Consent)* разматрали могућности примене економске анализе на процес политичког одлучивања. Практично, теорија јавног избора је дисциплина која примењује методологију економске науке на процес колективног одлучивања, где се понашање свих учесника у том процесу (политичких партија, бирача, интересних група, бирократије) објашњава теоријом рационалног избора.

Као економска анализа политике, теорија јавног избора открива политичке узроке одступања од оптималне алокације ресурса. Она полази од основне претпоставке о рационалним, егоистичним појединцима, чије је понашање усмерено ка максимизацији корисности (Mueller, 1976). Из овога произилази да се процес политичког одлучивања може анализирати на исти начин као и процес тржишне алокације приватних добара. На овај начин, демистификује се схватање да држава делује искључиво у јавном интересу. Кључни проблеми који се у том смислу истичу јесу проблем колективне акције и проблем агрегације преференција (McLean, 1987).

Полазећи од претпоставке да носиоци власти теже максимизацији сопственог благостања, попут економских актера на приватним тржиштима, теорија јавног избора омогућава разумевање процеса доношења одлука у јавном сектору и механизма путем

којих корупција постаје начин овладавања државом (*state-capture*). У том смислу, креирање и спровођење јавних политика представља понуду јавних услуга коју креирају државни службеници (или они који желе то да постану). У тежњи да максимизирају сопствено благостање, приватни интереси креатора политика могу се наћи изнад друштвених интереса (Wicksell, 1957). На страни тражње за услугама често се налазе различите интересне групе које желе да јавне политике буду у складу са њиховим интересима или да их бар не угрожавају. У том смислу, ради максимизације индивидуалних благостања, целокупном друштву намећу се индивидуални интереси.

Према овом приступу, корупција се описује као механизам путем кога власт може купити пристанак и лојалност својих бирача, али и приватни власници и групе могу *купити* власт (*state-capture*).² Овладавање државом настаје као резултат утицаја приватних интереса на формулисање државних политика, тако што приватни (парцијални) интереси појединих привредних субјеката, односно интересних група, одлучујуће утичу на садржај тих политика, односно на садржај прописа (законских и подзаконских) којима се регулише одвијање привредног живота у посматраној земљи. Другим речима, овладавање државом доводи до стварања државних политика, односно правила која су претежно у интересу одређене интересне групе, односно појединих привредних субјеката (Беговић, 2007). Данас се, најчешће, под овладавањем државом подразумева искључиво коруптивни, односно правно недозвољени утицај економских субјеката на државне политике, односно законске прописе. Државни званичници креирају државне политике, односно прописе, у складу са парцијалним интересима појединих економских субјеката, а заузврат присвајају погодности на које немају право (Hellman & Kaufmann, 2001).

Док се трагање за рентом (*принос власника ресурса изнад оног износа који би ти ресурси могли да постигну у некој алтернативној употреби* (Buchanan, 1980)), у тржишним условима објашњава као рационално економско понашање, државна интервенција представља извор „вештачких ренти“ (Tollison, 1982). Државна интервенција може да се огледа кроз бројна административна ограничења уласку у грану, која доводе до стварања монопола или до других облика ограничавања конкуренције, што доводи до формирања ренте. Ту на пример спадају дозволе за увоз или извоз, лиценце (обавезне дозволе) за обављање одређене делатности, мере које се

---

² Концепција коруптивног овладавања државом појавила се крајем 1990-тих година и њена појава везује се за пионирски допринос који је, проучавајући процес транзиције, дао Хелман (Hellman, 1998).

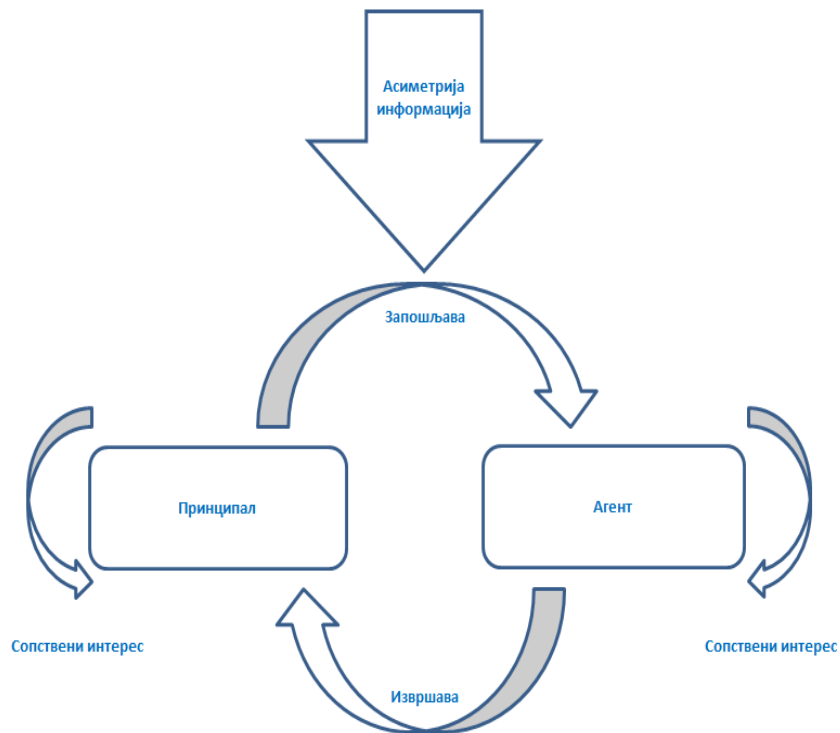
односе на ограничавање економских трансакција и слично. Таква ограниченост ресурса имплицира потенцијалну појаву ренти за које се појединци међусобно надмећу. Корупција, као један од основних појавних облика трагања за рентом, остварује се уз наведене облике државне интервенције. У том смислу, ефекат корупције на друштвено благостање огледа се у томешто је резултат трагања за рентом прерасподела, а не стварање вредности.

2.2. Модел односа принципала и агента као методолошки оквир за анализу корупције

Као методолошки оквир за анализу корупције често се користи концептуални оквир агенцијске теорије који у први план истиче однос између принципала и агента. Модел односа принципала и агента примењује се у ситуацијама у којима активности једних субјеката (агената) утичу на благостање других (принципала). У јавном сектору, у условима представничке демократије, овим моделом може се објаснити однос између бирача (принципала) и носилаца власти, као њихових изабраних представника (агената). Такође, однос између политичара као креатора политика и бирократије чији је задатак имплементација тих политика може се анализирати применом овог концепта (Rose-Ackerman, 1978, Becker, Stigler, 1974; Klitgaard, 1988). Примена овог методолошког оквира доприноси разумевању подстицаја којима су изложени доносиоци одлука, па самим тим и оквира унутар којих се одвија корупција.

У општем случају, принципал поверава агенту задатак, као и овлашћења да тај задатак обави, а агент задатак треба да обави у најбољем интересу принципала. Уговорни однос који се између њих успоставља дефинише обавезу агента да делује у правцу остваривања интереса принципала. У том смислу, агент има дискрециона права да у задатом уговорном оквиру самостално доноси одлуке које треба да буду у најбољем интересу принципала. Што су веће слободе деловања које има агент, то су већа његова дискрециона права (Banfield, 1975). Због тога често долази до ситуације у којој циљеви агента нису идентични циљевима принципала. Агенти располажу информацијама, које принципал нема (информациона асиметрија). Модел сугерише да агент може сопствене интересе ставити изнад интереса принципала (Bardhan, 1997) а дискрециона овлашћења која поседује му то омогућују. У условима несавршене информисаности принципиали могу изабрати оне агенте који у датом моменту нису оптимално решење (негативна селекција). Такође у условима несавршене информисаности принципиали немају увек

увид у то да ли агент делује у сопственом интересу или у интересу принципала (морални хазард).

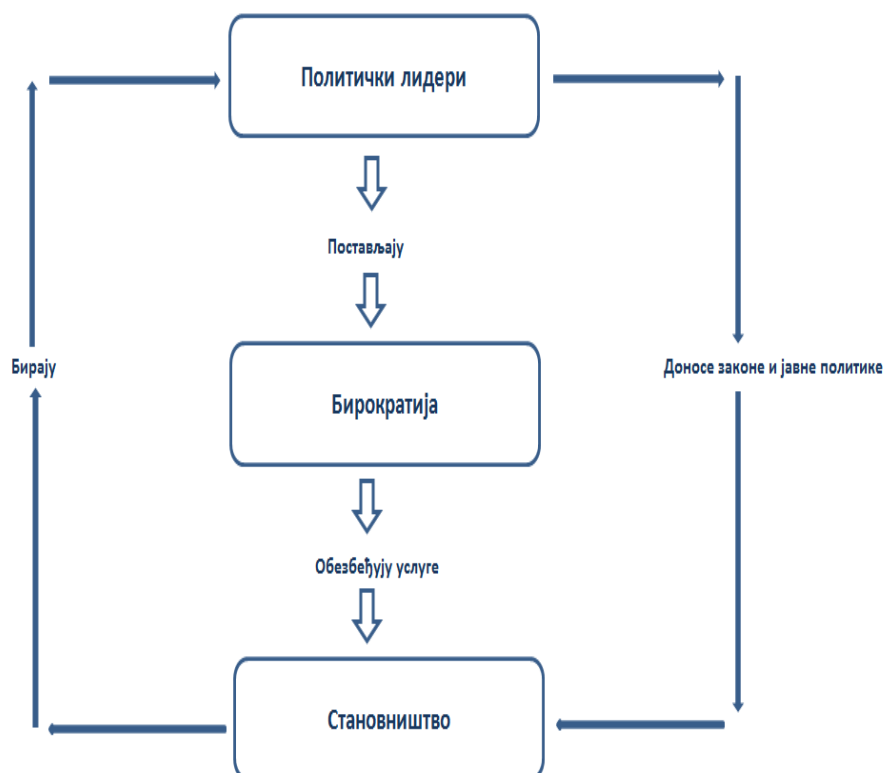

Слика 1: Модел односа принципала и агента

Извор: Приказ аутора

У основи принципал-агент проблема налази се питање подстицаја агентима да раде у најбољем интересу принципала, будући да агенти имају своје сопствене интересе независно од интереса принципала. До корупције долази уколико је агент, делујући у складу са сопственим интересом, свесно прекршио одређено правило, тј. понашао се незаконито или неморално са становишта интереса принципала (Banfield, 1975). Сматра се да велика дискрециона овлашћења државних службеника директно утичу на висок ниво корупције у друштву. Из оваквих, широко постављених овлашћења проистичу велике могућности за различите злоупотребе.

Слика 2: Модел односа принципала и агента у систему представничке демократије.

Извор: Приказ аутора

У оквирима агенцијске теорије корупција се дефинише као размена где агент намерно и зарад сопствене користи, у договору са трећим лицем, не делује у најбољем интересу принципала (Gambetta, 2002). Корупција постоји уколико агент, у договору са трећим лицем, а у циљу увећања погодности које ужива, не поштује правила која је поставио принципал (Lambsdorff, 2002a). Према томе, корупција је трансакција између, с једне стране, агента који има уговорну обавезу да делује у корист принципала, а злоупотребљава свој службени положај како би продао својинска права која му не припадају, и с друге стране, трећег лица коме агент продаје та својинска права (Colombatto, 2003). У основи овог приступа је претпоставка да је држава беневоолентна и да је њен једини циљ максимизација благостања њених грађана. До корупције долази заправо због асиметрије информација и понашања између принципала и агента. У државама са распрострањеном корупцијом носиоци јавних функција се труде да на тим позицијама остану што дуже, ради увећања сопственог благостања, односно присвајања ренти (*rent-seeking*). У том смислу, креирање и спровођење јавних политика може да буде мотивисано остваривањем личних интереса политичара и бирократа, а на штету

друштвеног интереса. Принципал (политичар) је у могућности да доноси мере које максимизирају могућност присвајања ренте путем корупције и дефинише правила игре у погледу односа принципала и агента, а агенти (државни службеници) се оперативно баве корупцијом, присвајају ренту и према дефинисаним правилима, деле тај приход са принципалом.

Принципал-агент као модел се не може увек успешно примењивати у анализи корупције. Када се посматра системска корупција, принципал-агент модел није употребљиво средство анализе (Persson et al. 2010). На пример, у неким афричким земљама, где је корупција широко распрострањена (обухвата истовремено и агенте и принципале), сви имају користи од корупције, па се овакво понашање усваја као правило, а не изузетак (Persson, et al. 2010). Другим речима, у неким друштвима корупција се не везује искључиво само за агента, како налаже принципал-агент модел (Klitgaard, 1988; Galtung & Pope, 1999) него се усваја као заједничко правило и норма понашања (Mungiu-Pippidi et al. 2013). Према томе ако је корупција очекивано понашање, нико неће имати интерес да је контролише.³

Модел такође није примењив у ситуацијама када је принципал, а не агент, корумпиран (Andvig et al., 2000). Принципал-агент модел могуће је применити само у двостепеним организацијама, док многе организације имају комплексније структуре, што значи да се потенцијалне коалиције између појединаца морају узети и обзир (Tirole, 1986). С обзиром да принципал-агент модел полази од претпоставке о беневоолентној држави, временом су се развили и алтернативни теоријски модели који полазе од претпоставке о пљачкашкој или клептократској држави чији је једини циљ да максимизира своје приходе. Упркос бројним критикама, принципал – агент модел представља користан инструмент за проучавање једноставнијих структура, које карактеришу релативно нижи нивои корупције.

---

³ Шведски нобеловац истиче да и носиоци власти и обични грађани у таквој ситуацији размишљају слично: *ако су сви корумпирани, зашто не бих и ја био корумпиран?* (Myrdal, 1968). Другим речима, нема смисла *бити поштен играч у поквареној игри*, јер то свакако неће променити правила игре. Нико не жели да буде *наивчина* (Levi, 1988). Људи ће се понашати коруптивно све док очекују да ће и други бити корумпирани (Karklins, 2005).

3. Типологија корупције и економска ефикасност

Обимна истраживања различитих врста корупције у постојећој литератури мотивисана су тежњом да се прецизно утврди како који тип корупције делује на економску ефикасност, које актере укључује и чиме су они мотивисани. Имајући у виду различите теорије о утицају корупције на економски раст, овим се указује да је идентификација основних типова корупције први корак у истраживању начина на који корупција може утицати на економску ефикасност.

Структуру корупције чини њена широка основа, сачињена од свакодневне, ситне, корупције, чији су актери нижи државни службеници и грађани, док се на вишим лествицама корупције налазе високи јавни званичници који доносе законе или креирају јавне политике у складу са својим интересима, злоупотребљавајући јавна овлашћења за стицање приватних користи. Док се за ситну корупцију претпоставља да, како сугеришу теорије о корупцији као начину заобилажења бирократских препрека, може производити позитивне ефекте на економску ефикасност у кратком року, ефекти корупције у којој учествују законодавци и креатори политика сматрају се озбиљним препрекама за дугорочни раст и развој привреде.

Различите врсте корупције испољавају различите ефекте на економски раст. У литератури се у том погледу посебно истичу разлике између политичке корупције, чији су главни актери креатори јавних политика, и бирократске корупције, која се односи на активности трагања за рентом на нижим нивоима извршне власти.

3.1. Политичка и бирократска корупција

Политичка корупција је тип корупције који захвата највише политичке кругове у држави, па се зато често назива великом (*grand, high-level*) корупцијом. У питању је врста корупције која се односи на законодавце и креаторе политика (Mauro, 1998). Огледа се у повезаности политичке елите са носиоцима економске моћи, односно, она доводи до *овладавања државом од стране интересних група (state capture)*. Другим речима, овладавање државом утиче на креирање државних политика, односно правила, онако како то диктирају интересне групе или појединачни привредни субјекти (Krueger, 1993a). На тај начин, корупција омогућава да се парцијални интереси појединаца и група наметну као општи друштвени интерес и да се озваниче доношењем пристрасних прописа. Како се заснива на моћи политичких партија да управљају државом и њеном

имовином, ова врста корупције ослабљује легитимитет државе и њено функционисање. Кључни фактори који одређују простор и шансе за политичку корупцију су (Rose-Askerman, 2006): присуство привилегија које политичари могу да расподељују уским групама; могућност економски снажнијих актера да законским путем стичу користи и дугорочност овако формираних економско-политичких савеза.

Политичари и државни службеници се у овом случају понашају у складу са законом, а у суштини злоупотребљавају свој положај у циљу стицања или јачања моћи, статуса и богатства. У условима раширене политичке корупције, политички живот фокусиран је на трагање за рентом, а не на развојне и регулаторне активности, чиме се релативизује јавни интерес и одговорност политичара према бирачима. Политичка корупција омогућава и подстиче ширење корупције на свим нивоима власти и у свим областима политичког и друштвеног живота. Она је извор и узрок ширења корупције на организован и системски начин, па се може говорити о системској корупцији (Galtung & Rose, 1999). Јавна потрошња је усмерена у оне секторе где су потенцијална примања од корупције највећа, док се занемарују интереси оних који живе од производње и пружања услуга (Porta & Vannucci, 1997).

Политичка корупција има бројне појавне облике, почев од свесног припремања и изгласавања закона и подзаконских аката који нису у складу са друштвеним интересима, преко пројектовања непримењивих или тешко примењивих законских решења, до избегавања плаћања пореза и нетранспарентног управљања приходима и расходима политичких странака. Истраживања која спроводи *Gallup organization* (за *Transparency International*) показују да политичка корупција (корупција која промовише политичке партије) функционише на сличним принципима у целом свету. Према истраживању *Transparency International* (2009) на узорку од 69 држава, чак 54% испитаних верује да приватни сектор уз помоћ мита и корупције успева да преобликује законе и прописе који се доносе у њихову корист.

Емпиријска литература указује на то да политичка корупција представља извор економске неефикасности, највећим делом због утицаја на инвестиције (Askerman, 2002; Tanzi & Davoodi, 1997). Корупција на врху државе креира несигурно пословно окружење, које обесхрабрује власнике капитала у вези са будућим инвестицијама. Са друге стране, политичка корупција подстиче скупе и неефикасне јавне инвестиције, као извор ренти за креаторе политика. На овај начин, обесхрабривањем приватних

инвестиција и неефикасном алокацијом јавног новца на непотребне јавне инвестиције, политичка корупција значајно одређује изгледе за дугорочни економски раст.

Бирократска (*petty, low-level*) корупција је врста корупције где државни службеници раде за политичку елиту или за становништво уз мито (Mauro, 1998). Како сам назив указује, реч је о корупцији која настаје због гломазне и комплексне јавне администрације, њене хијерархијске структуре и формалних процедура. У теорији јавног избора, бирократе се, уместо квалификованих и ефикасних јавних службеника, сматрају појединцима који се понашају попут приватних актера, доносећи одлуке у функцији максимизације сопствених интереса. Ово изазива две врсте неефикасности – предимензионирану јавну администрацију (Niskanen, 1971), с обзиром да бирократе на овај начин, користећи асиметрију информација, теже да побољшају свој положај кроз плате, индиректне користи или моћ; и расипање ресурса у сврху подмићивања. У овом случају грађани и економски субјекти подмићују јавне службенике да би убрзали бирократске процедуре. На овај начин се утиче на спровођење правила, а не на њихово формулисање, односно мењање.

У литератури, пре свега оном делу који указује на могуће позитивне утицаје корупције на економску ефикасност у кратком року (Leff, 1964; Lui, 1985, Levy, 2007), истиче се да ова врста корупције може утицати на кориговање неефикасности изазваних постојећим политичким фелерима. Ситна корупција може, по овим схватањима, подстицати остваривање корисних размена које се у њеном одсуству не би реализовале. Типичан пример превазилажења неефикасности ситном корупцијом јесте функционисање илегалних тржишта у бившим совјетским републикама, где је корупција била средство за решавање проблема несташица (Levy, 2007). Ипак, постоје емпиријски докази да бирократска корупција остварује позитивне ефекте на економски раст само у институционално неразвијеним државама, док у развијеним земљама тај утицај изостаје или је негативан (о овоме ћемо детаљније говорити у поглављу о економским последицама корупције). Важно је напоменути да ефекти ове врсте корупције могу бити значајни уколико је она присутна дужи период времена (Scott, 1972).

3.2. Централизована и децентрализована корупција

Ефекти корупције на економску ефикасност зависе и од степена централизованости корупције. Типови корупције који преовлађују у конкретним околностима, у великој мери зависе од облика политичког уређења и достигнутог степена друштвеног развоја (Charar & Harm, 2002). У том смислу, како се друштво развија и мења, тако и корупција поприма нове облике и форме. На овај начин мењају се и механизми утицаја корупције на друштвено благостање и економску ефикасност.

Табела 1: Облици политичког уређења и обрасци корупције

Политички режим	Форма присвајања ренте
Анархија	Сви против свих (Хобсов свет)
Слаба диктатура	Децентрализована корупција
Снажна диктатура	Централизована корупција
Беневолентна монархија	“Права” корупција
Слаба демократија	Политичка корупција
Снажна демократија	Трагање за рентом интересних група

Извор: Charar & Harm (2002)

У стању анархије у коме сви ратују против свих, није установљен јавни поредак ни заштита приватних својинских права, па се прерасподела ренте, односно права, обавља путем насиља. Овакво стање није одрживо на дужи рок, јер у одсуству правног поретка изостају подстицаји да се ресурси улажу у стварање вредности. Слаба диктатура доводи до стварања децентрализоване корупције, будући да диктатор нема ресурса, односно могућности да централизује корупцију, тј. да успостави режим у коме ће он бити једини ко се бави корупцијом. Успостављање демократије, као политичког режима, доводи до трансформације корупције као облика присвајања ренте, при чему у slabим демократијама доминира политичка корупција, док се у снажним демократијама јавља надметање интересних група у циљу присвајању ренте. Претпоставља се да је у

случајевима снажне демократије ниво корупције доведен на најнижи ниво тј. у нормалне оквире (Беговић, 2007).

Ако је тржиште коруптивних услуга монополизовано, онда говоримо о централизованој корупцији. Потребан услов за централизовану корупцију јесте постојање снажне диктатуре, односно диктатор који може да спречи друге актере да се укључе у корупцију. Ова врста корупције укључује мањи број учесника и она се, по многим мишљењима, може лакше сузбити. Тоталитарни режими, са добро развијеном и разгранатом тајном службом намењеном контроли сопствених грађана, чине типичан пример држава са централизованом корупцијом – у њима не може свако да се бави корупцијом, већ само онај кога је држава овластила. У тоталитарне режиме спадају и некадашњи комунистички режими, пре свега онај у Совјетском Савезу и Француска у доба династије Бурбона (Sheifer & Vishny, 1993).⁴ Дobar пример је и нацистичка Немачка, са јаком државом и централизованом корупцијом, која је била доступна само државном врху, док су обични грађани и војници жестоко кажњавани за сваку коруптивну активност. Слично томе, филипински председник Маркос променио је устав своје земље, како би легализовао сопствену пљачку државне имовине (Carbonell-Catilo, 1985).

Децентрализована корупција постоји у условима слабе државе, са великим бројем учесника и високим трансакционим трошковима. Код децентрализоване корупције држава је беневољентна, док се корупцијом баве државни службеници за свој рачун. Другим речима, за разлику од максимизације укупног износа мита, што се остварује у условима централизоване корупције, у случају децентрализоване корупције сваки државни службеник максимизира износ мита који лично присваја (Беговић, 2007).

Однос централизованог и децентрализованог система корупције може се објаснити поређењем деловања међусобно независних монопола који производе комплементарна добра. Ако један монополски произвођач испоручује оба производа свим купцима, он ће регулисати цене тако да максимизира укупну добит. Међутим, ако понуду комплементарних производа креирају независни произвођачи, свако од њих ће настојати да максимизира сопствени принос. На тај начин повећава се трошак за купце, који ће смањити тражену количину робе, па ће износ добити коју присвајају

---

⁴ У Совјетском савезу је мито прикупљан и каналисан кроз локалне подружнице комунистичке партије (Sheifer & Vishny, 1993).

појединачни произвођачи бити нижи него у случају да цене регулише један монополиста. На пример, политика промета и наплате мостарина или дозволе пловидбе рекама у касном Средњем веку представља случај неусклађености децентрализованог опорезивања - укупни збир давања за све пролазе на рекама био је тако висок, да је битно ограничио промет робом, а тиме и развој у Западној Европи (Дубравчић, 2001) .

Децентрализована корупција значајно увећава обим корупције, па самим тим и укупне трансакционе трошкове, услед чега расту друштвени трошкови корупције. У том смислу, извесно је да децентрализована, високо распрострањена корупција испољава неповољније ефекте на друштвено благостање у поређењу са централизованом. На примеру Русије се најбоље могу видети последице трансформације из централизоване корупције (током комунизма, снажне државе) у децентрализовану корупцију (током транзиције ка капитализму, у условима слабе државе и неделотворних механизма надгледања). Са друге стране, за централизовану корупцију је потребан само један *уговор* о корупцији са државним службеником или политичарем, и уз снажну политичку вољу релативно је лакше борити се против ње. По правилу, децентрализована корупција је карактеристична за беневољентне, демократске државе, док ауторитарне и клептократске државе представљају погодно тло за централизовану корупцију (Стоиљковић, 2013).

4. Мерење корупције – кључни проблеми, извори података и најчешћи индикатори

С обзиром на то да се индикатори корупције добијени различитим поступцима мерења користе као инпути у емпиријским анализама, у оквиру овог дела биће анализирани недостаци мерења корупције који данас постоје, посебно имајући у виду да ће резултати таквих мерења бити коришћени у емпиријском истраживању. Имајући у виду да се корупција не може директно опазити нити емпиријски обухватити, мерење корупције заснива се на индиректним опсервацијама и сигнаlima, који могу указати на државе или економске секторе у којима је корупција присутна (Heller, 2009). Мерење корупције је везано за једну од њених главних особина – скривеност. Имајући у виду да је корупција против законита делатност, учесници у оваквим трансакцијама заинтересовани су да оне остану неоткривене. Управо та особина корупције доводи до озбиљних сумњи у могућност њеног мерења. Како мерити нешто што је скривено? Реч је, пре свега, о томе да је корупција *неухватљив*, тешко мерљив феномен, и кад год говоримо о томе да је дошло до пораста или опадања нивоа корупције, никада не можемо бити сигурни колико смо у праву.

Такође, поставља се и питање да ли се мерење корупције односи на распрострањеност (учесталост) корупције или на њен интензитет, мерен укупним бројем случајева корупције?⁵

Кључни изазови у мерењу корупције односе се на недостатак објективних показатеља, грешака у мерењу (процени) и проблеме успостављања везе између резултата мерења и ефикасне антикоруптивне политике. Циљ овог дела је да укаже на основне методолошке проблеме и ограничења у мерењу корупције, као и на оправданост употребе одређених индикатора корупције.

4.1. Извори података за мерење корупције

Бројне међународне институције (*World Economic Forum, Business International, Transparency International*) развиле су различите механизме за мерење корупције, чији се резултати користе у истраживањима утицаја корупције на квалитет државне управе или економски раст и инвестирање (Kaufmann et al. 1999; Mauro, 1995). Основни

---

⁵ Иако не спори потребу да је неопходно раздвојити ове две категорије, Ламбсдорф сматра да постоји снажна корелација између ових величина (Lambsdorff, 2006).

проблем у емпиријским истраживањима корупције је недостатак објективних података, односно извора података за мерење. Најчешћи извор података су субјективне процене о распрострањености корупције које су углавном резултат оцена експерата или анкетирања представника пословне заједнице.

Према стручњацима Светске банке (Kaufmann et al. 2006a), постоје три начина на која се корупција може мерити:

- 1) Прикупљањем информација од релевантних актера,
- 2) Праћењем и контролом трошења средстава која се користе за финансирање конкретних пројеката, а које обезбеђује Светска банка,
- 3) Праћењем институционалних карактеристика одређених држава.

Дакле, постоји разлика између објективних и субјективних извора података о корупцији. Разлике леже у томе што субјективни извори укључују питања заснована на субјективним ставовима испитаника, попут: „Према Вашем мишљењу, да ли је Ваша Влада корумпирана?“ Насупрот томе објективни извори садрже реалне чињенице на основу којих се могу добити прецизнији одговори (Bradburn, 1983). Објективни извори података о корупцији или неком другом феномену су они у којима нема места за било какву субјективну процену. Највећи број показатеља економске активности заснован је на објективним подацима: бруто домаћи производ, стопа штедње, укупне инвестиције, суфицит или дефицит платног биланса. Објективни показатељи су високо поуздани, јер постоји јединствена методологија прикупљања података, на основу којих се они формулишу. То омогућава њихову упоредивост, како између држава, тако и током времена. Један од предуслова за постојање оваквих индикатора је и чињеница да је обављање активности на основу којих добијамо ове податке у складу са законом. У том случају, привредни субјекти који учествују у таквим активностима, немају подстицаје да те активности прикривају. Берг (Berg, 2001) класификује показатеље корупције у две групе: објективне и субјективне. Објективни показатељи заснивају се на веродостојним информацијама. Они укључују актуелне статистичке податке у погледу броја осумњичених, ухапшених и процесуираних у коруптивним акцијама.⁶ Када се ради о

---

⁶ Приликом тумачења ових података, неопходан је опрез, с обзиром на то да они могу да представљају одраз других појава, као што су ефикасност рада полиције или судства, а не нужно корупцију. Такође, подаци званичне статистике могу бити предмет разних манипулација од стране одређених политичких структура.

активностима које представљају непоштовање закона, попут корупције, њени учесници немају подстицај да је учине јавном. Због тога се мерење корупције у великој мери заснива на детаљној анализи субјективних показатеља овог феномена.

Субјективни показатељи могу да се заснивају на перцепцији или на искуству. Будући да су анкете основни извор информација на основу којих се формулишу субјективни показатељи, јавља се читав низ проблема везаних за спровођење таквих истраживања, било да су у питању испитивања јавног мњења (домаћинстава) или представника пословне заједнице. Алтернативни начин мерења корупције представљају оцене експерата. Оцене експерата представљају перцепције корупције, али је претпоставка да се ради о перцепцијама компетентних испитаника.

Перцепција о некој појави може се посматрати као резултат процеса у оквиру ког појединац обрађује и процењује информације стечене на основу директног или индиректног искуства. Према томе, мишљење грађана о корупцији је исход сложеног процеса процене, који превасходно зависи од расположивих информација. Специфичност перцепција огледа се у томе да што су перцепције о корупцији наглашеније, то је већа вероватноћа да ће корупција у пракси опстати и развијати се даље.

На први поглед, чини се да је поузданост показатеља заснованих на личном искуству у активностима корупције већа у односу на показатеље који се добијају на основу перцепција. Међутим, прикупљање података о личним искуствима везаним за корупцију праћено је следећим проблемима:

- Први проблем огледа се у томе да испитаници можда уопште нису били у прилици да присуствују ситуацијама у којима може да се појави корупција. У том случају, добијени одговори лажно приказују оцене нивоа корупције, односно њене распрострањености и доводе до пристрасности те оцене. Овај проблем се понекад решава креирањем одговарајућег узорка, односно избором испитаника за које се претпоставља да су могли да присуствују ситуацијама у којима се корупција може појавити. Због тога се за испитанике чешће бирају представници пословне заједнице, док се у мањој мери користе анкете домаћинстава.
- Други проблем у вези са коришћењем личног искуства испитаника за креирање показатеља корупције произилази из чињенице да испитаници често нису

склони да говоре о сопственим искуствима о корупцији, јер то подразумева признање о учествовању у нечему што је кажњиво. Из ових разлога, у креирању показатеља корупције, перцепције испитаника представљају незаобилазан инпут.

Уколико се показатељ корупције превише ослања на перцепције а премало на искуство, јавља се ризик погрешних перцепција. Разлог за то је што на перцепције корупције могу да утичу различити фактори, независно од испитаника. До пристрасности оцене перцепције корупције у анкетама може доћи, на пример, услед промене расположења јавности и услед политичких промена. Пораст оптимизма у друштву, рецимо, доводи до тога да се у јавности перципира нижи ниво корупције, док предизборна кампања у којој се политичке партије међусобно оптужују за корупцију, може довести до тога да грађани перципирају виши ниво корупције од постојећег.⁷

Очигледно је да постоји велики број фактора које утичу на перцепцију корупције и доводе до непрецизне и пристрасне оцене показатеља. Међутим, без обзира на наведене проблеме, анкете представљају драгоцен извор информација о корупцији, не само о њеној распрострањености и интензитету, већ и о њеним узроцима, механизмима и последицама за учеснике. Због тога наведени методолошки проблеми не треба да буду разлог за одбацивање анкета (перцепције и искустава) као метода прибављања информација о корупцији. Напротив, анкете остају врло користан инструмент за прикупљање података о корупцији.

У прилог томе говоре и бројна истраживања која су спроведена од стране међународне организације за борбу против корупције *Transparency International* (TI). Резултати истраживања спроведеног у периоду од 2012 до 2013 године на узорку од 107 држава указују да је у последњих 12 месеци, током контакта са јавним службама, сваки четврти испитаник (27%) дао мито. Наредна слика показује проценте испитаника који су пријавили давање мита, по регионима:

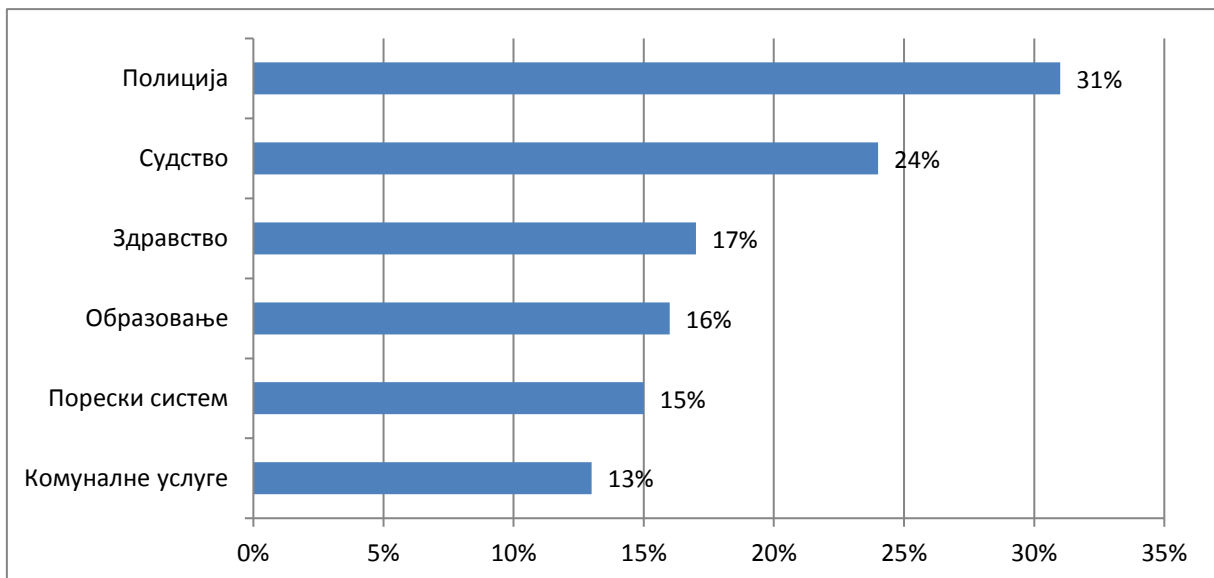
⁷ Економски раст, односно просперитет може довести до потцењивања корупције код свих испитаника, док рецесија може да доведе до њеног прецењивања, што доводи до пристрасности показатеља корупције (Knack, 2006).

Слика 3: Давање мита по регионима (%)

Извор: *Transparency International*, 2013

Очекивано, највећи број случајева давања мита забележен је у неразвијеним земљама (Блиски Исток и Северна Африка), као и новонасталим демократским државама. Следећа слика показује колико се у свету даје мита на одређене јавне услуге:

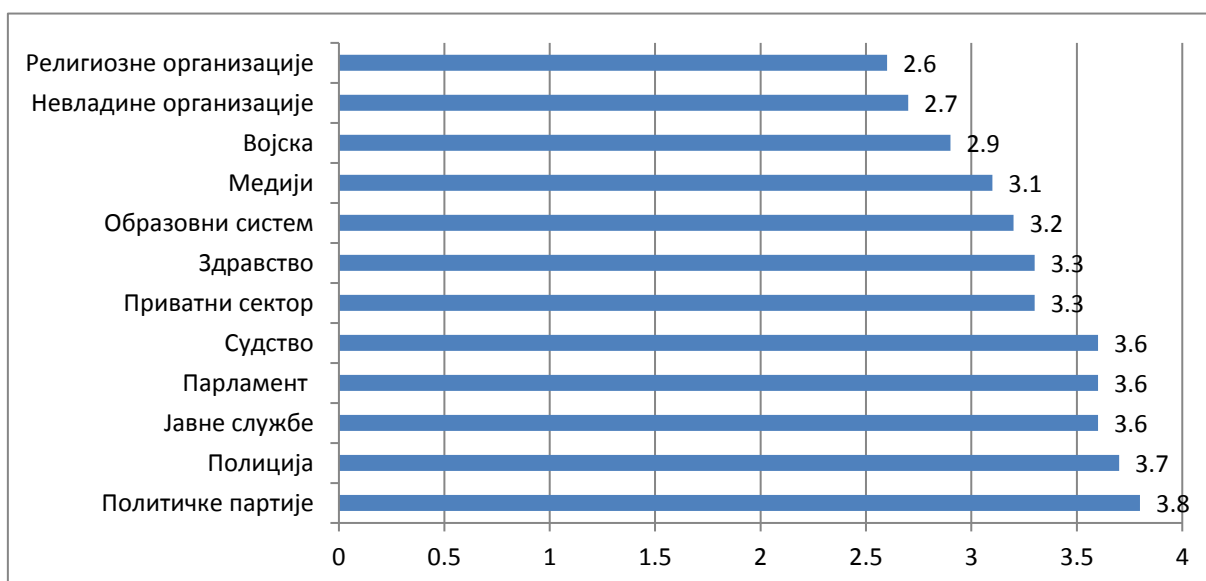

Слика 4: Давање мита на одређене јавне услуге у свету (%)

Извор: *Transparency International*, 2013

У највећем броју држава, полиција (31%) и судство (24%) сматрају се најкорумпиранијим јавним службама.

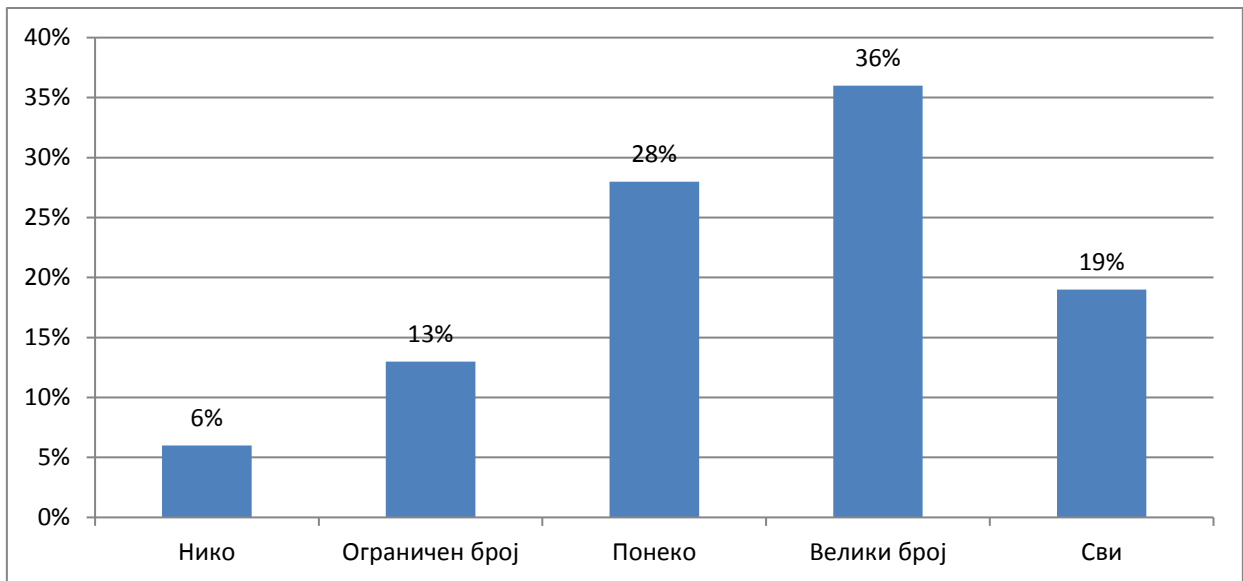
Већина испитаника широм света верује да су њихове државе неефикасне у борби против корупције и да се по том питању ситуација константно погоршава. У прилог тој тврдњи говори чињеница да 12% испитаних верује да је њихова држава ефикасна у борби против корупције, док 88% испитаних мисли супротно. Наредна слика показује перцепције испитаника о корумпираности појединачних институција. У већини земаља, политичке партије, као основни носиоци политичких активности у савременим државама, означене су као најкорумпираније организације (1 = нису корумпиране, 5 = високо корумпиране).

Слика 5: Перцепције о корумпираности институција

Извор: *Transparency International*, 2013

Више од половине испитаника (54%) верује да њиховим државама управљају појединци који делују у свом интересу, а не у интересу свих грађана. На следећој слици приказани су одговори на питање: Колико јавних званичника делује у свом интересу?

Слика 6: Деловање јавних званичника у сопственом интересу (%)

Извор: *Transparency International, 2013*

Према истом истраживању, велики број испитаника истиче спремност за борбу против корупције, а као разлоге зашто ипак не пријављују корупцију наводе следеће: 15% испитаника не зна где да пријави коруптивне радње, 35% се боји евентуалне одмазде, 45% сматра да нема сврхе пријављивати корупцију, док 5% испитаника наводи друге разлоге.

Наведени прикази пример су субјективних извора података за мерење корупције. Индикатори засновани на субјективним изворима су, са једне стране, корисни за подизање нивоа свести о корупцији и за обављање научних анализа, али не пружају увек јасне информације о обиму корупције и областима у којима се она најчешће јавља. Упркос наведеним недостацима, истраживања корупције која се данас спроводе у великој мери се заснивају на перцепцијама и искуствима испитаника, и то како експерата и пословних људи, тако и домаћинстава.

4.2. Најчешће коришћени индикатори корупције

На основу наведених техника прикупљања података, настали су изворни и изведени показатељи корупције. Изворни показатељи корупције креирани су на основу анкета или експертских оцена.

Табела 2: Истраживања корупције

Истраживање	Извор	Обухват
World Bank Investment Climate Assessment	Анкета пословних људи	79 земаља света
World Economic Forum – Competitiveness Report	Анкета пословних људи	80 земаља света
IMD (Institute for Management Development)	Анкета пословних људи	49 земаља света
EBRD BEEPS	Анкета пословних људи	24 земље у транзицији
Gallup International/Transparency International	Анкета пословних људи	21 земља у транзицији
PricewaterhouseCoopers Opacity Index	Анкета пословних људи и експерата	34 земље света
International Crime Victim Survey	Анкета домаћинства	
World Values Surveys	Анкета домаћинства	
Global Corruption Barometer (Transparency International)	Анкета домаћинства	62 земље света
Economist Intelligence Unit (EIU)	Експертска оцена	115 земаља света
Freedom House – Nations in Transit	Експертска оцена	27 земаља у транзицији
International Country Risk Guide (ICRG)	Експертска оцена	140 земаља света
World Market Research Centre (WMRC)	Експертска оцена	122 земље света
World Bank Country Performance and Institutional Assessment (CPIA)	Експертска оцена	83 земље чланице IDA
Columbia University State Capacity Survey	Експертска оцена	121 земља света

Извор: <https://www.transparency.org/>

Показатељи корупције који се најчешће користе у емпиријским истраживањима јесу изведени показатељи корупције. Ради се о показатељима који су настали комбиновањем више изворних показатеља. Постоји неколико разлога за мерење корупције уз помоћ изведених индикатора (индекса):

- Прво, у питању је проблем обухвата изворних показатеља корупције. Док се једни изворни показатељи односе на облике корупције са којом се суочавају пословни људи, други обухватају облике корупције са којом се сусрећу домаћинства.
- Други разлог за креирање изведених индикатора корупције везан је за релативизацију грешака приликом оцене корупције. Досадашња пракса мерења корупције показала је да је формулисање изворних показатеља праћено бројним методолошким проблемима. Ти проблеми доводе до грешака у мерењу, тако да изворни показатељи корупције постају пристрасни. Комбиновање неколико изворних показатеља корупције може да доведе до тога да се њихове појединачне пристрасности међусобно пониште. Потребан услов за тако нешто јесте да су грешке у мерењу које се односе на појединачне изворне показатеље независне једна од друге, односно да су грешке у мерењу случајне.⁸ Уколико се покаже да су наведене грешке повезане између себе, односно да све грешке зависе од исте променљиве, неће доћи до поништавања пристрасности – и изведени показатељ биће пристрасан.
- Трећи, коришћење изведених показатеља корупције неопходно је у условима растућег броја држава које су предмет истраживања, односно за које се израчунавају показатељи корупције, чиме се увећава узорак у емпиријским истраживањима (Knack, 2006).

Изведени индикатори зову се још и *second-generation* показатељи (Johnston, 2001), *composite indicators* (Arndt & Oman, 2006) или уопштено *aggregate indicators* (Kaufmann et al. 1999). Ова генерација индикатора се развила највише због строгих критика којима су претходни, изворни, индикатори били изложени (Johnston, 2001).

Добар индикатор мора да испуњава следеће услове (Berg, 2001):

- 1) Поверење, што подразумева да индикатор мора да буде објективан и да одржава опште, а не лично мишљење једног или неколико појединаца;
- 2) Валидност, тј. индикатор мора да мери појаве од друштвеног интереса (као што је, на пример, корупција);

---

⁸ Уколико су грешке у мерењу случајне, онда са повећањем броја мерења, средња вредност грешке, односно одступања измерене од стварне вредности, тежи нули.

- 3) Тачност, што подразумева да грешке и стандардне девијације у мерењу не буду велике (пораст броја испитаника повећава тачност индикатора);
- 4) Прецизност, која се огледа у томе да сваки испитаник разуме питања и да питања не зависе од личних стандарда.

Композитни индикатори имају неколико предности у односу на изворне индикаторе (Kaufmann & Kraay, 2007):

- 1) Обухватају велики број држава;
- 2) Сажимају велики број појединачних индикатора.
- 3) Упросечавањем вредности из различитих извора смањују грешку у мерењу умањујући специфични утицај појединачних извора података;
- 4) Омогућавају израчунавање експлицитних маргина грешке.

Данас постоје различити композитни индикатори којима се мери корупција, иако се неки од њих, због сложености и потешкоћа у израчунавању ретко користе. Неки од њих су:

- Рејтинзи држава (укључујући нивое корупције) у оквиру извештаја *Business International Corporation*. Мауро (Mauro, 1995) је био један од првих истраживача који је користио податке *Business International* за научне сврхе.
- *Political Risk Services* објављује *International Country Risk Guide* (ICRG) који укључује индекс корупције. Танци и Даводи (Tanzi & Davoodi, 1997) су описали и користили овај индекс.
- *Transparency International* мери ниво корупције преко Индекса перцепције корупције.⁹
- *Political and economic risk consultancy* у Хонг Конгу издаје извештаје о корупцији за 10-12 азијских држава од 1993 године.¹⁰
- Од 1996. године *World Economic Forum* објављује Извештај о глобалној конкурентности (*Global Competitiveness Report*), у коме се земље рангирају на основу параметара који одређују националну конкурентност, укључујући и

---

⁹ Ламбсдорф (Lambsdorff, 1998) је описао како је овај индекс направљен.

¹⁰ Ленкастер и Монтинола (Lancaster и Montinola, 1997) су дали ближе објашњење ове мере.

корупцију. У својим истраживањима се ослањају на процене пословних људи и експерата (Kregar, 2010).

4.2.1. *Corruption Perception Index (CPI)* као индикатор корупције

Најпознатији и најчешће коришћени показатељ корупције је Индекс перцепције корупције (*Corruption Perceptions Index - CPI*), који објављује међународна невладина организација *Transparency International (TI)*. На основу овог показатеља креира се ранг листа држава према оцени о распрострањености корупције. То је сложен индекс (*composite index*) који се темељи на другим међусобно независним истраживањима (18–20 различитих истраживања које спроводи мањи број независних институција), што овај индекс чини објективнијом мером корупције у односу на мере добијене из индивидуалних извора. Прецизније, изворна истраживања се користе као улазни подаци за сложен поступак пондерисања резултата, чиме изворни подаци губе на веродостојности, али се добијају доста поуздана поређења између држава.

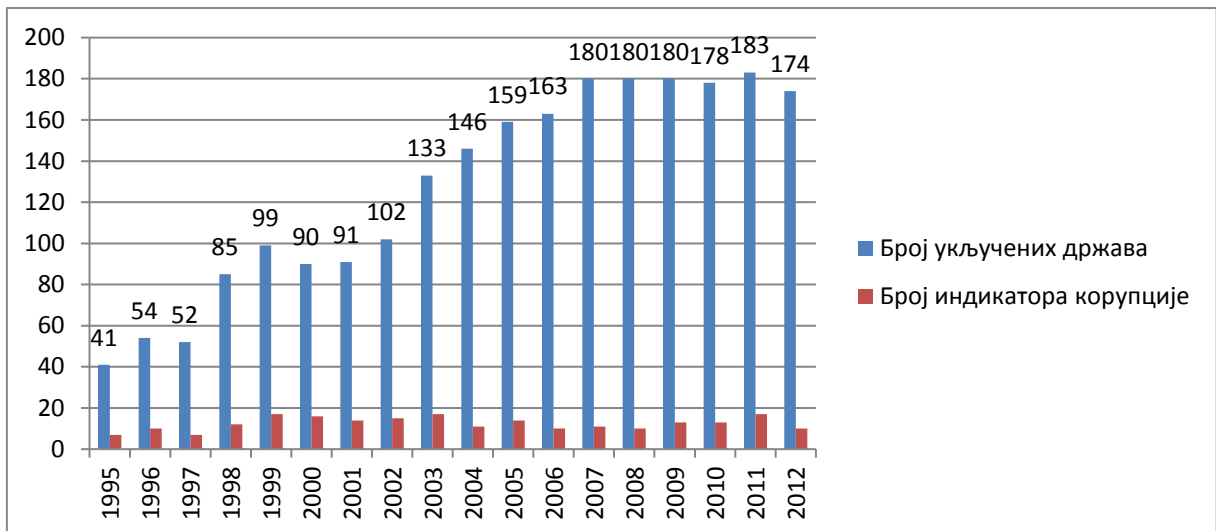
Табела 3: Извори коришћени за конструисање CPI индекса 2014 године

Извор
1. African Development Bank Governance Ratings 2013
2. Bertelsmann Foundation Sustainable Governance Indicators 2014
3. Bertelsmann Foundation Transformation Index 2014
4. Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings 2014
5. Freedom House Nations in Transit 2013
6. Global Insight Country Risk Ratings 2014
7. IMD World Competitiveness Yearbook 2014
8. Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2014
9. Political Risk Services International Country Risk Guide 2014
10. World Bank - Country Policy and Institutional Assessment 2013
11. World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS) 2014
12. World Justice Project Rule of Law Index 2014

Извор: <https://www.transparency.org/>, 2014

Композитни индекс израчунава се као аритметичка средина резултата свих истраживања у једној земљи.¹¹ Број извора за мерење корупције и број држава које су обухваћене мерењем мења се из године у годину.

¹¹ Србија (тј. CPJ) је први пут обухваћена овим истраживањима 2000 године (укупно 90 земаља) када је заузела последње место у Европи (као најкорумпиранија држава) и претпоследње у свету (CPI =1,3).

Слика 7: Број држава и извора за мерење корупције укључених у CPI индекс

Извор: <https://www.transparency.org/>, 2013

Да би била укључена у систем мерења корупције преко CPI, у једној држави је неопходно да се спроводу најмање три истраживања од стране најмање три различите институције. Такође, подаци не смеју да буду старији од три године. CPI је једна од најбољих мера корупције зато што користи широк спектар извора за мерење (Wilhelm, 2002).

Будући да сви изворни показатељи имају свој систем додељивања вредности показатељу, најпре се те вредности нормализују, како би се дошло до скале на којој се најмање корумпирана држава означава са 10, док се најкорумпиранија држава означава са 0.¹² При томе се као композитни показатељ користи оцена средње вредности (аритметичке средине) свих нормализованих, односно коришћених изворних показатеља корупције. Уз оцену средње вредности (аритметичке средине) показатеља за сваку државу, приказује се и интервал поузданости, односно интервал у коме се, уз вероватноћу од 90%, налази стварни композитни показатељ једне државе. Што је већа дисперзија изворних показатеља корупције, под претпоставком њихове позитивне корелисаности, већа је и стандардна грешка, па је стога и шири интервал поузданости. Иако се рангирање држава врши на основу оцене средње вредности показатеља, препоручује се да се при рангирању користи и интервална оцена (интервал поузданости), па се државе, чији се интервали поузданости макар и делимично

¹² У 2012 години је дошло до извесних промена у методологији тако да су државе рангиране на скали од 0-100.

преклапају, рангирају на истом месту. Упркос променама у процедурама за формирање састава индекса, коначна вредност CPI за одређену државу је проста средина стандардизованих резултата.

4.3. Недостаци композитних индикатора корупције са освртом на CPI индекс

С обзиром на то да је сврха композитних индикатора да што прецизније квантификују ниво појава на које се односе, они су често предмет критика научне јавности, али и сталних покушаја усавршавања, како би се превазишли недостаци у мерењима. Као кључни недостаци композитних индикатора најчешће се истичу: заснованост ових индикатора на перцепцијама, непрецизност и мањак објективности у тумачењу њихових вредности.

Аутори (Kaufmann & Kraay, 2007) идентификовали су два суштинска недостатка композитних индикатора:

- 1) Тешкоће у интерпретацији сумираних статистичких резултата и променљивост у смислу методологије и извора података који се користе;
- 2) Недовољно јасно приказивање утицаја имплементираних реформи у некој области на промену вредности индикатора за конкретну државу, а самим тим и на њено место на ранг листама.

Једна од критика композитних индекса тиче се извора података на основу којих се они израчунавају, тј. односи се на чињеницу да испитаници нису у могућности да пореде стање у својој држави са другим земљама. Реч је о томе да, под утицајем различитих фактора (култура, етички стандарди и слично) испитаници у различитим државама сличне нивое корупције могу да оцене различитим оценама.

Такође, с обзиром на честе промене методологије и извора података на основу којих се индекси израчунавају, јавља се проблем формирања временских серија, тј. упоредивости података током времена. Као значајан недостатак CPI индекса као показатеља корупције истиче се промена броја држава укључених у рангирање сваке године, што доприноси томе да ранг, односно, позиција државе има мањи значај у односу на оцену, тј. вредност индекса. Другим речима, сваке године мења се број држава које су обухваћене овим мерењима, па тако може доћи до промене места

појединачне државе на ранг листи, а да уопште није дошло до промене нивоа корупције у тој земљи (у односу на друге државе).

Имајући у виду да се подаци сматрају застарелим тек након протекла 3 године, може се десити да индекс корупције остане исти, без обзира на могуће промене у нивоу корупције, што смањује поузданост индекса. У таквим условима, оцена корупције услед инерције остаје иста, без обзира на могуће промене у нивоу корупције, што смањује поузданост индекса (Крегар, 2010). Чести недостаци композитних индекса су и у томе да се у географском смислу јасније не прецизирају подручја која су обухваћена мерењем, да се не анализирају узроци и везе корупције с показатељима друштвеног развоја и економских индикатора и да нема разликовања нивоа корупције (административна и политичка корупција; ситна и крупна корупција).

Ограничења исказивања корупције индикаторима могу се приписати методологији коришћеној у сабирању и рачунању просека, поузданости извора података на којима се темеље, те променљивим дефиницијама које се користе (Thompson et al. 2005). Посебно спорном сматра се стандардна грешка која се користи код агрегатних индикатора корупције. Изостанак прецизних вредности доводи у питање могућности рангирања између земаља и временских трендова. Такође, критике се односе и на просто рачунање просека и изједначавање различитих аспеката корупције.

Једна од критика је и да CPI индекс не може увек да предвиди где ће се корупција појавити. Чак и у државама са високим вредностима CPI индекса (ниским нивоом корупције) присутна је корупција (на пример, корупцијски скандал у коме су учествовали Сименс (Siemens) и Министарство одбране Норвешке, у вези са испоруком опреме у 2001 години). Појава корупције у државном телу земље која по вредности CPI индекса није држава са високим нивоом корупције, била је сасвим неочекивана. Такође, један од значајних проблема огледа се у томе што су упитници који служе за прикупљање података о корупцији више усмерени на оне који траже мито, а мало на оне који дају мито (Andersson & Heywood, 2009).

Уопште посматрано, аргументи против коришћења CPI индекса као мере корупције (Galtung, 2006) су:

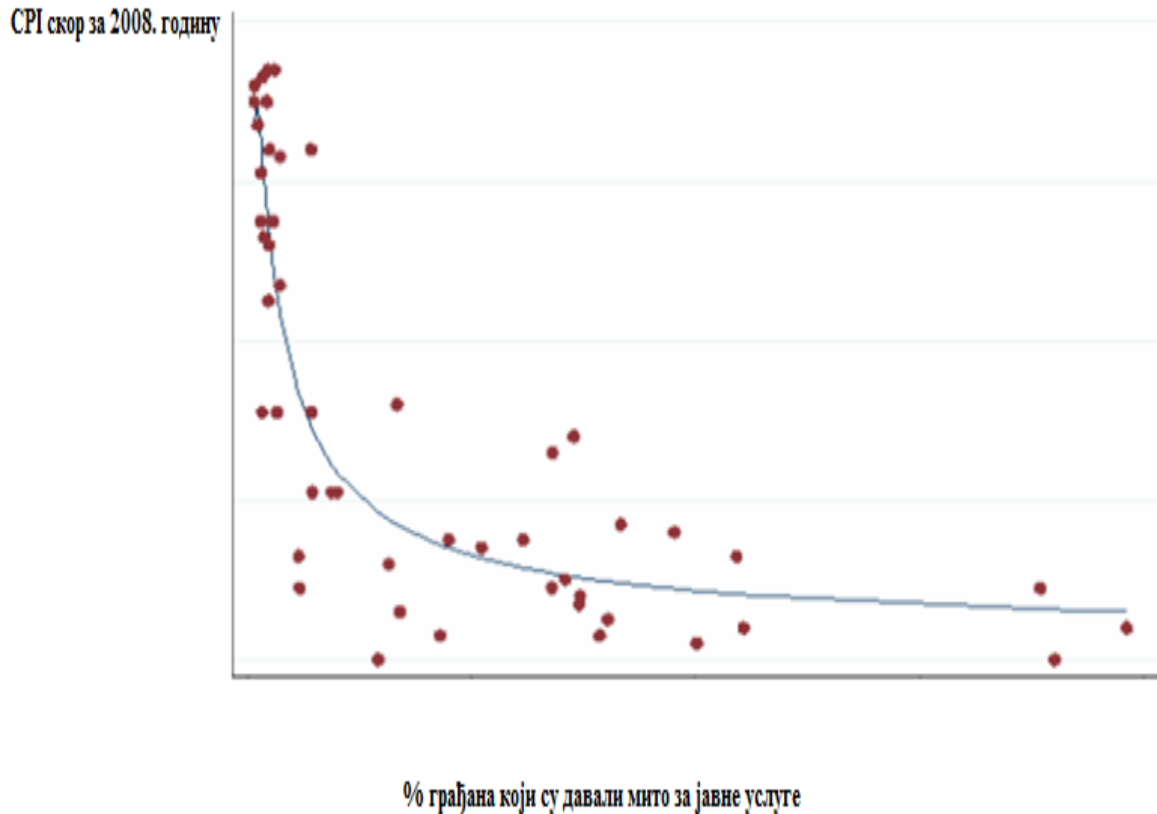
- Вредност показатеља утврђује се само на основу перцепција о узимању, али не и давању мита;
- Отежано поређење држава и извора података;

- Нерепрезентативност у избору држава;
- Непрецизни и понекад непоуздани извори;
- Уска дефиниција корупције.

СРІ индекс је заснован на перцепцијама и опажањима испитаника, за које се сматра да су директно суочени са корупцијом, а не на емпиријским показатељима (као што су број истрага или окончаних судских процеса). У критиковању СРІ индекса нарочито се наглашава да је његова дијагностичка вредност додатно смањена наглашавањем улоге експерата као извора за добијање података. СРІ рефлектује ставове о поверењу у институције и то, пре свега, ставове експерата и пословних људи, а тек онда грађана (домаћинстава). Међутим, постоје мишљења да експерти имају ограничен увид у распрострањеност ситне корупције, за разлику од обичних људи. Зато се указује да се одговори о перцепцији корупције које дају експерти разликују од одговора које дају грађани и домаћинства.

Упркос бројним критикама, у корист СРІ индекса као поузданог мерила корупције, говоре резултати истраживања спроведени од стране *Transparency International* (ТИ) из 2008 године, по коме је утврђен висок степен корелације између искуства грађана са корупцијом и перцепција експерата о корупцији.

На наредној слици приказана је веза између резултата истраживања добијених на основу искустава грађана са корупцијом из 2008 године, објављених у *Global Corruption Barometer* извештају, и резултата добијених на основу експертских процена објављених у *TI Corruption Perception Index* извештају за 2008 годину:

Слика 8: Однос између података о корупцији на основу искустава и експертских процена о нивоима корупције

Извор: <https://www.transparency.org/>, 2008

У наведеном истраживању установљено је да је, у државама у којима су пословни људи, аналитичари и експерти перцепирали висок степен распрострањености корупције, истовремено је и велики проценат грађана имао непосредно искуство са корупцијом (давање мита у циљу обезбеђивања јавних услуга). Овим се потврђује да су експертске процене у складу са искуствима грађана по питању корупције, што указује на поузданост CPI индекса као мере корупције.

Поред бројних критика, CPI индекс је и даље најпознатији и најчешће коришћени индекс за мерење корупције широм света. Највећи успех организације *Transparency International* (ТИ) је подизање јавне свести о питању корупције. У том смислу, када се ради о значајном друштвеном проблему, попут корупције, мањкавости у њеном мерењу не могу да се упореде са користима од анимирања и обавештавања јавности о неопходности решавања овог проблема.

Упркос наведеним аргументима против ослањања искључиво на композитне индексе у мерењу друштвених појава, у савременим друштвеним истраживањима и даље је присутна тенденција да се различити извори података о корупцији систематизују у јединствени показатељ, који би омогућио поређење нивоа корупције, како између земаља, тако и током времена. Бројне критике примене оваквих показатеља узрок су континуираних напора усмерених ка усавршавању начина мерења корупције. Суштинска вредност CPI индекса огледа се у томе што он указује на државе у којима су реформе неопходне, иако не може прецизно да информише креаторе политика о конкретним облицима или областима испољавања корупције.

Специфичност корупције, с обзиром на то да се ради о сложеној друштвеној појави, огледа се у томе да је за њено мерење неопходно прикупљање разноврсних информација из бројних извора. Мерење корупције не односи се само на ниво, односно распрострањеност и интензитет корупције уопште, већ је неопходно прецизно квантификовати нивое појединих врста корупције. У том смислу, тежња за креирањем јединственог индикатора корупције мора бити праћена напорима у правцу истраживања различитих појавних облика, врста и механизма путем којих се реализују активности корупције.

Приоритет у вези са унапређењем мерења корупције треба да буде стандардизовање показатеља у времену, како са становишта обухвата, тако и са становишта питања на основу којих се добијају одговори и узорак који се користе, како би се стекли услови за анализу временских серија, тј. како би се стекла знања о променама корупције у времену и најзначајнијим факторима тих промена. То би омогућило да се стратегије борбе против корупције заснивају на резултатима емпиријских истраживања у далеко већој мери него што је то данас случај, с обзиром на то да су показатељи нивоа корупције највише и критиковани зато што нуде непрецизне процене корупције, које је онда тешко преточити у ефикасне антикорупцијске стратегије. Поред тога, потребно је наставити са даљим развојем анкета за различите врсте испитаника: домаћинства, пословне људе (експерте) и за државне службенике. Комуникација између истраживача корупције у различитим државама је пожељна и треба да доведе до „стандардизације” упитника чиме ће се добити на упоредивости добијених података.

5. Практичне импликације истраживања односа између корупције и економског раста

Обимна истраживања корупције у економској и другим друштвеним наукама довела су до тога да је значајно разјашњен један број питања која се односе на потенцијалне узроке корупције, њене економске и шире друштвене последице, као и механизме којима се такви утицаји испољавају. Оваква сазнања су, нарочито у последње две деценије, отада влада интензивно интересовање за корупцију у оквиру економске теорије и економске политике, представљала значајну основу за формулисање политика и програма за борбу против корупције. Раст интересовања за истраживање корупције био је последица растуће забринутости креатора политика због њених потенцијалних последица, али и промена у аналитичким приступима унутар економске науке и инструментима анализе, као и захваљујући приступу емпиријским подацима који су отворили нове могућности за истраживања. Истовремено, истраживање корупције је постало и доста захтеван задатак због све обимније литературе о корупцији, која је обухватала све разноврсније теме и правце истраживања.

Практично, реформе усмерене на сузбијање корупције су саставни део једног ширег, глобалног тока знања, идеја, вештина, технологија и алата. Борба против корупције на глобалном нивоу подразумева велики број структурних реформи усмерених на смањење могућности и подстицаја за корупцију, у складу са логиком принципал – агент односа (Persson, Rothstein & Teorell, 2010). Велики број међународних организација (Светска банка, Међународни монетарни фонд, Светска трговинска организација, Уједињене нације), влада, непрофитних организација и појединаца укључено је у глобалну мрежу учесника у борби против корупције.

Међутим, упркос обимним истраживањима корупције, у економској и другим друштвеним наукама, као и свеобухватним политикама усмереним на борбу против корупције, познато је само пар успешних примера сузбијања корупције. Очигледни примери успеха у Хонгконгу и Сингапуру у вези су са ауторитарним карактером влада које су их иницирале и одлучно спровеле. Шведско искуство указује на значај образовања, али и свеобухватне реформе политичких и економских институција. Променљиви успех политика борбе против корупције делом је последица ограниченог знања о њеним узроцима и механизмима деловања, али и једног ширег проблема, који се може сврстати у проблеме колективног деловања.

Наиме, један од малобројних неоспоривих резултата емпиријских истраживања корупције је да су сиромашне земље истовремено и земље у којима је корупција највише распрострањена. Ниво бруто домаћег производа по глави становника је фактор који објашњава највећи део варијација у индикаторима корупције (Paldam, 2002; Treisman, 2000). У том смислу, могло би се очекивати да процес економског развоја у дугом року доведе до значајног сузбијања корупције (што не важи за кратак рок), али механизми путем којих би се ово остварило још увек нису потпуно разјашњени. Једна од претпоставки је да су злоупотребе службених овлашћења видљивије у економски развијеним друштвима. У том смислу, ширење образовања, писмености и деперсонализованих односа, које би донео економски развој, допринело би да се злоупотребе теже могу прикривати, односно да лични односи не могу да угрозе принцип непристраниности у одлучивању (Treisman, 2000). Дакле, претпоставља се да политике које подстичу раст, ако су успешно имплементиране, могу да смање корупцију у дугом року. Палдам (Paldam, 2002) указује да комплексна транзиција од сиромашне, традиционалне земље ка богатој либералној демократији укључује и знатно смањење нивоа корупције.

Импликације оваквих истраживања су донекле обесхрабрујуће, у смислу да саме политике имају мало утицаја на корупцију или је њихово дејство изузетно споро (Treisman, 2000). На пример, истраживања односа демократије и корупције указују да демократски политички систем може имати статистички значајне утицаје на корупцију тек након што прођу деценије откад је установљен, политике децентрализације могу, макар у кратком року, да подстакну ширење корупције, док је видљиви ефекат либерализације спољне трговине, иако позитиван, веома ограничен.

Истраживања указују на то да корупција углавном произилази из интеракција између државе и тржишне привреде, где се држава мора посматрати као ендогени елемент, што отежава сагледавање овог комплексног односа са теоријског аспекта. Поред тога, чињеница је да је до података о корупцији тешко доћи, као и да су расположиви подаци непоуздани или маскирани. Међутим, кључни проблем у сузбијању корупције јесте у томе што су актери од којих се очекује спровођење мера за борбу против корупције веома често и сами учесници у корупцији.

Чињеница да је корупција симптом дубоких економских, политичких и институционалних слабости, утицала је на креаторе политика да се у формулисању

стратегија за борбу против корупције фокусирају на превентивне мере које би умањиле прилике за корупцију, као и њену исплативост. У том смислу, поставља се питање да ли је наука у стању да креаторима политике *испоручи* такве резултате, који би прецизно упутили на кључне мере, односно, конкретне институционалне инструменте, који би, када се једном активирају, постепено утицали на смањење корупције. Наиме, откривање начина на који корупција утиче на економске резултате и мерење њених последица, праћено је захтевима креатора политика за конкретним решењима. Типичан пример оваквог начина размишљања јесу извештаји Светске банке о борби против корупције у транзиционим земљама. У њима се указује на то да је од кључног значаја да се крене од оне тачке одакле су циљеви оствариви, где опипљиви резултати могу да се постигну у року који ће потом омогућити подршку за нове реформе. Међутим, овакве мале, инкременталне промене, за које се очекује да ће земљу извести на пут системских промена, често могу да погоршају проблем и још више укорене корупцију (Rothstein, 2007).

Како указује Норт (North, 1990), велики део истраживања фокусиран је на анализу ефеката формалних институција и како политичке институције одређују ниво економског и политичког напредовања друштва, за шта постоје емпиријске потврде (Mauro 1995; Rodrik et al. 1999; Acemoglu & Robinson, 2012). Међутим, имајући у виду да је системска корупција неформална институција, она је у великој мери одређена уверењима појединаца која се односе на понашања и вредносне ставове других појединаца. Такође, корупција је веома *лепљива* појава (Rothstein & Uslaner 2005), у смислу да, када корупција постане системска појава, а распрострањена корупција постане уобичајена ствар, друштво се налази у стабилној субоптималној равнотежи. Нико од учесника у корупцији није заинтересован за промену система (Karklins, 2005), за уздржавање од корупције, док год се не промени понашање других актера (Myrdal 1968). У таквим условима, скоро је немогуће колективно деловање у корист јавног добра, тј. корупцију није могуће искоренити принципом *bottom-up*.

Примери Сингапура и Хонгконг-а показују да, уколико постоји политичка воља, носиоци политичке власти могу да реализују реформе које ће обезбедити смањење нивоа корупције (*top-down* приступом) уколико тако одлуче. Хонгконг је шездесетих и раних седамдесетих година XX века припадао групи држава с највишим нивоима корупције и у Азији и у свету. У циљу обрачуна са корупцијом формирано је независно тело за борбу против корупције, захваљујући чијој ефикасности се Хонгконг већ 2008.

године сврстао међу 20 најмање корумпираних земаља у свету. Мере за борбу против корупције примењене су на све системе и подсистеме у држави, и представљају пример да се реформе у циљу сузбијања корупције не могу парцијално примењивати. Циљ хонгконшке стратегије био је да корупцију доведе до границе када она више није саставни део система. Међутим, чињеница је да су у овим случајевима мере спровели ауторитарни владари, изоловани од притиска јавности, што им је омогућило да ефикасно примене одговарајуће мере. Овим се указује на проблематику утицаја демократије на борбу против корупције (Montinola & Jackman, 2002) и, у коначном, на одговор на питање зашто се, поред нарастајућег знања о корупцији и њеним друштвено-економским последицама, политике борбе против корупције углавном не спроводе ефикасно. Наиме, чак и када носиоци власти располажу ефикасним инструментима и адекватним политикама за борбу против корупције, јавља се проблем подстицаја за њихово спровођење, с обзиром на то да се очекује да реформе имплементирају актери који би највише изгубили искорењивањем корупције (Johnston, 2005).

У том смислу, стратегије борбе против корупције које су засноване на приступу елиминисања подстицаја за корупцију подразумевају изградњу одговарајућих институција које би увећале трошкове у односу на користи од учешћа у корупцији. Међутим, изградња таквих институција је проблем колективне акције другог реда (Ostrom, 1998), који је тешко решив у друштву у коме је већина актера корумпирана (Falaschetti & Miller, 2001). Такође, стратегије за борбу против корупције засноване на унапређењу система јавног управљања (*governance*) истичу неопходност јачања транспарентности, независности правосудног система, ефикасности јавне управе, подстицање грађанске партиципације и изградње такве институционалне инфраструктуре која ће осигурати транспарентност процедура у вези са процесом доношења одлука и искључити могућности дискреционих одлука појединаца (Lambsdorff & Cornelius, 2000; Lambsdorff, 2007). Међутим, велики део оваквих препорука представљају очигледне примере таутологија – земље са независним правосуђем, гарантованим грађанским и политичким правима и слободама, ефикасним институцијама, су истовремено и земље са ниским нивоом корупције. У трагању за узроцима корупције, у истраживањима се често не препознаје *уграђена инерција* корумпираних система (Robert, 2003).

Према томе, кључно је питање мотива, вредности и политичких снага које би имплементирале механизме за борбу против корупције. Другим речима, потребно је разумети који су *подстицаји неопходни за увођење подстицаја за контролу корупције* (Offe, 2004). Овде лежи велики део одговора на питања колико су резултати научних истраживања употребљиви за креирање политика за борбу против корупције. Корупцију детерминише широк систем формалних и неформалних институција које се тешко мењају, с обзиром на само-оснажујуће механизме који их држе у равнотежи. Избор ефикасних мера не подразумева истовремено и њихову ефикасну имплементацију, уколико се ради о окружењу које се налази у стабилној равнотежи у којој преовлађује корупција. На пример, преузимање ефикасне институције омбудсмана из шведског законодавства и њена имплементација у систем политичких и економских институција у коме преовлађује корупција и партикуларизам, вероватно ће за исход имати утапање нове институције у мрежу коруптивних пракси. Приватизација државних предузећа, као мера за смањење улоге државе у привреди усмерена на сузбијање корупције, такође ствара подстицаје за корупцију и може водити до стварања нових облика корупције, где ће се, на пример, мито који се плаћао државним службеницима сада плаћати приватним предузећима (Lambsdorff & Cornelius, 2000). Неуспех у обрачуну са корупцијом, који је у овим условима неизбежан, има потенцијал да угрози легитимитет и свих будућих покушаја борбе против корупције. У том смислу, влада уверење да једино симултано увођење свеобухватних мера, уместо покушаја инкременталних побољшања, може да доведе систем до *тачке преокрета* (Schelling, 1996), која би водила до нове равнотеже, у којој сви актери схватају да корупција више није одржива опција и да постоји *нова игра у граду* (Rothstein, 2007).

III Корупција и економски раст – узајамни утицаји и трансмисиони механизми

1. Међузависност корупције и економског раста

Однос између корупције и економског раста предмет је бројних научних истраживања која имају за циљ да објасне механизме међусобних утицаја ове две појаве. Полазећи од различитих теорија о односу између корупције и економског раста, у литератури постоје и различите интерпретације механизма којим корупција утиче на економски раст, али и могућности повратних утицаја економског развоја на капацитете за борбу против корупције. У том смислу, схватања о корупцији као ефикасном начину заобилажења бирократских ригидности (Leff, 1964) указују да на овај начин корупција уклања бирократске баријере инвестицијама и друге препреке за ефикасну алокацију ресурса, стварајући услове за краткорочно повећање ефикасности.

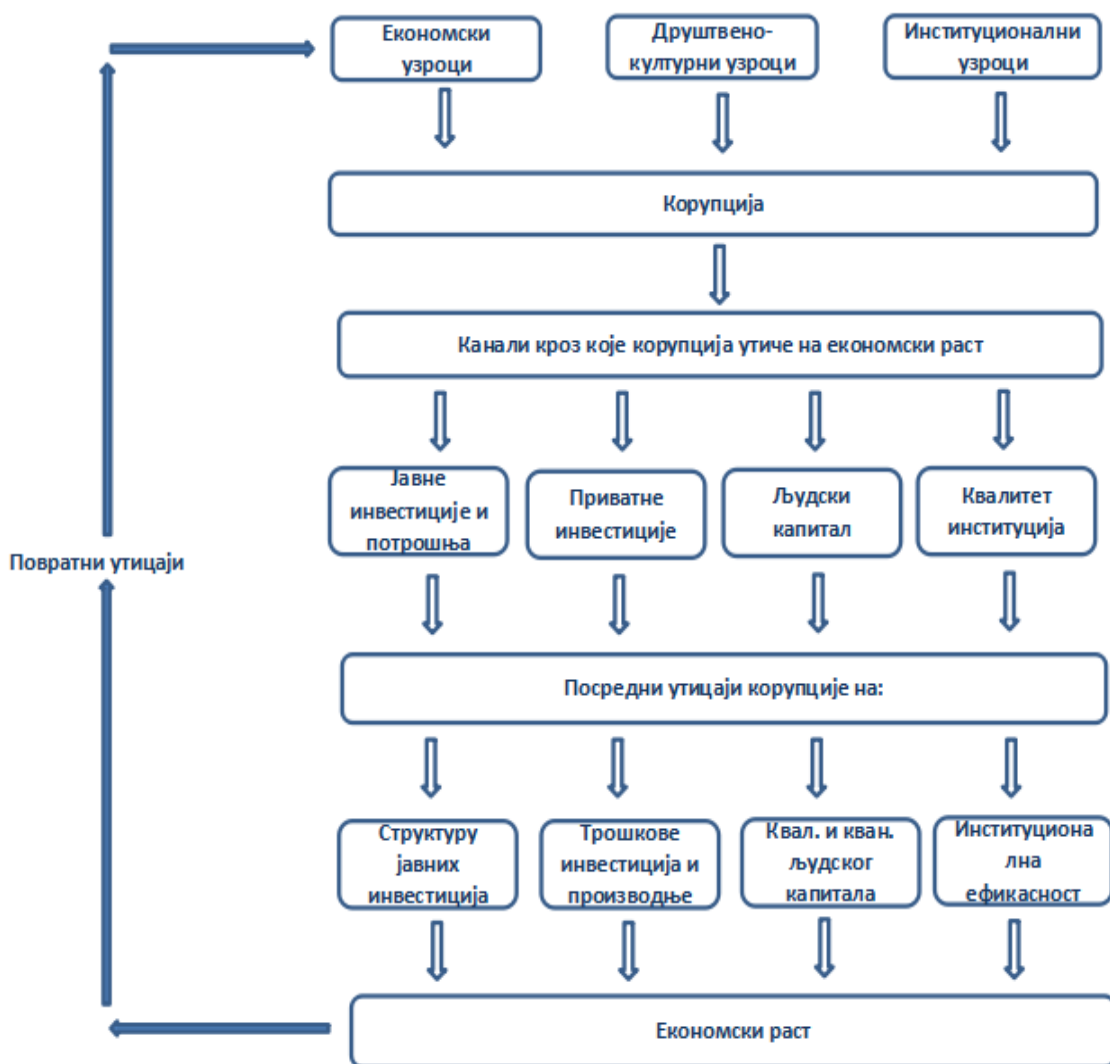
Међутим, овакав приступ заснован је на претпоставци о егзогеном карактеру бирократских процедура, тј. претпоставља се да је бирократско оптерећење независно од корупције (Myrdal, 1968). Игнорише се чињеница да, ако је дозвољено да се корупцијом убрзавају административне процедуре, то ствара подстицаје бирократији да их додатно успорава и увећава регулаторно оптерећење. Чињеница да су обим регулаторног оптерећења и брзина административних процедура ендогено одређени тежњом бирократа да убиру ренте (Kaufman & Wei, 1998), указује да корупција на овај начин представља извор дугорочних неефикасности.

У том смислу, препознато је неколико канала путем којих корупција остварује негативне ефекте на раст. Прво, као трансмисиони механизам утицаја корупције на економски раст истиче се одступања од ефикасне алокације ресурса. Пре свега, структура државне потрошње и јавних инвестиција у условима распрострањене корупције мења се у корист оних сектора у којима су могућности за убирање ренти највеће (Tanzi & Davoodi, 1997; Mauro, 1998). Такође, корупција подразумева раст трошкова пословања, чиме се обесхрабрује отварање нових предузећа, као и домаће и стране инвестиције. Даље, корупција одвраћа привредне субјекте од производних, а усмерава ка активностима трагања за рентом, чиме се остварује субоптимална алокација људског капитала (Murphy, Schleifer & Vishny, 1991). Коначно, због растуће неизвесности коју изазива, корупција компромитује фундаменталне институције попут заштите права својине и спровођења уговора (Rose-Ackerman, 1997, Tanzi, 1998).

Са друге стране, осим институционалних извора корупције (тежња бирократа ка екстракцији ренти), постоје и теорије о томе да је степен економског развоја једна од

детерминанти распрострањености корупције (Treisman, 2000; Graeff & Mehlkop, 2003). Сматра се да су богатије земље мање изложене корупцији, с обзиром на већу расположивост људског капитала (Rose-Ackerman, 1999) и мање наглашених неједнакости у доходу (You & Khagram, 2005). Литература обилује истраживањима утицаја различитих економских фактора на распрострањеност корупције (Husted, 1999; Paldam, 2002; Ali & Isse, 2003), отварајући питања међузависности и економске условљености корупције.

Слика 9: Узајамни утицаји корупције и економског раста

Извор: Приказ аутора

Наведена истраживања указују да корупција и економски раст формирају *зачарани круг*, где снажан економски раст подстиче запосленост и образовање, што утиче на лакше откривање корупције, док низак ниво корупције поспешује инвестиције и раст. Томе у прилог говоре и емпиријски подаци о снажном односу између Индекса перцепције корупције, са једне стране, и стопе инвестиција, запослености и економског раста, као и издатака за образовање, са друге (Mauro, 1997). У том смислу, анализа економских и институционалних детерминанти корупције има за циљ да испита степен међузависности корупције, економског раста и квалитета институција, њихове међусобне односе и потенцијалне утицаје. Након тога, анализа утицаја корупције на економски раст обухватиће кључне трансмисионе механизме и канале утицаја, како би се утврдили услови за испољавање ефеката у различитим временским периодима.

2. Друштвено-економска условљеност корупције

Богата литература о узроцима корупције указује да се варијације у степену распрострањености корупције могу објаснити дејством разноврсних фактора, економских, политичких и друштвених. У економској литератури се посебно наглашава значај различитих економских детерминанти корупције, чиме се указује на тесну међузависност између корупције и економског раста. Корупција је широко распрострањена у земљама у развоју (Myrdal, 1968). Најчешће се као економски узроци корупције истичу ниво економске развијености (Lalountas, Manolas & Vavouras, 2011), расподела дохотка и сиромаштво (Gupta, Davoodi & Terme, 1998; Husted, 1999; Paldam, 2002; You & Khagram, 2005), отвореност привреде (Wei, 2000; Broadman & Recanatini, 1999; Laffont & N^oguessan, 1999), расположивост природног богатства (Ades & Di Tella, 1999; Leite & Weidmann, 1999), инфлација (Braun & Di Tella, 2004; Paldam, 2002; Al-Marhubi, 2000; Getz & Volkema, 2001).

Посебна пажња у економској литератури о корупцији посвећена је значају економских слобода и тржишне конкуренције као детерминанти корупције (Paldam, 2002), што указује да су земље са распрострањеном корупцијом обично оне у којима је степен државне регулације привреде висок, односно економске слободе и конкуренција ограничене (Goel & Nelson, 2005, Shleifer & Vishny, 1993; Ades & Di Tella, 1996). У том смислу бројна истраживања потврђују да држава ограничавањем економских слобода смањује конкуренцију и тиме охрабрује корупцију (Henderson, 1999; Goldsmith, 1999; Paldam, 2002; Graeff & Mehlkop, 2003; Goel et al. 2005).

Ова истраживања указују на снажну везу између економских и политичких узрока корупције. Према постулатима теорије јавног избора, основни узрок појаве и развоја корупције представља тежња за убирањем ренти (Ades & Di Tella, 1999; Shleifer & Vishny, 1993), тј. корупција представља средство за присвајање ренте. Како су могућности за убирање ренте у највећој мери одређене степеном државне интервенције у привреди, истиче се да је обим државне интервенције у привреди један од значајних фактора распрострањености корупције (Elliot, 1997; LaPalombara, 1994; Montinola & Jackman, 2002).

У том смислу, међузависност економског раста и корупције детерминисана је деловањем бројних политичких и институционалних чинилаца: политичке стабилности (Leite & Weidmann, 1999; Treisman, 2000), достигнутог развоја демократије (Amudsen,

1999; Lipset & Salman Lenz, 2000; Sung, 2004; Treisman, 2000; Ades & Di Tella, 1997; Brunetti & Weder, 1998; Haris-White & White, 1996; Goldsmith, 1999); структуром јавног сектора и платама бирократа (Treisman, 2000; Tanzi, 1998), слободе медија (Brunetti & Weder, 1998, 2003; Lederman et al. 2005). Неки од наведених чинилаца стварају дугорочне услове за настанак и опстајање корупције, попут општег степена економске развијености и консолидације демократије. Са друге стране, препознавање неких краткорочних извора корупције и њихово уклањање представља допринос борби против корупције. Из наведених разлога, у овом делу рада анализираће се потенцијални утицаји економских чинилаца на појаву и ширење корупције, као и улога институционалних чинилаца у обликовању односа између корупције и економског раста.

2.1. Економске детерминанте корупције

Велики број емпиријских истраживања је доказао присуство статистички значајне везе између нивоа корупције, с једне стране, и достигнутог нивоа економске развијености (најчешће исказаног путем бруто домаћег производа *per capita*), са друге стране (La Porta et al. 1999; Ades & Di Tella, 1999; Treisman, 2000; Sanholtz & Kotzle, 2000). Иако у литератури преовлађују истраживања економских ефеката корупције, често се указује да су овакве емпиријске студије оптерећене проблемом ендогености, тј. да не узимају у обзир могућност да економски раст (или одсуство раста) може да утиче на повећање или смањење нивоа корупције. Распрострањеност корупције може да представља споредни производ економског раста, као и његову детерминанту.

Истражујући шире обрасце варијација корупције између земаља и током времена, Палдам (Paldam, 2002) однос између економског развоја и корупције смешта у оквир транзиције од сиромашних, стагнантних традиционалних друштава, ка богатим, развијеним друштвима (која су притом либералне демократије). Указујући на раст корупције у Русији током 1990-их, аутор претпоставља да *економски хаос* може да буде узрок корупције, и томе супротставља податак да је корупција у САД доживела врхунац отприлике пре једног века, након чега је, како сугерише претпоставка о транзицији, корупција у константном опадању. Према овом схватању, корупција се сматра карактеристиком традиционалних друштава, која нестаје током транзиције ка модерним и богатим друштвима (тзв. *транзиција корупције*). Ово се објашњава тиме да су развијене земље ефикасне, у њима трансакције морају да се одвијају брзо и

транспарентно, док корупција представља скуп фактора који успоравају и отежавају трансакције. Истраживање указује на дугорочни оквир утицаја економске транзиције на промену нивоа корупције, те се закључује да економски раст, утичући на брзину економске транзиције, представља потенцијални лек за корупцију.

Такође, економски проблеми, попут сиромаштва или незапослености, препознати су као услови у којима појединци или организације прибегавају експлоатацији тржишних несавршености путем неетичког понашања (Vaucus & Near, 1991). У условима када појединци не могу да приуште основна средства за живот, насталих услед економских проблема, ниво корупције расте.

Иако се не могу наћи чврсти емпиријски докази да економски раст сам по себи води нижем степену корупције, резултати указују да су земље које остварују дугорочно стабилне стопе раста изградиле стабилно институционално окружење и правни оквир, истовремено улажући у образовање, што су све фактори који утичу на сузбијање корупције (Ali & Isse, 2003). Чињеница да економски развијене државе имају ниже нивое корупције у односу на неразвијене (Treisman, 2000) приписује се вишим нивоима образованости становништва, развијености грађанског друштва и слободних и независних медија (Brunetti & Weder, 2003), вишим стопама запослености (Kristiansen & Ramli, 2006) и снажним институцијама, чиме се стварају услови за успешно сузбијање корупције. Економски развој има велики значај за контролу корупције, тако што повећава вероватноћу идентификовања и санкционисања злоупотреба (присвајања ренти) умањујући подстицаје за *rent-seeking* (Serra, 2006). Овим се сугерише ендогена природа односа између корупције, економског развоја и ефикасности институција.

Висок ниво економске развијености државе уско је повезан са напретком у институционалним, културним и социјалним аспектима друштва (Goldsmith, 1999; Rauch & Evans, 2000; Rijkceghem V. & Weder, 2001; Adsera et al. 2002; Tavares, 2003; Graeff & Mehlkop, 2003; Brunetti & Weder, 2003; Broadman & Recanatini, 1999). На пример, указује се да се квалитет инфраструктуре у једној држави повећава са растом нивоа економске развијености. Економски развој такође позитивно утиче на развој и јачање институција те умањује подстицаје носилаца власти да учествују у коруптивним активностима. У неразвијеним земљама ниво образованости становништва је низак, што ограничава капацитете појединаца у смислу разумевања јавних политика и контроле носилаца власти (Rose-Ackerman, 1999; Graeff & Mehlkop, 2003). У таквим условима јачају подстицаји за злоупотребе од стране носилаца власти. У земљама у којима је

стопа незапослености висока, постоји висока тражња за пословима који доносе стабилне приходе, попут позиција у јавном сектору. У оваквим условима, стварају се подстицаји за корупцију у области запошљавања у јавном сектору. Износи који се плаћају за радна места варирају у зависности од висине прихода које доносе, али и степена транспарентности процеса запошљавања (Kristiansen & Ramli, 2006). Дакле, непосредни узрок оваквог вида корупције јесте економске природе, али је степен распострањености корупције одређен и институционалним капацитетима државе. Даље, развијене земље карактеришу се слободним и независним медијима, који играју важну улогу у сузбијању корупције, у смислу информисања јавности о корупцији, њеним узроцима, последицама и могућим начинима сузбијања (Waisbord, 2004; Ahrend, 2002; Stapenhurst, 2000; Brunetti & Weder, 2003). Све су то разлози који у развијеним државама ограничавају подстицаје и могућности за корупцију. Низак ниво економског развоја је уско повезан са високом корупцијом (La Porta et al. 1999; Ades & Di Tella, 1999; Treisman, 2000; Serra, 2006) и фактор који може да нарочито генерише бирократску корупцију (Freille, 2007).

2.1.1. Неједнакост у расподели доходака и корупција

Економска истраживања односа између неједнакости и корупције, осим приступа који је усмерен на анализу утицаја корупције на промене у степену економске неједнакости (Li et al. 2000; Gupta et al. 2000), обухвата и онај део истраживања која економску неједнакост сматрају једним од економских фактора који може да утиче на ниво корупције. Овде се најчешће узима у обзир могућност обрнуте каузалности, тј. чињенице да пораст корупције услед економске неједнакости може да произведе још већу неједнакост (Беговић, 2007).

Нижи степен неједнакости у расподели дохотка рефлектује снагу средње класе, која се сматра баријером корупцији (Scott, 1972; Husted, 1999). Овакве тврдње утемељене су на претпоставци да представници средње класе могу да се организују у јаке интересне групе, које ослабљују могућности да се корупцијом остварују партикуларни интереси.

С обзиром на високе баријере уласку на терен *rent-seeking* активности, које укључују и корупцију (у виду економских ресурса неопходних за корупцију), иницијална расподела богатства ствара услове да само појединци са високим дохотком имају могућност да буду ангажовани у активностима трагања за рентом, што као последицу има раст нивоа корупције (Dabla Norris & Wade, 2002). Како су економске неједнакости

у тесној вези са политичким неједнакостима, неједнакости у расподели доходака воде и неједнакој расподели политичког утицаја, у смислу да део становништва са вишим дохотком може да своје економске ресурсе конвертује у политички утицај на креирање и рад институција (Hellman & Kaufman, 2001).

Значајан део истраживања утицаја економске неједнакости на корупцију заснива се претпоставци да је функционисање правних, политичких и регулаторних институција подложно утицају појединаца са значајним економским и политичким ресурсима (Glaeser et al. 2003). Овакво *подривање институција* остварује се подмићивањем или усмеравањем јавних ресурса за остваривање приватних користи, лобирањем (Grossman & Helpman, 2001) или креирањем неефикасних институција ради опстајања на власти (Acemoglu & Robinson, 2012). Економске неједнакости подстичу корупцију у правосуђу, у смислу неједнаког третмана појединаца са високим и ниским дохотком пред законом. Појединци са високим дохотком су у ситуацији да обезбеде заштиту својинских права или избегну санкције, што није случај са појединцима који имају низак доходак, а самим тим и ограничени друштвени или политички утицај. Овде се указује на стварање *зачараног круга* – неједнакост изазива корупцију чија је последица увећање економске неједнакости (Glaeser & Shleifer, 2002; Glaeser et al. 2003).

Неједнакост је узрок опадања генерализованог поверења у друштву (поверења у људе уопште), а низак ниво поверења генерише корупцију (Uslaner, 2007). Одсуство генерализованог поверења утиче на јачање поверења у посебне групе (породицу, блиске пријатеље), чиме се увећавају могућности за корупцију.

Наглашене неједнакости повећавају корупцију на два начина (You & Khagram, 2005), прво, са порастом неједнакости богати имају више мотива и могућности да учествују у корупцији, док су јој сиромашни све више изложени и све мање способни даприморају богате да полагају рачуне. Друго, повећање неједнакости се сагледава као својеврсно оправдање за корупцију, јер раст неједнакости негативно утиче на друштвене норме у вези са корупцијом (она постаје прихватљива) и уверења појединаца о легитимности институција.

Полазећи од претпоставке да изражене неједнакости у расподели дохотка у оквиру националне економије представљају ограничавајући фактор економског раста, креатори економске политике путем програма прерасподеле јавних ресурса покушавају да ублаже неједнакости. С обзиром на то да подразумева интензивније ангажовање државе у прерасподели јавног новца, оваква пракса често подстиче корупцију. Политика

прерасподеле креира подстицаје појединцима да предузимањем корупцијских активности утичу на токове јавног новца, тј. да они буду ти који примају трансфере, а не они чији се доходак умањује како би се наведени трансфери реализовали (Alesina & Angeletos, 2005). Према томе, неједнакост није директан фактор корупције, него чинилац који услед повећања јавних расхода у области прерасподеле, повећава могућности за појаву корупције. Са друге стране, постоје и истраживања која нису пронашла доказе да већа неједнакост у расподели дохотка поспешује корупцију (Park, 2003; Brown et al. 2005).

2.1.2. Економске слободе као фактор корупције

Рационално економско оправдање за појаву корупције везује се за контекст индивидуалних подстицаја појединаца да се, одмеравањем трошкова и користи, ангажују у коруптивним активностима (Becker & Stigler, 1974). Поред низа индивидуалних фактора, ови подстицаји одређени су и бројним егзогеним условима, попут економских (ограничења и контрола у привреди) (Goel & Nelson, 2005). Економске слободе подразумевају заштиту легално стечених права својине појединаца и право на слободну употребу и размену својине, без угрожавања права других појединаца (Gwartney et al. 1996). Елементи овако дефинисаних права су слобода избора, слободна конкуренција на тржишту, заштита права својине, у чијем одсуству рационални појединци смањују обим економских трансакција.

Економске слободе су директно одређене обимом државне регулације, па се указује да земље са прекомерном регулацијом (што је једнако ограничењу економских слобода) имају веће институционалне потенцијале за *rent-seeking*, па је самим тим и корупција више распрострањена (Paldam, 2002). Схватањем економских слобода као одсуства државних утицаја на производњу, дистрибуцију и потрошњу добара и услуга (Chafuen & Guzman, 2000) указује се да су земље са распрострањеном корупцијом обично оне у којима су економске слободе и конкуренција ограничене. Импликације ових истраживања су сличне: држава ограничавањем економских слобода смањује конкуренцију и тиме охрабрује корупцију (Ades & Di Tella, 1996). Бројна економска истраживања су показала, теоријски и емпиријски, да су виши нивои економских слобода у корелацији са нижим нивоима перципиране корупције. Веће економске слободе доприносе заустављању корупције (Gurgur & Shah, 2005; Park, 2003; Paldam, 2002; Henderson, 1999).

Међутим, у теорији, однос између економских слобода и корупције није једнозначан. Како обим економских слобода подразумева широк концепт који укључује бројне аспекте (фискалну политику, монетарну политику, присуство и спровођење правила и регулативе), појединачни аспекти могу различито утицати на ниво корупције. Када држава намеће ограничења тржишним трансакцијама (порези, дозволе), то ствара могућности да државни службеници траже неформалне уплате (мити) (Shleifer & Vishny, 1993), а привредни субјекти, у жељи да заобиђу непотребна ограничења, спремни су да то плате. Дакле, корупција се јавља као последица ограничавања економских слобода (Rose-Ackermann, 1999). Са друге стране, и у слободној привреди могу да се појаве притисци за примену незаконитих метода, како би се оствариле предности у односу на конкуренте, нарочито ако се тргује са земљама склоним корупцији. У том смислу, поставља се питање да ли економске слободе увек на исти начин и под истим условима делују на корупцију, тј. који аспекти економских слобода испољавају очекиване ефекте на корупцију (Graeff & Mehlkop, 2003).

Истраживањем је установљено да је тржишна алокација капитала (уместо политичке) једини аспект економских слобода који ограничава корупцију и у развијеним и у неразвијеним земљама (Graeff & Mehlkop, 2003). Према истом истраживању, заштита својинских права и обезбеђење спровођења уговора сузбијају корупцију у развијеним земљама, што потврђује претпоставке теорије трансакционих трошкова да одсуство владавине права ствара услове за корупцију. Са друге стране, слобода поседовања страних валута у неразвијеним земљама уклања баријере незаконитим трансакцијама између земаља и тако поспешује корупцију (новац је лакше сакрити у иностранству или пренети преко границе). Високо фискално оптерећење ствара подстицаје за корупцију, с обзиром на то да су привредни субјекти мотивисани да неформалним плаћањима избегавају или умањују пореске обавезе. Регулација финансијског сектора (валутне контроле, ограничења уласку страних финансијских посредника, регулација банака и осигуравајућих кућа), као кључни елемент економских слобода може да креира могућности за корупцију (Bardhan, 1997).

Истраживања на примеру земаља Европе и Централне Азије указују да веће баријере уласка на тржиште, наметнуте од стране државе, подстичу корупцију (Broadmann & Recanatini, 1999). Ниво процедура потребан за отпочињање нових послова на узроку од 71 државе (Djankov et al. 2002), тј. време и трошкове које иноватори имају у таквим

условима, не доприноси уклањању недостатака у функционисању тржишта већ напротив, ограничава конкуренцију и доприноси расту корупције.

2.1.3. Отвореност привреде

Отвореност привреде сматра се значајним фактором корупције. Протекционистичка политика, односно заштита појединих тржишних учесника, неминовно води слабљењу, односно нарушавању конкуренције – тиме се ствара рента која се расподељује путем корупције. Без обзира на конкретан облик протекционизма који се спроводи - на пример, протекционизам у спољној трговини или увођење баријера уласку нових конкурената у одређену грану, сваки протекционизам ствара ренту, па тиме и корупцију (Беговић, 2007). Емпиријски налази указују да је степен отворености привреде у обрнуто сразмерној вези са нивоом корупције, тј. да се ниво конкуренције у једној држави повећава уколико је привреда више отворена, мерено процентом учешћа увоза у бруто друштвеном производу (Ades & Di Tella, 1996,1997, 1999; Sung & Chu, 2003; Gerring & Thacker, 2005). То се објашњава чињеницом да привреде укључене у међународну трговину постају богатије, њихов национални доходак расте, а корупција се смањује (Treisman, 2000). Снажна тржишна конкуренција која се успоставља укључивањем на међународно тржиште утиче на сузбијање корупције (Alexeev & Song, 2013; Sandholtz & Koetzle, 2000). Спољнотрговинска отвореност једне земље омогућава стварање снажније конкуренције на домаћем тржишту која умањењем ренте утиче на смањење корупције (Беговић, 2007). Поред поменуте аргументације говори се и о трансферу пословне културе, у смислу да повећани степен интеграције доводи до преношења пословне културе која има негативан став према корупцији.

Осим степена отворености привреде, фактор сузбијања корупције је и дужина временског периода у коме је привреда отворена (Sachs & Warner, 1995), у смислу да дужи временски период утиче на смањење нивоа корупције (Treisman, 2000; Leite & Weidmann, 1999). Повезујући ниво отворености привреде и ниво корупције указује се да дужи временски период учешћа у међународним организацијама као што су Уједињене нације, Светска трговинска организација или Међународни монетарни фонд позитивно утиче на смањење нивоа корупције (Sandholtz & Gray, 2003).

Према неким истраживањима, корупција и бруто домаћи производ стоје у обрнутој сразмери у отвореним привредама, док у затвореним економијама та веза није значајна (Neeman, Paserman & Simhon, 2004). Веи (Wei, 2000) сматра да отвореност може

утицати позитивно, негативно или неутрално на везу корупција – економски раст и да тај ефекат највише зависи од развијености институција. Раст отворености економије доводи до јачања институција што снижава корупцију.

Лафонт и др. (Laffont & N'Guessan, 1999) су истраживали везу између нивоа конкуренције и корупције на нивоу држава у Африци. Резултати њихових истраживања показују да већа спољнотрговинска активност једне земље подстиче конкуренцију на домаћем тржишту, смањује ниво корупције и подстиче економски раст. Друге студије су дошле до сличних закључака (Persson et al. 2003; Herzfeld & Weiss, 2003). Закари (Zakari, 2009) на примеру Пакистана указује да отвореност ка међународној трговини снижава ниво корупције. Са друге стране, Ламбсдорф (Lambsdorff, 1999) сматра да степен интегрисаности једне економије у међународну трговину није пресудан фактор корупције. Као битан доказ овој тврдњи он наводи чињеницу да је некада важнији фактор величина земље (мерено бројем становника), јер велике државе могу компензовати недостатак међународне трговине већим домаћим капацитетима (веће тржиште, број становника, ресурси) и на тај начин повећати конкуренцију и смањити ниво корупције. У прилог томе говори случај Кине која је према *Transparency International* резултатима 2007. године имала скор од 3.5 и сврставана је у високо корумпиране земље, али јој то није сметало да учествује са 8.8% удела у укупној светској трговини 2007. године, што је за 3.5% веће учешће него учешће свих земаља Централне и Јужне Америке (према подацима УН).

Осим слободе обављања спољнотрговинских трансакција, у литератури се као значајан економски фактор корупције често наводи и страна помоћ. Теоријски модел стране помоћи као фактора корупције третира страну помоћ као потенцијални извор ренти око којих се боре различите интересне групе, што резултира растом корупције (Svensson, 2000). Страна помоћ представља додатни механизам којим се увећава улога државе у привредном животу, па може утицати на интензивирање корупције. Алесина и Долар (Alesina & Dollar, 2000) су показали да највећи део стране помоћи одлази у потрошњу, односно у трансфере којим се врши прерасподела богатства. Уколико не постоје механизми надзора приликом трошења стране помоћи, то охрабрује корупцију.

Са друге стране постоје схватања да страна помоћ може да допринесе снижавању корупције на два начина (Tavares, 2003). Прво, уколико је њена употреба у потпуности усклађена са националним прописима, државни званичници немају простора да с њом манипулишу. Друго, ако се употреби за повећање плата државних службеника, може

утицати на сузбијање корупције, јер државни службеници неће имати подстицаје да због ниских примања узимају мито. Истраживање спроведено на узорку од 120 држава у развоју у периоду од 1995-2009 године, указује да страна помоћ у општем случају снижава ниво корупције и њени ефекти су већи у земљама у којима је корупција мање распрострањена (Okada et al. 2012). Асонгу (Asongu, 2012) указује да ово правило не важи за државе у Африци. По неким истраживањима, страна помоћ не помаже сузбијању корупције у државама са недовољно развијеним институцијама (Easterly, 2005; Kodila-Tedika, 2012, 2013).

2.1.4. Распољивост природних ресурса

Распољивост природних богатстава је чинилац који може довести до раста нивоа корупције. То се нарочито односи на земље у развоју које често карактеришу значајна природна богатства (Leite & Weidmann, 1999). Повећање учешћа извоза сировина у укупном извозу доводи до повећања корупције (Ades & Di Tella, 1999). Формирање ренте у условима постојања значајних природних богатстава може бити узрок томе да земље које имају велика природна богатства бележе ниске стопе раста – на пример, да откривање нових природних извора, односно скок цене посматраног природног ресурса на светском тржишту, доводи до рецесије у посматраној земљи. Гулфасон (Gylfason, 2001) сматра да обиље природних богатстава може бити мерено процентом учешћа радне снаге која је ангажована/запослена у примарној производњи и налази позитивну везу између тог индикатора и нивоа корупције.

Распољивост природних богатстава подстиче настанак и ширење корупције јер ствара услове за развој активности трагања за рентом (Ades & Di Tella, 1999; Leite & Weidmann, 1999; Kunicova, 2002). Другим речима, установљено је да распољивост природног богатства и тежња за екстракцијом ренти утичу на ширење корупције. Ипак ово правило се не односи у потпуности на све врсте природних ресурса (Ades & Di Tella, 1999). Наведено правило се нарочито односи на државе које карактерише значајно нафтно богатство. У прилог томе говори чињеница да је висока корупција потврђена у случају откривања богатих изворишта нафте у Сао Томе и Принципе (Vincente, 2005) а сличну везу су открили Монтинола и Џекман (Montinola & Jackman, 2002) на примеру земаља извозница нафте (ОПЕС). Леите и Веидман (Leite & Weidmann, 1999) су формулисали модел у коме су направили разлику између грана које се баве експлоатацијом нафте и гаса односно вредних руда и грана попут

пољопривреде односно производње хране. Поменути аутори су показали да повећање учешћа првобитно наведених грана у привреди доводи до повећања корупције.

2.1.5. Инфлација

Истраживања узрока варијација у нивоу корупције, између осталог, обухватају и испитивање потенцијалне улоге инфлације у подстицању корупције. Теоријски модели сугеришу да корупција настаје делом због проблема асиметрије информација, која се односи на могућности поређења цена. У принципал – агент моделу, ови проблеми повећавају трошкове контроле агената у вези са ценама. У условима инфлације, агенти задужени за набавку могу да лакше цене прикажу вишим, а агенти продаје нижим од стварних цена, с обзиром да је због нестабилности цена принципалу отежана могућност надзора над агентима (Braun & Di Tella, 2004). Висока и променљива стопа инфлације, по претпоставци, повећава неизвесност и ствара могућности за корупцију. Повезујући утицаје корупције на обим инвестиција (висока инфлација повећава трошкове инвестирања услед корупције приликом набавке инвестиционих добара), аутори нуде емпијске доказе да је корупција један од начина на који инфлација ограничава економски раст.

У истраживању економских детерминанти корупције, Палдам (Paldam, 2002) указује да се у периодима високе инфлације повећава и ниво корупције. Утицаје инфлације на корупцију Палдам сагледава у ширем оквиру поверења и поштовања институција (тзв. *јавни морал*). Наиме, овде се инфлација сматра поузданим показатељем нестабилности и *економског хаоса*, који настаје када економске политике подбаце, што узрокује пад поверења у креаторе монетарне и других економских политика. Висока инфлација узрок је значајног пада популарности владе, како сугерише хипотеза одговорности (Nannestad & Paldam, 1997). Низак ниво оваквог поверења повезује се са ширењем корупције. Једна од последица високе инфлације и нестабилности које она ствара јесте обимна и очигледно арбитрарна редистрибуција богатства, за коју аутор сматра да додатно ослабљује *јавни морал* и указује на сразмерну везу између инфлације и корупције. Емпијска анализа потврђује значајан утицај инфлације на ниво корупције, у релативно кратком временском периоду од 5 година, па аутор указује на додатни разлог да се страхује од високе инфлације – чињеница да она релативно брзо повећава ниво корупције.

Инфлација се сматра једним од фактора опадања животног стандарда становништва (ограничавањем куповне моћи и угрожавањем основних животних потреба) и наглашене неизвесности у привреди (Volkema & Getz, 2001). Према овом истраживању, индекс потрошачких цена је значајан предиктор нивоа корупције. Висока инфлација изазива дисторзије у расподели дохотка, утиче на веће ангажовање у активностима трагања за рентом уместо у производњи и повећава неизвесност у привреди (Al-Marhubi, 2000; Husted, 1999; Haider et al. 2011).

Поред емпиријских доказа да корумпиране државе имају већу стопу инфлације (Al-Marhubi, 2000; Braun & Di Tella, 2004; Getz & Volkema, 2001; Ata, 2009; Tosun, 2002), постоје и истраживања која указују да корупција условљава раст цена, тј. да корупција остварује негативан утицај на монетарну стабилност (Bahmani-Oskooee & Nasir 2002; Abed & Davoodi, 2002; Smith-Hillman, 2007; Samimi et al. 2012; Piplica, 2011; Екпо, 1985; Oweye & Bendarfadaf, 1996). Овим се указује на узајамну каузалност између корупције и инфлације. Државе које имају ниску стопу инфлације најчешће имају и ниску стопу корупције и обрнуто, али правац каузалности није увек најјасније установљен.

2.2. Институционални извори корупције

У литератури се институционално окружење наводи као један од најзначајнијих узрока корупције. У овом делу истраживања испитује се веза између корупције на једној, и нивоа државне интервенције, политичких институција, правосудног система и бирократије, на другој страни. Објаснићу како ови чиниоци узрокују настанак и развој корупције и обликују њене утицаје на економски раст.

2.2.1. Обим државне интервенције у привреди

Како су могућности за убирање ренте у највећој мери одређене степеном државне интервенције у привреди, истиче се да је *свака државна интервенција, и онда када је потребна и беневољентна, праћена корупцијом и неефикасном алокацијом ресурса* (Acemoglu & Verdier, 1998). Државна интервенција омогућава стварање ренти, односно повећава могућности захватања природно створених ренти, док корупција представља механизам за прерасподелу, односно присвајање ренти. Овај механизам описује се у литератури као *грабљива рука државе* (Shleifer & Vishny, 1993). Бројна истраживања потврђују да обимна државна интервенција представља основни извор корупције (Ades

& Di Tella, 1997; Treisman, 1999, 2000; Goel & Nelson, 1998; LaPalombara, 1994; Ali & Isse, 2003).

Државна интервенција обухвата регулацију, опорезивање и државни сектор у привреди, односно државна предузећа (Treisman, 2000). Област државне интервенције која је директно повезана са јавним финансијама чине програми пружања јавних добара и директне прерасподеле богатства, попут трансфера и субвенција. Истраживања показују јасну повезаност између додељивања државних трансфера и субвенција и корупције (La Porta et al. 1999). Са растом државне интервенције, расте износ богатства који *пролази* кроз руке државних званичника, па тако, на страни понуде корупције, расте изазов да се увећа лично благостање путем присвајања једног његовог дела, а на страни тражње за корупцијом, расте спремност да се део прерасподељеног богатства подели са оним који је ту прераспodelу омогућио (Беговић, 2007).

Могућности за појаву корупције јављају се у великом броју случајева где интервенцијом држава покушава да отклони недостатке тржишног механизма (јавна добра, екстерни ефекти, монополи). Често се дешава да државна интервенција појачава, уместо да елиминише тржишне недостатке у алокацији ресурса. Бројне су области у којима државна интервенција може да подстиче појаву и ширење корупције: спровођење политике јавних набавки, наметање трговинских ограничења, субвенција и царина, процес приватизације, политика вишеструких девизних курсева, ослобађање од пореза, додела концесија, и слично (Colazingari & Rose-Ackerman, 1998; Lundahl, 1997).

Процес приватизације представља једну од области где државна интервенција ствара услове за корупцију. Искуства бројних земаља Централне и Источне Европе и бившег Совјетског Савеза показала су да су приватизација и тржишне реформе утицале на пораст нивоа корупције (Kaufmann & Siegelbaum, 2007). Истраживања показују да се смањивањем имовине која се налази у државном власништву, односно регулисањем утицаја државе у управљању имовином, умањују могућности да одређене друштвене групе остварују додатне приходе на штету других (Schleifer & Vishny, 1998). У литератури се често истиче да најбоље решење за сузбијање корупције подразумева редуковање величине и улоге државе у привреди (Becker, 1994; 1995). Државна регулација и контрола над природним ресурсима се најчешће препознају као подручја са изузетно високим ризиком изложености корупцији (Becker, 1994; Orchard & Stretton, 1997).

Поред истраживања која доводе у везу величину државе, односно, обим државне интервенције са корупцијом, постоје и истраживања која истичу да су државе са већим јавним сектором мање корумпиране (Friedman et al. 2000; La Porta et al. 1999). Иако подразумева обимније изворе ренти које би могле да се присвоје корупцијом, државе са великим јавним сектором могу да буду ефикасније од малих држава (La Porta et al. 1999). У том смислу, начин на који држава обавља своје функције је далеко важнији од обима јавног сектора (Tanzi, 1998). Неке од најмање корумпираних држава, попут Канаде, Данске, Финске, Холандије и Шведске имају неке од највећих јавних сектора мерено учешћем у јавној потрошњи. По неким истраживањима (Getting & Thacker, 2005), повећање нивоа државне интервенције позитивно утиче на смањивање корупције. Постоје и студије које указују да величина јавног сектора није у вези са корупцијом (Husted, 1999; Montinola & Jackman, 2002; Glaeser & Saks, 2006).

Ови ставови не указују на потребу за укидањем државне интервенције, већ се ради о томе да се држава растерети непотребних функција и да постане ефикасна и рационална у обављању кључних функција. Концепт минималне државе је оставштина класичне либералне теорије и инсистирања на индивидуалним слободама, односно стрепње од државног интервенционизма, али и сваког колективистичког диктата и *тираније већине* (Токвил, 2002). Држава треба да пружи основно јавно добро, а то је правни поредак, који гарантује индивидуалне слободе, као и приватна својинска и уговорна права. Такав поредак, односно заштита коју пружа, представља основ тржишне привреде.

2.2.2. Политичке институције и корупција

Појава корупције најчешће се везује за ситуације у којима економски резултати зависе од политичких одлука (наглашени државни интервенционизам), када постоји висок степен толеранције корупције и у условима неефикасних политичких, административних и судских механизма (Bull & Newel, 2003).

Велики број истраживања указује да демократски политички системи имају ниже нивое корупције (Bohara, et al. 2004; Chowdury, 2004; Goldsmith, 1999; Sandholtz & Koetzle, 2000). Демократски системи гарантују политичке слободе и права грађана, чиме се подстиче политичка конкуренција и контрола власти, и тиме умањује корупција (Kunicova & Rose-Ackerman, 2005; Lederman et al. 2005). У демократским системима стварају се подстицаји изабраним носиоцима власти да се не излажу корупцији како би

на следећим изборима били поново бирани (Persson & Tabellini, 2003; Chowdhury, 2004; Treisman, 2000). Грађанске слободе и независно правосуђе у демократским системима подижу учинковитост анти-коруптивних мера (Rose-Ackerman, 1999; Schwartz 1999; Jamieson, 2000; Moran, 2001). Интензивнија конкуренција између политичара и бирократије у условима демократије, смањује ниво корупције у држави (Rose-Ackerman, 1978; Shleifer & Vishny, 1993). Међутим у процесу успостављања демократског система стварају се услови и за настанак корупције.

Однос између демократског политичког система и корупције предмет је бројних истраживања (Gerring & Thacker, 2005; Kunicová & Rose-Ackerman, 2005; Treisman, 2000; Lederman et al. 2005). Резултати неких студија указују да је корупција мање распрострањена у диктаторским режимима него у slabим демократијама, али се тај однос мења након одређеног временског периода развоја и консолидације демократије (Montinola & Jackman, 2002). Ниво корупције опада са консолидацијом демократије, односно са порастом дужине периода у коме је демократија као облик политичког система на снази (Sung, 2004). Прелазак у демократију у почетку несумњиво доводи до увећања активности на плану трагања за рентом (Mohtadi & Roe, 2003). Међутим, повећање броја учесника и интензивирање конкуренције умањује очекиване приносе од трагања за рентом. Тада на сцену ступа дугорочни ефекат демократизације система који путем транспарентности доводи до повећања трошкова учесника трагања за рентом. То доводи до даљег пада очекиваних приноса од корупције. Овим се потврђују хипотезе о *одложеном* деловању демократије као бране корупцији (Treisman, 2000). Према наведеном истраживању, у демократски уређеним државама корупција је мање распрострањена, али тек након што је демократија на снази најмање 40 година. Рок (Rock, 2007) је утврдио да је демократским друштвима потребно 12 година да изграде квалитетне и јаке институције које ће омогућити контролу корупције.

Олсон (Olson, 1993) показује да је стопа по којој диктатор захвата богатство (ренту) од економских субјеката увек виша од стопе по којој то чини демократска власт. Диктатора не брине гласање и потреба за већинском подршком бирача који слободно износе своју вољу. Демократија доприноси економском расту, јер грађани на изборима могу да *уклоне* корумпиране политичаре (Bueno de Mesquita et al. 2003). Истраживањем држава у којима су на снази недемократски политички системи, потврђена је веза између ауторитативних режима и високих нивоа корупције (Amundsen, 1999).

Постоје и студије које истичу да демократски систем није увек супериорнији у борби против корупције. Демократски изборни системи стварају подстицаје за куповину гласова и незаконито финансирање политичких партија (Little et al. 1996; Della Porta & Vannucci, 1999). Многе новодемократизоване државе у Африци, Источној Европи и Латинској Америци карактеришу се високим нивоом корупције. Релативно слабе демократске институције су неефикасне у борби против корупције (Robinson, 1998; Harriss-White & White, 1996; Little & Posada-Carbo, 1996). У том смислу, њих карактеришу партократија, непотпуна децентрализација власти, утицаји интересних група на медије, спори и пристрасни судски процеси, слаби институционални капацитети за сузбијање раширене корупције и слично.

На ниво и распрострањеност корупције утичу и карактеристике изборних система. Већински изборни систем сматра се ефикаснијим у борби против корупције у односу на пропорционални јер олакшава смену оних јавних званичника за које бирачко тело процени да су корупцијом злоупотребили свој положај (Persson et al. 2003). Како контрола подстицаја у процесу трагања за рентом зависи од актера који врше надзор над радом политичара, у пропорционалним изборним системима партијско руководство ефикасније концентрише коруптивне могућности у властитим рукама (Kunicova, Rose-Askerman, 2005). У већинским изборним системима, приступ ренти подједнако је омогућен и партијском врху и законодавним актерима. Већински изборни системи обезбеђују већу транспарентност јер гласачи знају кога да окриве за лоше стање у друштву (Leduc et al. 1996). С обзиром на директну везу између кандидата и гласача у већинским изборним системима, државе са већинским изборним системима имају ниже нивое корупције у односу на државе са пропорционалним изборним системима (Persson et al. 2000). Државе са пропорционалним изборним системима склоне су већој јавној потрошњи што увећава могућности за појаву и развој корупције. Системи са већим учешћем номинално изабраних представника у односу на оне који су изабрани на листи, показују мање тенденције ка корупцији (Persson, et al. 2003).

Као други значајан елемент изборних правила, истиче се интензитет политичке конкуренције. Што је мања изборна јединица, односно мањи број кандидата који се бирају у тој јединици, веће су баријере уласку нових кандидата, чиме се умањује конкуренција. Тиме што се умањује конкурентски притисак, умањују се препреке за корупцију (Persson, et al. 2003). Другим речима, одсуство конкуренције повећава шансе за настанак и развој корупције. Са друге стране, велике изборне јединице отежавају

бирачима да контролишу своје представнике. Према неким схватањима већу предност у мапирању и санкционисању политичке корупције показују мање изборне јединице, јер је у њима бирачима знатно лакше да контролишу представнике и самим тим је лакше превентивно деловати на појаву политичке корупције (Перић, 2016).

2.2.3. Правосудни систем и бирократија као фактори корупције

Снажан и ефикасан правосудни систем, који је истовремено независан од политичких притисака, представља један од основних фактора сузбијања корупције. Уколико правосудни систем својим деловањем умањује подстицаје за испуњавање уговорних обавеза, стварају се услови за развој корупције и угрожавају институционалне основе тржишне привреде (La Porta et al. 1999; Glaeser & Shleifer, 2002; Djankov et al. 2003).

Квалитет правосудног система и владавина права представљају неопходан услов да економски актери послују у формалном сектору привреде. Присуство корупције у правосуђу доводи у питање заштиту својинских и уговорних права економских субјеката тако да више не постоји мотив за останак у формалном сектору и плаћање пореза из ког се, између осталог, финансира и владавина права као јавно добро (Dabla-Norris et al. 2005).

Корупција у правосуђу настаје као последица несавршености правног система, али и покушаја да се посредством правосуђа остваре интереси актера из различитих друштвених области. С једне стране, корупција ослабљује правосудни систем као важан елемент државне власти, док са друге стране, доводи у питање законито одвијање односа у сфери из које је дошла у правосуђе. На пример, корупција у привредном спору око извршења уговора за последицу има не само неисправно функционисање правосуђа, већ и слабљење уговорне одговорности, што дестимулише економску активност. У већини случајева, циљ који се жели остварити корупцијом лежи ван правосуђа, које само посредује у остваривању тог циља (Антонић и др. 2001).

Корупција се често повезује са ниским платама у јавном сектору (Feinberg, 2009; Klitgaard, 1988; Lindauer et al. 1988; Stasavage, 1999). Веома често се мале плате државних службеника посматрају као кључни узрок корупције, па се стога повећање плата предлаже као елемент стратегије борбе против корупције (Becker & Stigler, 1974). Ако имају високе зараде државни службеници ће одустати од коруптивних активности јер ће имати више да изгубе уколико буду ухваћени (Becker & Stigler, 1974), односно неће учествовати у коруптивним активностима уколико сматрају да су им плате на

задовољавајућем нивоу (Rijckeghem & Weder, 2001). Више плате у јавном сектору доприносе запошљавању квалитетнијих кадрова, што може довести до снижавања нивоа корупције (Haque & Sahay, 1996). Бројним истраживањима (Herzfeld & Weiss, 2003; Pellegrini & Gerlagh, 2008) установљено је да раст плата у јавном сектору доводи до снижавања нивоа корупције. На пример, у земљама у развоју, где је корупција широко распрострањена а могућности откривања коруптивних активности ограничене, потребно је повећати просечну плату државног службеника 19 пута да би се елиминисала корупција (Rijckeghem & Weder, 2001). У земљама где су државни чиновници добро плаћени у поређењу са запосленима из приватног сектора ниво корупције је нижи. На пример, за ниску корупцију у Шведској делом је заслужно и то што радници на вишим позицијама у јавном сектору имају и по 12-15 пута већу плату од просечног индустријског радника (Lindbeck, 1998).

У једном од истраживања посвећеном факторима који утичу на квалитет државне администрације (Rauch & Evans, 2000) указује се да нема повезаности између плата државних службеника и нивоа корупције, али да је сигурност посла значајнији фактор од нивоа плата. Бројни аутори сматрају да нема чврстих доказа да ће повећање плата у јавном сектору снизити ниво корупције (Panizza, 2001; Ades & Di Tella, 1997; Treisman, 2000; Ni & Van, 2006). Постоје и тврдње да су веће плате у јавном сектору праћене високом корупцијом, јер је у корумпираном друштву вероватноћа санкционисања корупције ниска (Besley & McLaren, 1993; Chang & Lai, 2002; Macchiavello, 2008). Јавни службеници користе део својих високих плата да подмите своје надређене уколико их они открију у коруптивним активностима (Chang & Lai, 2002). Повећање плата државних службеника не може се сматрати универзалним леком за корупцију. Високе плате повећавају опортунитетне трошкове везане за губитак посла, али не елиминишу подстицаје за присвајање ренти.

2.3. Друштвене и културне детерминанте корупције

Осим економских и политичких детерминанти, које одређују могућности актера да се ангажују у активностима корупције, у литератури се истичу одређени друштвени чиниоци који одређују склоности појединаца ка корупцији. С обзиром да се ради о неформалним чиниоцима, под њиховим утицајем формирају се дугорочни и стабилни обрасци понашања, вредности и норме, од којих зависи распрострањеност корупције у једном друштву.

Ниво корупције детерминисан је нивоом образовања и животним условима појединаца који често одређују мотиве ступања у коруптивне активности. Индекс људског развоја (HDI) представља показатељ који рангира државе на основу три димензије људског развоја: дуг и здрав живот (очекиван животни век становништва), ниво образовања (писменост одраслих особа) и животни стандард (брuto домаћи производ *per capita*) (Ферјан, 2014). Истраживања показују да овај индекс стоји у обрнутој сразмери са корупцијом (Акџау, 2006; Blackburn & Sarmah, 2007; Chakraborty, 2003). Државе које имају висок ниво образовања и дохотка су мање корумпирани (Lipset, 1960; Treisman, 2000). Бирачи са више образовања и прихода имају бољи увид у рад јавних службеника. Ли (Lee, 1981) је показао да су старији и мање образовани појединци толерантнији према корупцији у односу на млађе и образованије.

У зависности од културних карактеристика једног друштва, формирају се дугорочни ставови и перцепције појединаца о различитим друштвеним појавама. Постоје истраживања која указују на јасну везу између културе и перцепција о корупцији (Bardhan, 1997). Бројне студије указују да су националне културе важни фактори који утичу на нивое корупције у тим државама (Davis & Ruhe, 2003; Park, 2003; Husted, 1999). Димензије националних култура (Hofstede, 1980) утичу на различите друштвене исходе, па и на распрострањеност корупције. На пример, у друштвима са високим степеном неједнакости у расподели моћи између чланова (*дистанца моћи*), држава се перципира као предмет високог ауторитета и страхопоштовања, грађани ређе партиципирају у политичким активностима и мања је могућност контроле власти, што представља погодно тле за корупцију. У друштвима склоним ка високом степену избегавања неизвесности (говоримо о друштвима која желе јасне норме и законе) људи су, генерално, мање корумпирани и теже да поштују норме и законе (Davis & Ruhe, 2003). Постоје теорије које висок ниво корупције у неким земљама приписују наводној традицији и култури корупције. Културне норме које постоје у неком друштву могу бити узрок појаве и развоја корупције (Johnston, 2005). Овакве разлике у понашању се називају *културним релативизмом* (Dassah, 2008).

Значајан фактор корупције могу представљати друштвени односи. Друштва која су чвршће повезана у широке групе (такозвани *институционални колективизам*) обично имају ниже нивое корупције. У таквим условима појединци преферирају сарадњу и синергију и општи интереси су испред појединачних циљева, па је корупција мање заступљена, а прописи се више поштују (House et al. 2002). Ово не треба мешати са

малим, често породичним групама (такозвани *индивидуални колективизам*), где људи могу кршити правила и прописе да би помогли својим рођацима (Javidan & House, 2001). Јаке породичне везе охрабрују корупцију због појаве непотизма (Gomez-Mejia et al. 2001). Бројне студије су показале да друштва са јаким породичним везама имају више нивое корупције (Theobald, 1999). Друштва у којима се више цене људске вредности и рад ће имати ниже нивое корупције (Javidan & House, 2001). Таква друштва подстичу бригу о другим људима, саосећање, симпатију, охрабрују иновације и награђују појединце који остварују квалитетне резултате. Друштва у којима има више појединаца који су склони стицању статуса и моћи ће бити корумпиранија (Park, 2003). Таква друштва су склона успостављању диктатура и аутократског понашања док у супротном, друштва која негују једнакост и легитимет права свих људи имају предиспозиције да буду мање корумпирана (Hofstede, 1980, House et al. 2002).

Низак ниво поверења у институције као и ниво општег, међуљудског поверења често се наводи као узрок корупције. Дела Порта (Della Porta, 2000) је проучавајући прилике у Италији, Француској и Немачкој, указао да је корупција у обрнуто сразмерној вези са нивоом поверења. Људи у корумпираним државама показују ниже нивое поверења у институције (Anderson & Tverdova, 2003; Selingson, 2002). Ако грађани немају поверење у институције, они по природи ствари морају прибегавати ванинституционалним методама за решавање својих проблема, а то је најчешће корупција. Слично је и са нивоом поверења у људе уопште. Јачање општег и поверења у институције дугорочно посматрано доприноси снижавању нивоа корупције. Поверење је нужан предуслов успешног функционисања било које институције односно државе (Мршевић, 1990; Adsera et al. 2002). Поверење грађана у институције смањује склоност ка корупцији.

3. Корупција, економски раст и ефикасност

Због свеобухватног утицаја корупције различите сфере друштвеног живота постоји велики број различитих студија о последицама корупције (Collier, 2002). Резултати ових истраживања указују на ефекте корупције на ефикасност у алокацији ресурса, функционисање институција, успостављање и очување владавине права. Утицајима на стабилност и ефикасност институција, као и на алокацију економских ресурса, корупција остварује значајне ефекте на друштвено благостање. У том смислу, у наредном делу рада испитују се утицаји корупције на институционалну ефикасност, као и појединачни канали утицаја корупције на економски раст.

3.1. Ефекти корупције на институционалну ефикасност

Обимна литература указује на ефекте корупције на владавину права, која представља гарант реда, сигурности и стабилности у једном поретку. Корупција отежава афирмацију владавине права као израза начела једнакости свих пред законом и доводи до неповерења грађана у законе и власт (Деренчиновић, 2001). У исто време она ослабљује институције чији је задатак да обезбеде владавину права.¹³ Присуство корупције доводи до пада поверења грађана у изабране носиоце власти, односно нарушава кредибилитет демократских институција. Губитак поверења у институције власти одражава се негативно и на економске односе. Присуство корупције у правосуђу доводи у питање заштиту права својине, што умањује подстицаје привредних субјеката за пословање у формалном сектору, имајући у виду да плаћају порез из кога треба да се финансира владавина права као јавно добро.

Толерисање корупције утиче на прихватање коруптивних активности као прихватљивих образаца понашања, које у таквим случајевима може бити институционализовано. Ако се толерише, корупција се институционализује као прихватљив начин понашања и деловања, обесхрабрујући легитимне економске активности (Rose-Ackerman, 1999). У случајевима када корупција постане институционализован и прихватљив образац понашања унутар неког друштва, борба против корупције може имати изузетно високе трошкове. Пре свега, друштвене групе које корупцијом присвајају одређене користи супроставиће се изградњи било каквих

---

¹³ *Институције су нужан услов очувања људских права и контроле власти. Не можемо бити слободни без институција, те слобода значи да у том светлу стварамо институције (Dahrendorf, 1985).*

институција које би могле угрозити њихов повлашћен положај. Појединци који су омогућили одређеној друштвеној групи да путем коруптивних активности ужива одређене повластице супроставиће се свакој реформи усмереној на јачање транспарентности. Дакле, укореењена корупција слаби легитимност и веродостојност институција.

Ефикасан правни систем један је од кључних предуслова у смањивању корупције, што указује да између ове две појаве постоји однос узајамне зависности (Herzfeld & Weiss, 2003). Правна несигурност, неизвесност о исходу неког правног поступка и могућност да право буде различито примењено у истим или сличним ситуацијама чине грађане незаштићеним од државе. У таквим околностима корупција се појављује као начин који ће поспешити остварење ускраћеног права. У условима неефикасног правног система корумпирани јавни званичници остварују додатне приходе од коруптивних активности (Andvig & Moene, 1990; Feichtinger & Wirl, 1994; Dawid & Feichtinger, 1996). Ефикасност правосудног система опада у условима када се све већи број званичника одаје корупцији, што опет утиче на очекиване приносе од корупције. Овакав повратни ефекат указује на отпорност и издржљивост корупције као појаве која у себи садржи јаке снаге самоодржања на одређеном нивоу.

У условима неефикасног правног система, корумпирана политичка елита тежи да додатно смањи ефикасност правосуђа путем манипулација у алокацији ресурса и постављањем људи од поверења на кључне позиције (Jain, 2001). На тај начин, смањени ресурси ослабљују правосудни систем у борби против корупције, која у таквим условима додатно напредује. Оваква међузависност установљена је и у контексту пост-социјалистичке транзиције у Русији (Levin & Satarov, 2000). Услед неразвијеног правног система, који се огледа у непрецизно дефинисаним правним процедурама или неконзистентностима између правних аката, развијају се различити облици корупције. Аутори истичу да се корупција инфилтрира у судове и да мито постаје ефикасан алат за одбрану оптужених. На тај начин, корупција и владавина права, а самим тим узроци и последице корупције, међусобно су испреплетане. Склоности јавних званичника да се упусте у корупцију зависе од ефикасности у функционисању правног система, односно од вероватноће да ће бити ухваћени и кажњени уколико учествују у коруптивним активностима (Andvig & Moene, 1990).

Исто тако, надлежне јавне институције се могу подмитити да не спроводе мере против сиве економије.

3.2. Утицај корупције на економски раст – трансмисиони механизми

Испитивање односа између корупције и економског раста претпоставља утврђивање канала путем којих корупција утиче на економску активност. Резултати обимних истраживања указују да, осим директних, корупција остварује индиректне утицаје на економски раст путем трансмисионих механизма. Неки од установљених механизма утицаја корупције на економски раст јесу инвестиције (Mauro, 1995, 1997; Brunetti & Weder, 1998; Campos, Lien & Pradhan, 1999; Rock & Bonnett, 2004), људски капитал (Kaufmann, Kraay & Zoido-Lobaton, 1999; Gupta, Davoodi & Tiongson, 2000), државна потрошња (Tanzi & Davoodi, 1997; Haque & Kneller, 2008) и политичка стабилност (Mo, 2001; Pellegrini & Gerlagh, 2004).

Корупција остварује претежно индиректне утицаје на економски раст, путем утицаја на инвестиције, образовање, отвореност привреде и политичку стабилност (Pellegrini & Gerlagh, 2004). Према овом истраживању, директним ефектима корупције објашњава се само 19% варијација у стопама економског раста, док се дејством наведених трансмисионих механизма може објаснити 81% укупних негативних утицаја корупције на економски раст. Притом, доминантни утицај остварује се преко канала инвестирања (32% укупних утицаја), где корупција делује као порез на инвестиције одвраћајући потенцијалне инвеститоре од даљих улагања. Такође, истраживања указују да су виши нивои корупције присутни у земљама са високим јавним инвестицијама, ниским државним приходима, нижим издацима за оперативне и трошкове одржавања и неквалитетном јавном инфраструктуром (Tanzi & Davoodi, 1997). Пелегрини (Pellegrini, 2011) указује да индиректни ефекти корупције на економски раст чине 61% њених укупних ефеката. Истраживањем канала путем којих корупција утиче на економски раст Мо (Mo, 2001) објашњава да се чак 50% ефеката може приписати степену политичке стабилности, више од 20% инвестицијама (мерено њиховим уделом у БДП-у), док се 15% ефеката корупције на раст остварује преко људског капитала. Ефекти корупције на економски раст већи су у земљама с нижим нивом квалитета јавног управљања (где се за меру квалитета јавног управљања користе показатељи попут владавине права, ефикасности управљања, одсуства насиља) (Meon & Sekkat, 2005). Ово истраживање такође указује да корупција може послужити као замена за лоше јавно управљање, односно да у земљама у којима је корупција прихваћен начин понашања, она може бити институционализована и постати облик функционисања власти.

Корупција дестимулише инвестиције услед несигурности које ствара у пословном окружењу. Са друге стране, корупција доводи до расипања средстава из буџета кроз нерационалну потрошњу, тј. смањује ефикасност јавних служби, продубљује економске и друштвене неједнакости и доводи до повећања сиромаштва. Нарушавањем владавине права, корупција ослабљује институционални систем. Највећи део набројаних утицаја представља узроке дугорочних економских неефикасности (Mauro, 1995; Мо, 2001; Aidt, 2009).

3.2.1. Утицаји корупције на економски раст преко инвестиција

Разматрање односа између корупције и економског раста показало је да је један од важних механизма којим корупција делује на успоравање раста заправо дестимулисање инвестиција. Корупција повећава трошкове инвестирања, чиме се смањује обим, односно стопа инвестиција. Потенцијални инвеститори избегавају ове врсте трошкова и ризика.¹⁴ Они желе да послују у условима високе правне сигурности, односно ниских ризика везаних за заштиту својинских права и поштовање уговора. Због тога инвестиције заобилазе земље са распрострањеном корупцијом, што је нарочито неповољно за привреде у којима је капитал мање расположив. Корупција налаже обзирност приликом избора држава за дугорочна улагања управо због додатних трошкова и ризика. Емпиријске студије потврђују значај инвестиција као трансмисионог механизма корупције на економске резултате једне привреде (Pellegrini, 2011). Према наведеном истраживању, најважнији канал преко кога корупција утиче на економски раст јесте обим инвестиција којим се може објаснити чак 1/3 укупних ефеката.

У литератури која се бави односом између корупције и страних директних инвестиција могу се наћи различити ставови, који су везани за уобичајене претпоставке о могућим утицајима корупције на економски раст. Корупција се углавном сматра *грабљивом руком*, али постоје и мишљења да корупција као *помоћна рука* убрзава рад бирократије. Многе студије указују на негативан утицај корупције на стране директне инвестиције (Hines, 1995; Wei, 2000; Habib & Zurawicki, 2002; Voyer & Beamish, 2004; Hakkala et al. 2008; Brunetti & Weder, 1998; Rahman, Kisunko & Kapoor, 1999; Kurtzman et al. 2004).

---

¹⁴ Да би инвестирао у Руску компанију страни инвеститор мора да подмити сваку агенцију која има везе са том инвестицијом, релевантог министра, локалне политичаре, итд., па због тога он радије неће ту инвестирати (Shleifer & Vishny, 1993; Bardhan, 1997).

Међутим, има и истраживања по којима корупција не изазива смањени прилив инвестиција, већ су најзначајније детерминанте страних директних инвестиција величина тржишта, порези, трошкови радне снаге и отвореност привреде (Wheeler & Mody, 1992; Abed & Davoodi, 2002; Аксау, 2001). Неки аутори (Caetano & Caleiro, 2007) указују да је корупција у негативној вези са страним директним инвестицијама само у земљама са распрострањеном корупцијом, док у земљама са ниским нивоом корупције ова веза није значајна. Харисон (Harrison, 2003а) је утврдио да су просечни приливи страних инвестиција за 20 најмање корумпираних држава за 1998, 1999 и 2000 годину износили: 30, 40 и 59 милијарди долара респективно, док су на другој страни просечни приливи страних инвестиција за 20 најкорумпиранијих држава, за исти временски период износили: 817, 663 и 472 милиона долара, респективно.

Анализа ефеката корупције на економски раст заснива се на ефектима корупције на продуктивност (Lambsdorff, 2003b; Tanzi & Davoodi, 1997). Наиме, полази се од претпоставке да корупција делује на продуктивност производних фактора, па тиме и на продуктивност капитала, што значи да уз дати ниво стопе инвестиција, корупција, умањујући продуктивност капитала, смањује стопу економског раста.

Корупција представља порез на инвестиције, који повећава оперативне трошкове предузећа и умањује друштвено богатство (Tanzi & Davoodi, 1997). Мерења указују да пораст нивоа корупције за 1% има исти ефекат као пораст пореске стопе од 7,5% (Wei, 1999, 2000). Разлика између земље са ниским нивоом корупције (Сингапур) и земље са просечним нивоом корупције (Мексико) одговара корпоративном пореском оптерећењу (порез на добит) од 32% (Wei, 1997). Земље са распрострањеном корупцијом, при осталим једнаким условима, у просеку привлаче 5% мање страних инвестиција и остварују ниже стопе раста у просеку за 0,5% на годишњем нивоу (Mauro, 2002). Према бројним истраживањима, привреде које имају ниже нивое корупције привлаче више инвестиција (Campos et al. 1999; Habib & Zurawicki, 2002). Ламбсдорф (Lambsdorff, 2006) сматра да су страни инвеститори посебно рањиви на малу корупцију, будући да је веома честа и генерише знатне трансакционе трошкове.¹⁵ У такву корупцију, према мишљењу аутора, спада корупција везана за услуге инфраструктурних предузећа (добивање прикључака) и корупција везана за добијање банкарских кредита од локалних банака, док у велику спада корупција у смислу утицаја на државне политике.

---

¹⁵ Аутор се позива на наводе немачких пословних људи који су пословали са Сухартовом Индонезијом, земљом врло централизоване корупције, који су били изузетно задовољни ниским трансакционим трошковима таквог аранжмана.

Осим утицаја на обим, односно стопу инвестиција, корупција може да делује на економски раст и утицајем на структуру инвестиција, односно њихову алокацију (Mauro, 1995). Корупција различито делује на јавне и приватне инвестиције (Baliamoune-Lutz et al. 2008; Tanzi & Davoodi, 1997). Другим речима, корупција поспешује јавне инвестиције, а обесхрабрује приватне инвестиције. Утицај на јавне инвестиције објашњава се тежњом јавних званичника да се преко капиталних пројеката обезбеди додатна зарада, односно рента. Корумпирани јавни званичници се труде да алоцирају јавна средства у оне области и секторе у којима могу лако спровести коруптивне активности (Mauro, 1997). Са друге стране, корупција смањује обим приватних инвестиција кроз повећање трошкова. Корупција може снизити приватне инвестиције повећавајући трошкове јавне администрације или генеришући социјална неслагања и политичке немире и тако успорити економски раст (Alesina et al. 1999).

Обим инвестиција не смањује се само услед повећаних трошкова које корупција намеће инвеститорима (посебно иноваторима). Развијена корупција умањује подстицаје за бављење производним активностима, будући да се више исплати рад на стварању услова за прикупљање мита. Иноватори (и оснивачи нових предузећа) су посебно угрожени у условима преовлађујуће корупције, јер им треба много државних *услуга* (дозвола), а немају успостављене везе са државним службеницима (Murphy et al. 1993, Mo, 2001).

Друга група схватања заснива се на претпоставци да корупција представља механизам којим се ублажава прекомерна државна интервенција и којим се стварају подстицаји државним службеницима да раде свој посао и ефикасније пружају услуге (корупција као *помоћна рука*) (Egger & Winner, 2005). Наиме, аутори тврде да пораст корупције има благотворно дејство на стране директне инвестиције и да, сходно томе, државе са вишим нивоом корупције могу да рачунају на већи прилив капитала из иностранства у виду директних инвестиција.

Постоје и аутори који сматрају да ће у случају високог нивоа корупције страни директни инвеститори преферирати заједничка улагања, односно проналажење домаћег партнера, који је вештији у опхођењу са корумпираним државним службеницима (Smarzynska & Wei, 2000). Другим речима, што је виши ниво корупције у једној држави, може се очекивати веће учешће заједничких улагања са страним партнером. У условима високе корупције страни инвеститори траже домаће partnere, како би ушли у заједничка улагања, а домаћим партнерима препустили комуникацију са корумпираним

државним службеницима, будући да су домаћи партнери оспособљени за такву комуникацију, односно пословање (Henisz, 2000).¹⁶

Општи закључак је да присуство корупције доприноси осећају несигурности у пословном окружењу. Парадоксално је да у системима где је утврђено присуство коруптивних активности, предузећа пристају на корупцију како би стекла одређену сигурност (Webster, 1993). Упркос томе што та сигурност може бити *илузорна* јер не могу утицати на коруптивне делатности, они не желе да буду изван тог система.

3.2.2. Корупција и структура јавних издатака

Ефекти корупције најочљивији су у јавном сектору, јер корупција смањује приходе државе и тако производи вишеструке негативне ефекте на друштвено-економски развој - директно утиче на смањење средстава која се издвајају за финансирање образовања, здравствене и социјалне заштите, те изградње и одржавања инфраструктуре (Tanzi & Davoodi, 1997). Осим тога, корупција остварује ефекте на економски раст путем промена у структури јавне потрошње у корист оних издатака који пружају веће могућности за екстракцију ренти, а то су најчешће капитални пројекти који се финансирају из државног буџета. Распрострањеност корупције помера издатке у буџету са образовања и здравства на друге, углавном непродуктивне пројекте (Mauro, 1997). Усмеравањем ресурса ка непродуктивним пројектима, корупција умањује ефикасност алокације ресурса у привреди и друштвено благостање. Како је људски капитал један од најважнијих фактора економског раста, корупција путем смањења расхода за образовање индиректно утиче на успоравање економског раста. Такође, корупција појачава неједнакости у расподели дохотка и подстиче сиромаштво, јер директно умањује средства за социјалне трансфере (Gupta, Davoodi & Alonso-Terme, 1998).

Емпиријска истраживања потврђују да постоји значајна веза између нивоа корупције и пореских прихода, исказаних у односу на бруто домаћи производ (Tanzi & Davoodi, 1997; Friedman et al. 2000), с обзиром на то да корупција изазива опадање пореских прихода подстицањем сиве економије (Friedman, Johnson, Kaufmann, & Zoido-Lobaton,

---

¹⁶ Хајнес (Hines, 1995) сматра да компаније из САД, за разлику од компанија из других држава, генерално избегавају заједничка улагања у земљама са високим нивоом корупције. То је последица постојања Закона о корупцији у иностранству (*Foreign Corrupt Practices Act*) који предвиђа казне за званичнике америчких компанија за чије је запослене или локалне partnere доказано да су укључени у корупцију.

2000). До сличних резултата дошли су још неки аутори (Johnson, Kaufmann & Shleifer, 1997) истраживањем привреда Латинске Америке, ОЕЦД и Совјетског савеза. У условима корупције у области јавних прихода, постоје подстицаји за пореске службенике да пореским обвезницима омогуће утају пореза, а да заузврат добију одређени износ мита. Порески обвезник има подстицај да плати највише онолики износ мита колико се корупцијом умањује његово пореско оптерећење, без обзира на који начин је дошло до тог умањења. Уз постојање оваквих подстицаја, корупција у области јавних прихода доводи до стварања разлике између стварног пореског оптерећења пореских обвезника (легално пореско оптерећење, увећано за корупцију као порез) и стварних пореских прихода државе (само на основу легалних пореза). Због тога се може очекивати да државе са високим нивоом корупције, нарочито корупције у пореској управи, имају ниже стварне пореске приходе, односно да је значајна разлика између потенцијалног и реализованог пореског прихода (Беговић, 2007).

Корупција изазива поремећаје у алокацији ресурса када носиоци власти одлуке о алокацији јавног новца доносе не на основу њихове економске или друштвене оправданости, већ потенцијалног прихода од ренти (Jain, 2001). Другим речима структура јавног трошења је често усмерена ка пројектима где су велике могућности за корупцију (Tanzi & Davoodi, 1997; Mauro, 1998). На пример, велики инвестициони пројекти које је тешко надzirати пружају веће могућности за коруптивне радње у односу на мале пројекте. У јавним инвестиционим пројектима често се користе материјали који су јефтинији и лошијег квалитета, док се у званичној документацији приказују више цене (Tanzi & Davoodi, 1997). Издаци који се издвајају из буџета за одбрану државе нарочито су погодни за корупцију, па постоји позитивна корелација између корупције и издатака за одбрану (Gupta, de Mello & Sharan, 2001). Према овом истраживању, раст корупције повезан је са порастом издвајања за одбрану (наоружање) и то мерено учешћем тих издатака, како у бруто домаћем производу, тако и учешћем у укупним јавним расходима посматране земље. Као разлози за корупцију у набавци војне опреме наводе се мали број произвођача, олигополска структура тржишта и висока очекивана рента, с једне стране; и сложени и нехомогени производи високог технолошког нивоа, који се набављају веома ретко, што значи да је тешко пратити и упоређивати трошкове, с друге стране (Hines, 1995).

Корупција умањује државне приходе и оставља ограничене фондове за здравство, образовање и инфраструктуру (Shleifer & Vishny, 1993; Tanzi & Davoodi, 1997), па

самим тим изазива опадање квалитета јавних добара (Del Monte & Papagni, 2001). Пре свега, корупција смањује продуктивност јавних инвестиција (Tanzi & Davoodi, 1997). Анализирајући ефекте корупције на јавне инвестиције, као део јавне потрошње, аутори полазе од претпоставке да је корупција у области јавних расхода, нарочито *велика* корупција, везана за реализацију капиталних пројеката. У том смислу, могу се очекивати следећи ефекти: (а) повећање учешћа укупних јавних инвестиција у бруто домаћем производу; (б) пад просечне продуктивности јавних инвестиција; и (ц) смањење јавних расхода у неким специфичним областима јавне потрошње, пре свега у области текућег одржавања инфраструктуре, затим образовања и здравства (људски капитал). За разлику од великих, капиталних пројеката и војне опреме најмања могућност за корупцију лежи у основном образовању, јер је технологија прилично једноставна, производи је велики број произвођача, а производи су хомогени и набављају се већ деценијама.¹⁷ Такво стање прати смањење јавних расхода у областима попут редовних издатака у школству и здравству, у којима је корупцију теже открити.

Пошто корупција смањује јавне приходе у апсолутном смислу, смањују се и укупни јавни расходи, па у оквиру њих и расходи за образовање (Mauro, 1998; Tanzi & Davoodi, 1997; Gupta et al., 2001). Додатно, изазивајући промене у структури јавних расхода, у смислу мањег релативног учешћа расхода за образовање у укупним расходима, корупција умањује инвестиције у људски капитал. У државама у којима је корупција више распрострањена, ниво образовања нижи (Mo, 2001; Dreher & Herzfeld, 2005). Пад нивоа образовања подстиче даљу корупцију. Гардинер (Gardiner, 1970) указује на обрнуто сразмерни однос између нивоа образовања и толеранције за корупцију. Према неким истраживањима, ниво образовања може имати позитивне ефекте на ниво корупције, али само у условима јаким институција, док у супротном, висок ниво образовања може да подстиче раст корупције преко пораста *способности* јавних званичника да учествују у корупцији (Naqee, 2012). Липсет (Lipset, 1960) указује да су државе са вишим нивоима прихода и образовања мање корумпиране, с обзиром на то да су образовани бирачи више склони да инсистирају на одговорности носилаца власти.

Однос између корупције и образовања објашњава се не само утицајем корупције на величину и структуру јавне потрошње, већ и алокацијом људског капитала на делатности које стварају и оне које прерасподељују вредност. Појединци се

---

¹⁷ Лакше је да државни службеници зараде више на набавци надзвучних ловаца, него на набавци креде за основне школе или на исплати наставничких плата.

специјализују за обављање различитих послова, у области стварања вредности или у области њене прерасподеле, путем трагања за рентом, односно корупције (Pellegrini & Gerlagh, 2004). У присуству корупције, појединци се више опредељују за активности у домену прерасподеле, а мање за делатности којима се ствара вредност. У таквим условима смањује се број предузећа и умањује економска ефикасност што се негативно одражава на ниво пореских прихода. Дакле, корупција повећава ниво државне потрошње, док истовремено снижава државне приходе (Tanzi, 1998). Опадањем пореских прихода корупција умањује ниво средстава у државном буџету и негативно утиче на друштвено благостање.

Корупција представља извор економских неједнакости и друштвених разлика у смислу да доводи до фактичке прерасподеле дохотка од сиромашних ка богатима. Корупција утиче на државну интервенцију у погледу прерасподеле дохотка, односно државне помоћи најсиромашнијим слојевима. На пример, услед умањених буџетских прихода, смањује се износ трансфера економски и социјално угроженим категоријама становништва. На тај начин корупција додатно утиче на људски капитал као један од најзначајнијих чинилаца економског раста. Становништво са нижим дохотком је посебно осетљиво на умањење јавних расхода за образовање, будући да, за разлику од становништва са високим дохотком, нису у могућности да обезбеде супститут (приватно школовање). У том смислу, инвестиције у људски капитал нижих доходних група се смањују више него инвестиције у људски капитал имућнијих појединаца, па то може да буде основа за повећање економских неједнакости и сиромаштва у будућности. Постоји неколико механизма којима корупција ствара, повећава и одржава економску неједнакост, односно сиромаштво у контексту прерасподеле (Gupta et al. 1998). Први механизам огледа се у деформисаном пореском систему, будући да присуство корупције повећава изгледе за избегавање плаћања пореза, неефикасност пореске управе и пореска изузећа у корист богатих. Следећи механизам подразумева дисторзије у систему прерасподеле, у смислу преусмеравања буџетских средстава од оних којима је помоћ потребна ка политички моћним и богатим појединцима.

Постоје недвосмислени емпиријски докази да корупција повећава неједнакост у расподели дохотка, мерено GINI коефицијентом (Gupta, Davoodi & Alonso-Terme, 1998). Једна стандардна девијација пораста у корупцији повећава GINI коефицијент неједнакости у расподели дохотка за 0,05-0,33 поена (Brempong & Camacho, 2006). Са растом неједнакости богатији слојеви друштва имају веће могућности да купе утицај у

друштву (Glaeser, Scheinkman & Shleifer, 2003). Додатне приходе од корупцијских активности убиру малобројни, док сиромашнији слојеви становништва не могу учествовати ни у једном облику корупције (чак и кад би то хтели) (Hassan, 2004). Интересне групе могу искористити своју моћ да утичу на креирање и имплементацију јавних политика. Ниво корупције представља један од критеријума разликовања богатих од сиромашних друштава. Иако корупција није једини узрок сиромаштва, све већи број теоријских и емпиријских налаза корупцију, у спречи са ниским нивоом институционалне развијености, сврставају у најзначајније факторе сиромаштва.

Дакле, између корупције и сиромаштва постоји како директна, тако и индиректна веза. Директан утицај се испољава у повећању цена и паду квалитета јавних добара. Индиректан утицај огледа се у томе што повећање јавних трошкова успорава економски раст, и тиме смањује јавне приходе и могућности финансирања јавних добара. Утицајем на економску ефикасност, корупција смањује расположиво друштвено богатство за (пре)расподелу.

3.2.3. Корупција, институционални амбијент и економски раст

Савремена литература обилује истраживањима о економским ефектима корупције. Имајући у виду да истраживања утицаја корупције на економску активност не пружају недвосмислене одговоре, постоје схватања да економски ефекти корупције зависе од окружења у коме се та активност одвија. Велики број истраживања указује да се ефекти корупције на економску активност не могу посматрати без узимања у обзир институционалних оквира посматраних држава (Mauro, 1995; Abed & Davoodi, 2002; Mo, 2001; Pellegrini & Gerlagh, 2004; Pellegrini, 2011).

Велики број фактора утиче на то да ли ће се ресурси једне привреде алоцирати у производне активности, које подстичу економски раст, или у редистрибутивне активности, које су погодно тле за корупцију. Кључни фактор алокације ресурса је институционално окружење. Наиме, институције стварају подстицаје економским субјектима да алоцирају своје ресурсе у једну од тих врста активности. Разлоге за високу економску ефикасност појединих привреда треба тражити у институционалном амбијенту који подстиче употребу ресурса у производним активностима и њихово ефикасно коришћење. Ниска економска ефикасност других привреда није само последица недовољних ресурса којима оне располажу, већ и институционалног оквира који не подстиче алокацију постојећих ресурса у производне, већ у редистрибутивне

активности. Појединци који су своје ресурсе већ уложили у редистрибутивне активности, односно специјализовали се у тим активностима, желе да утичу на даље измене институција у њихову корист, како би додатно увећали продуктивност уложених ресурса. То доводи до даљег сељења ресурса из продуктивних у непродуктивне активности, а то је најсигурнији пут који води ка паду економске ефикасности једног друштва (Антонић и др. 2001). Програми прерасподеле, субвенција и других трансфера стварају подстицаје привредним субјектима да корупцијом утичу да се прерасподела остварује у њихову корист – како би се нашли међу онима који примају трансфере, а не међу онима чији се доходак умањује како би се наведени трансфери реализовали.

Корупција доводи у питање пружање једног од основних јавних добара, односно заштите правног поретка, чиме нарушава саме основе тржишне привреде у смислу ограничавања економских слобода. Одсуство економских слобода ограничава слободу тржишта, смањује подстицаје за учешће у производним активностима и повећава трансакционе трошкове (Acemoglu & Verdier, 1998). У условима неефикасних подстицаја за испуњавање уговорних обавеза ствара се неизвесност у погледу реализације права из уговора. Тако корупција увећава ризик који сnose економски субјекти у тржишној размени, што се негативно одржава на економску ефикасност.

Институционална неефикасност може утицати на економски раст индиректно (снижавајући стопу инвестиција, о чему смо већ говорили) или директно, утицајем на алокацију инвестиција/ресурса између сектора (Easterly & Rebelo, 1993; Mauro, 1995). Непоштовање уговора и висока неизвесност у условима распрострањене корупције, дестимулише пословну креативност и умањује вероватноћу појављивања пословних иновација. Уколико постоји корупција, нарочито она у правосуђу, постоји и велика вероватноћа пристрасног тумачења уговорних одредби при вођењу спорова (Беговић, 2007).

У условима распрострањене корупције, дискрециона моћ државних службеника може резултирати изградњом система утемељеног на моћи и самовољи појединца. Овакав амбијент је неповољан за одвијање економских активности. Такав систем може створити оквир у коме државни службеници своје радне обавезе претварају у приватно добро и наплаћују њихово обављање. У том случају, цена јавног добра постаће цена приватне користи коју одређује државни службеник. Стварањем механизма за присвајање приватних користи, службеници из јавног сектора могу трансформисати

јавни сервис грађана у *приватни сервис* и окренути га против институција државе (Rose-Ackerman, 1999). У условима дисфункционалних институција, одређене друштвене групе бивају подстакнуте да регулативу (институционални оквир) прилагоде својим интересима. То се најчешће остварује на два начина: или изузимањем од постојећих правила или прилагођавањем правила индивидуалним интересима (феномен *заробљене државе* о коме смо већ говорили), што негативно утиче на економски раст. Овакав амбијент је неповољан за одвијање економских активности. Корупција на тај начин ствара несигурност у пословном окружењу (Rose-Ackerman, 1997) што утиче на рад приватних предузећа и онемогућава дугорочно планирање. Таква предузећа са једне стране немају поверење у носиоце власти због њихове склоности ка корупцији, а са друге, због давања мита у прошлости компаније су увек у страху да ће бити кажњене због илегалних активности (Rose-Ackerman, 1997).

Ниво институционалне развијености држава може бити својеврстан *проводник* утицаја корупције на економски раст. Постоје докази да стабилност и ефикасност институција детерминишу ефекте корупције на економске резултате, у смислу да корупција негативно утиче на економске резултате у институционално уређеним земљама (Aidt, Dutta & Sena, 2008). У исто време, економски раст утиче на сузбијање корупције. На другој страни, економски ефекти корупције нису видљиви у земљама са ниском институционалном развијеношћу. Неки аутори (De Vaal & Ebben, 2011) указују да у условима институционалне неразвијености корупција може имати позитивне економске ефекте тако што ће помоћи да се убрзају административне процедуре, с обзиром на то да у таквим условима институције нису ефикасне.

Државе у којима је корупција више распрострањена изложене су већој политичкој нестабилности (Mo, 2001). Истраживања указују на негативне ефекте корупције на ефикасност државе и политичку стабилност (Morris, 1991; Mauro, 1997; Rose-Ackerman, 1999; Della-Porta, 2000; Seligson, 2002; Adsera et al. 2002). Угрожавањем политичке стабилности увећавају се пословни ризици (ризик земље) и умањује вероватноћа заштите својинских и уговорних права. Наиме, уколико у земљи постоји политичка нестабилност, односно уколико се власт често мења, долази до повећања неизвесности, односно смањења предвидивости. Корупциони аранжман склопљен са једним носиоцима власти (како са политичарима, тако и са државним службеницима који су под њиховим утицајем), никако не обавезује следеће. Стога политичка нестабилност ове врсте доводи до повећања неизвесности (Campos et al. 1999).

Чињеницу да економски ефекти корупције зависе од нивоа институционалне развијености земље, тј. да се економски ефекти корупције најјаче испољавају у друштвима са функционалним институцијама, док такви утицаји слабе у условима неефикасних институција потврђује више истраживања (Méon & Weill, 2010; Mendez & Sepulveda, 2006; Houston, 2007). У случају када су институције „лошег квалитета“ корупција има ограничен утицај на економски раст (јер се путем корупције заобилазе лоши прописи), док у државама са функционалним институцијама корупција утиче негативно на економски раст.¹⁸ Постоје и мишљења да у друштвима у којима постоји висок ниво институционалне развијености корупција може имати пожељне економске ефекте. Корупција може послужити као замена за лоше управљање, односно, у земљама у којима је корупција прихваћен начин понашања, она може бити институционализована и постати облик функционисања власти (Meon & Sekkat, 2005).

Врста корупције може бити пресудан фактор који детерминише економске ефекте корупције, без обзира на њену распрострањеност. Другим речима, постоје државе са распрострањеном корупцијом које бележе високе стопе раста. Овде се ради о централизованом, организованој корупцији коју спроводе стабилне власти, чиме се умањује неизвесност везана за корупционе трансакције. У истраживању које је обухватило одређени број азијских земаља, установљено је да у неким од земаља у узорку корупција испољава позитивне, а у другим негативне економске ефекте (Rock & Bonnett, 2004). У државама Источне Азије, забележено је присуство корупције, али те земље остварују високе стопе раста, јер је корупција контролисана од стране централне власти. Једно од објашњења може бити чињеница да строго централизована власт може ограничити негативне утицаје корупције (Shleifer & Vishny, 1993). Постојање значајног економског раста у условима високе корупције неки аутори (Li & Wu, 2010) објашњавају чињеницом да се због високог нивоа поверења у друштву поништавају штетни ефекти корупције на економски раст.

Неки аутори (Campos et al. 1999) се усредсређују на ефекте које корупција има на предвидивост, испитујући ефекте корупције на обим инвестиција. Они истичу да утицај корупције на инвестиције, односно економски раст није озбиљан уколико је корупција

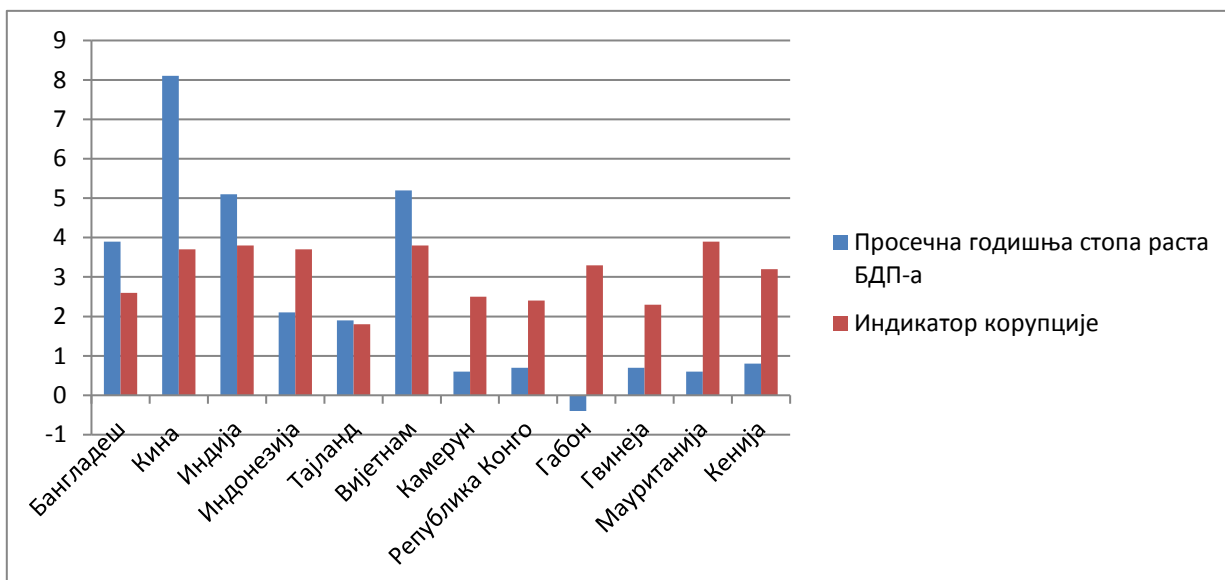
---

¹⁸ У условима економског раста, једина ствар гора од друштва са крутом, прекомерно-централизованом и непоштеном бирократијом је она са крутом, прекомерно-централизованом и поштеном бирократијом (Huntington, 1968).

предвидива. Њихово истраживање мотивисано је чињеницом да постоје значајне варијације у стопама економског раста у земљама са распрострањеном корупцијом. На пример, иако се налазе на врху листе корумпираних, земље Југоисточне Азије бележе високе и одрживе стопе економског раста. Објашњење оваквих ефеката се тражи у врсти корупције која постоји у различитим земљама, односно у неизвесности услед корупције. Већ је указано на то да централизована корупција увећава предвидивост и умањује трансакционе трошкове корупције, па се може очекивати да негативни ефекти корупције на обим инвестиција и економски раст изостану.

Истраживања показују да се негативни економски ефекти најјасније испољавају у афричким и земљама Латинске Америке (Brempong & Camacho, 2006), док су у азијским државама, попут Кине, такви утицаји ограничени. Неки аутори (Brempong & Camacho, 2006) ову врсту корупције зову развојном корупцијом, тј. централизованом или координисаном корупцијом.

Истраживање Светске банке у временском периоду од 1996 до 2011 године на узорку од по 6 азијских и афричких држава дало је различите резултате. Док су у посматраном временском периоду просечни нивои корупције за посматране државе са оба континента приближно исти (око 3,4)¹⁹, просечне годишње стопе економског раста се знатно разликују - за азијске државе у узорку је та стопа 5,0 а за афричке 0,6.

Слика 10: Азијски парадокс.

¹⁹ *Control of corruption* (CC) је агрегатни индикатор креиран од стране *Worldwide Governance Indicators* (WGI) пројекта Светске банке.

Извор: IMF, WEO data bank; World Bank, WGI data bank.²⁰

Када су *rent-seeking* активности централизоване, корупција може имати позитивне економске ефекте, као што је случај са Кином. У условима централизоване власти усмерене ка остваривању економског раста, кинески званичници су креирали ренте које су предвидиве (Larsson, 2006). Корупција је у овим случајевима предвидива, као што важи и за Индонезију и Тајланд, где је корупција централизована, па економски субјекти унапред знају коме и колико треба платити.

---

²⁰ <http://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/Issue-Paper-Corruption-and-Economic-Growth.pdf>

IV Емпиријско истраживање међузависности корупције и економског раста

1. Опис узорка, извора података и утврђивање временског оквира истраживања

Систематизација теоријских и емпиријских резултата истраживања из првог поглавља указује на став о инверзној, негативној вези корупције и економског раста у дугом року, док одређени број радова наглашава позитивне утицаје које корупција може имати на економски раст у кратком року. Међутим, досадашње емпиријске студије говоре о овим временским роковима углавном уопштено, често без јасног одређења дугог и кратког временског рока. У том смислу, временске оквири узајамних утицаја између корупције и економског раста неопходно је прецизније дефинисати. Основни циљ истраживања јесте да се прецизно дефинише временски оквир у коме је најјача корелација између кретања нивоа корупције и бруто домаћег производа.

У истраживању полазим од претпоставки које сугеришу досадашња теоријска и емпиријска истраживања корупције и економског раста:

- 1) Постоји узајамна зависност између кретања корупције и бруто домаћег производа;
- 2) Између корупције и економског раста постоји негативна корелациона веза, што значи да виши ниво корупције узрокује нижи ниво бруто домаћег производа, и обрнуто.

У емпиријским истраживањима корупције најчешће се користе показатељи засновани на мерењу перцепције корупције. У том смислу, раније објашњени Индекс перцепције корупције (*Corruption perception index* – CPI) је општеприхваћени метод за мерење корупције у свим земљама које улазе у састав узорка који користимо у истраживању.

Transparency International годишње објављује вредности CPI индекса по земљама. Овај индекс представља испитивање јавног мњења и приказује ставове пословних људи, грађана и експерата у вези са корупцијом. Индекс може имати вредности од 0 до 10, где вредност индекса 10 подразумева апсолутно одсуство корупције, док вредност индекса 0 подразумева апсолутно корумпирану државу. Упркос бројним критикама, CPI индекс се показао као доста поуздан и један од најчешће коришћених показатеља у мерењу нивоа корупције. У складу са тим, коришћени су подаци о корупцији које објављује *Transparency International* почев од 1995. године.

Као показатељ економског раста у емпиријским истраживањима користи се вредност бруто домаћег производа (БДП). Постоје многи проблеми који отежавају прецизно

одређивање вредности укупне производње на нивоу појединих земаља путем БДП-а као и његово поређење између различитих држава. Проблеми у поређењу БДП-а између различитих држава су посебно изражени ако се у обзир узму карактеристике као што су: питање тачности исказаних статистичких података (слаба статистичка инфраструктура); присуство вантржишних трансакција (мисли се на сиву економију); географски положај (у неким држава су значајни издаци за огрев, топлију одећу, док оне државе које су лоциране у областима са топлијом климом немају такве издатке). Затим, ту су разлике у релативним ценама између различитих држава, питање куповних моћи националних валута и слично.

У научној литератури постоји дилема да ли као меру нивоа економског раста треба користити вредност БДП-а по годинама, стопу раста БДП-а или БДП *per capita*. Агрегатни показатељи говоре о збирним износима одређених макроекономских величина, док *per capita* показатељи исказују величине појединих категорија по становнику. Стопа раста БДП није увек оптимална мера економског раста, јер не узима у обзир баш све аспекте и факторе који утичу на створену вредност у једној држави, на пример, факторе окружења.

У овом истраживању коришћени су подаци о вредности БДП-а по годинама из извештаја које објављује Светска банка почев од 1995. године. Сви подаци о кретању БДП по државама изражени су у доларима. Износи су добијени конвертовањем домаћих валута користећи званичне годишње курсне листе. За неке државе, у којима званични средњи курс не одражава реално однос валута који се примењује у спољнотрговинским трансакцијама, коришћен је алтернативни фактор конверзије.

Емпиријско истраживање односа између корупције и економског раста обухвата релативно дуг временски период од 15 година. Узорак обухвата 40 земаља са свих континената, различитих нивоа економске развијености. Дужина временске серије је ограничена чињеницом да је организација *Transparency International* почела да објављује CPI индексе тек од 1995. године. То практично значи да су подаци за само 40 држава били расположиви за ово временско раздобље. Детаљи о полазним подацима и изворима који су коришћени су представљени у прилогу А1.

1.1. Структура узорка

Узорак за истраживање састављен је од 40 држава са различитих географских подручја. Број земаља укључених у узорак одређен је расположивошћу емпиријских података о корупцији. За наведених 40 земаља подаци о Индексу перцепције корупције расположиви су уназад до 1995. године. У табели 4. све државе из узорка груписане су по одговарајућим регионима и приказано је % учешће свих региона у укупном узорку.

Табела 4: Географска структура узорка

Географска структура узорка	% учешћа у узорку
<i>Аустралија и југоисточна Азија</i>	18%
<i>Северна Европа</i>	13%
<i>Северна Америка</i>	5%
<i>Централна Европа</i>	10%
<i>Западна Европа</i>	10%
<i>Јужна Америка</i>	13%
<i>Азија</i>	15%
<i>Африка</i>	3%
<i>Јужна Европа</i>	13%
<i>Средња Америка</i>	3%

Узорком су обухваћене земље различитог нивоа економске развијености (табела број 5). За разликовање земаља по овом критеријуму обично се узима вредност БДП-а по глави становника. У табели су приказане земље из узорка које остварују БДП по глави становника изнад 15.000 US\$ (прва колона) и испод тог износа (друга колона).

Табела 5: Класификација држава из узорка према висини БДП-а по глави становника (2013. година)

I група	II група
<i>Нови Зеланд, Данска, Сингапур, Финска, Канада, Шведска, Аустралија, Швајцарска, Холандија, Норвешка, Ирска, Велика Британија, Немачка, Чиле, САД, Аустрија, Хонг Конг, Француска, Белгија, Јапан, Португал, Шпанија, Јужна Кореја, Грчка, Италија</i>	<i>Јужна Африка, Малезија, Аргентина, Мађарска, Турска, Колумбија, Мексико, Тајланд, Индија, Филипини, Бразил, Венецуела, Пакистан, Кина, Индонезија</i>

Извор: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications>

У табели број 6. приказани су основни статистички показатељи за претходно формиране групе земаља.

Табела 6: Дескриптивна статистика за групе класификоване према висини БДП-а по глави становника

Статистички показатељи	I група држава	II група држава
<i>Просечна вредност БДП-а (млрд. US\$)</i>	1,213	448
<i>Минимална вредност БДП-а (млрд. US\$)</i>	52	46
<i>Максимална вредност-БДП-а (млрд. US\$)</i>	14,447	5,931
<i>Просечна вредност CPI индекса</i>	7,7	3,4
<i>Минимална вредност CPI индекса</i>	3	1
<i>Максимална вредност CPI индекса</i>	10	5,7
<i>Број држава</i>	25	15

Извор: Приказ аутора

На основу података из табеле може се уочити да је просечна вредност CPI индекса за прву групу земаља 7,7 што је знатно више од просечне вредности истог показатеља за другу групу (3,4). Ти подаци сугеришу да постоји веза између нивоа економске развијености и нивоа корупције, у смислу да економски развијеније државе имају ниже нивое корупције и обрнуто. У прилог томе говори и податак да је минимална вредност

CPI индекса за прву групу земаља 3 што је приближно просечној вредности CPI индекса држава из друге групе. Такође, максимална вредност CPI индекса из друге групе износи 5,7 што је знатно ниже од просечне вредности истог показатеља за државе из прве групе.

На наредним сликама приказане су просечне вредности БДП-а и CPI индекса за обе групе земаља у посматраном временском периоду.

Слика 11: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за I групу за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Графички приказ просечних вредности БДП-а и CPI индекса економски развијенијих земаља током периода од 1995-2011 показује континуирани раст БДП-а током читавог периода, (осим у пар година економске кризе), док се корупција постепено смањивала и током првих 10 година CPI индекс порастао са просечних 7,5 на 7,9 поена у 2005. години. Дакле, током првих 10 година посматраног периода, уочава се истовремени економски раст и смањење нивоа корупције за ову групу земаља. У наредних 5 година, у овим земљама бележи се погоршање Индекса перцепције корупције, да би се од 2010. поново успоставио тренд раста вредности индекса, уз опоравак ових привреда након година економске кризе.

Слика 12: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за II групу за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Однос просечних вредности БДП-а и CPI индекса за групу земаља са нижим нивоом БДП-а по глави становника је нешто неравномернији у односу на прву групу земаља, пре свега због осцилација у кретању CPI индекса током посматраног временског периода. У просеку, ове земље нису током посматраног периода искусиле пад производње, а стабилан економски раст остварују почев од 2002. Међутим, просечни ниво корупције је, након уочљивих осцилација, на крају периода био једнак оном на почетку. Ипак, и овде се могу уочити периоди истовременог економског напредовања и опадања нивоа корупције (1996-2001, па потом од 2003-2008).

На основу досада приказаних података, има основа за тврдњу да земље вишег нивоа развијености имају ниже нивое корупције. Свакако, треба имати у виду да је на темпо економског раста у посматраним земљама утицао низ различитих фактора, на глобалном нивоу (попут економске кризе), али и специфичних за одређену земљу или регион. У том смислу, не може се тврдити да је корупција једини нити најважнији фактор економског раста. Такође, нивои корупције у анализираним земљама последица су различитих утицаја. У наредној табели државе из узорка су сврстане у одговарајуће групе према вредностима Индекса перцепције корупције, како их класификује *Transparency International*.

Табела 7: Класификација земаља према вредностима Индекса перцепције корупције (2013)

Група	Назив земље	Индекс перцепције корупције
I група	<i>Нови Зеланд, Данска</i>	> 9
II група	<i>Сингапур, Финска, Канада, Шведска, Аустралија, Швајцарска, Холандија, Норвешка</i>	8,1-8,6
III група	<i>Ирска, Велика Британија, Немачка, Чиле, САД, Хонг Конг, Француска, Белгија, Јапан</i>	7,1-7,8
IV група	<i>Аустрија, Португал</i>	6,2-6,9
V група	<i>Малезија, Шпанија, Јужна Кореја, Мађарска, Турска</i>	5,0-5,9
VI група	<i>Јужна Африка, Грчка, Италија, Бразил, Кина</i>	4,0-4,2
VII група	<i>Аргентина, Мексико, Тајланд, Колумбија, Индија, Филипини, Индонезија</i>	3,2-3,6
VIII група	<i>Венецуела, Пакистан</i>	2,0-2,8

Извор: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

На наредним сликама приказан је однос између просечних вредности БДП-а и СРІ индекса за различите групе земаља према нивоу распрострањености корупције, како би се уочило да ли у оквиру оваквих група постоји одређена правилност односа између корупције и економског раста.

Слика 13: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за I групу земаља за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Када су у питању земље са највишим вредностима CPI индекса, на крају посматраног периода уочава се скоро троструки раст просечне вредности БДП-а. За читав овај период, Индекс перцепције корупције је био веома висок, крећући се у рангу од 9,3-9,7. С обзиром на то да су у питању високе вредности Индекса, уз релативно мале варијације, подаци везани за групу најмање корумпираних земаља у узорку потврђују претпоставку да се у окружењу ниске корупције остварује стабилан економски раст.

Слика 14: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за II групу земаља за период 1995-2011

Извор:<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>;<http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Посматрањем података за другу групу земаља, такође се може уочити стабилан економски раст у читавом периоду, а нарочито од 2001. године, са изузетком у години након избијања светске економске кризе. Вредност CPI индекса није значајније варијала (8,9-9,1), тј. може се рећи да су ове земље имале стабилно окружење, уз низак ниво корупције.

Слика 15: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за III групу земаља за период 1995-2011

Извор:<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>;<http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

За трећу групу земаља карактеристично је да је до интензивног економског раста дошло у периоду 2002-2008 године, док се ниво корупције значајно смањивао од 1999. до 2006. године (у том периоду CPI индекс порастао са 7,1 на 7,7 поена). Након 2009. бележи се истовремени раст БДП-а и пад нивоа корупције.

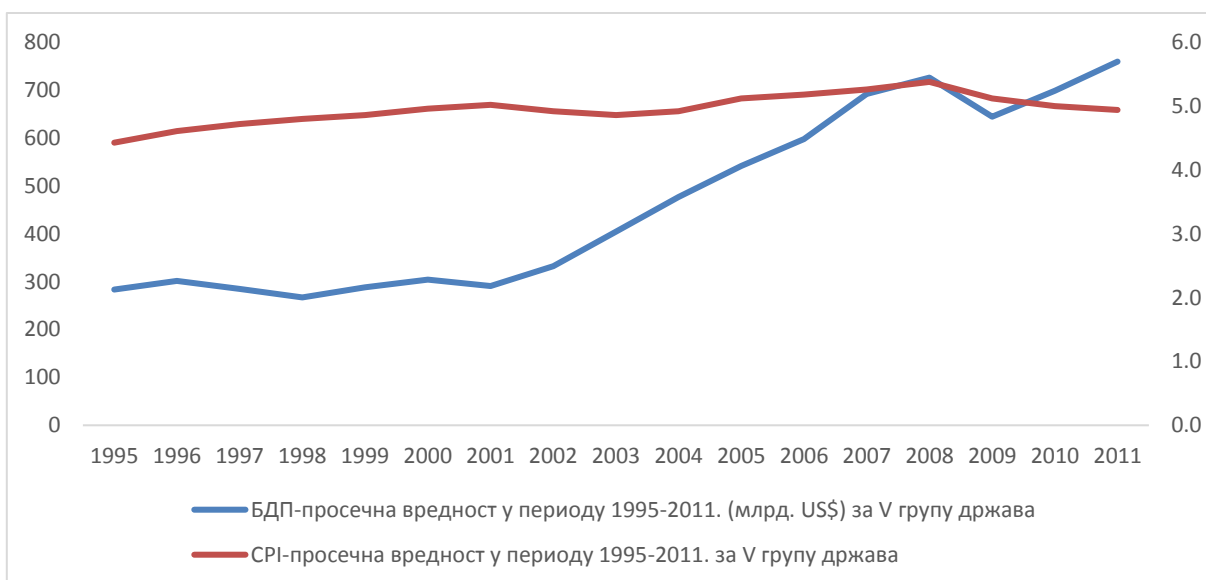

Слика 16: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за IV групу земаља за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

И у IV групи земаља могу се уочити периоди истовременог раста БДП-а и пада нивоа корупције (2002-2006, као и после 2010. године). Пад БДП-а у временском периоду од 1999-2001 године карактерише раст нивоа корупције а слична ситуација је и у временском периоду од 2008-2009 године.

Слика 17: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за V групу земаља за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Пету групу држава карактеришу уједначене просечне вредности CPI индекса током посматраног временског периода. На основу ових података није могуће јасно уочити образац утицаја корупције на економски раст посматраних земаља.

Преостале три групе земаља карактеришу се високим нивоима корупције (вредност CPI индекса је 4 или мања). Очигледно је да су све групе земаља, у односу на прву посматрану годину, оствариле привредни раст. У неким земљама, попут оних из VI групе, ниво корупције је углавном био стабилан, што није ометало раст производње (производња је расла упркос томе што се ниво корупције није мењао). У VII групи, коју чине земље чији се CPI индекс креће у распону од 3,0 до 3,9, било је осцилација у нивоу корупције, али се у периоду од 1997-2008 уочава лагани пораст индекса, праћен порастом БДП-а. У групи земаља са највишим нивоом корупције током читавог периода није уочено побољшање по питању вредности CPI индекса.

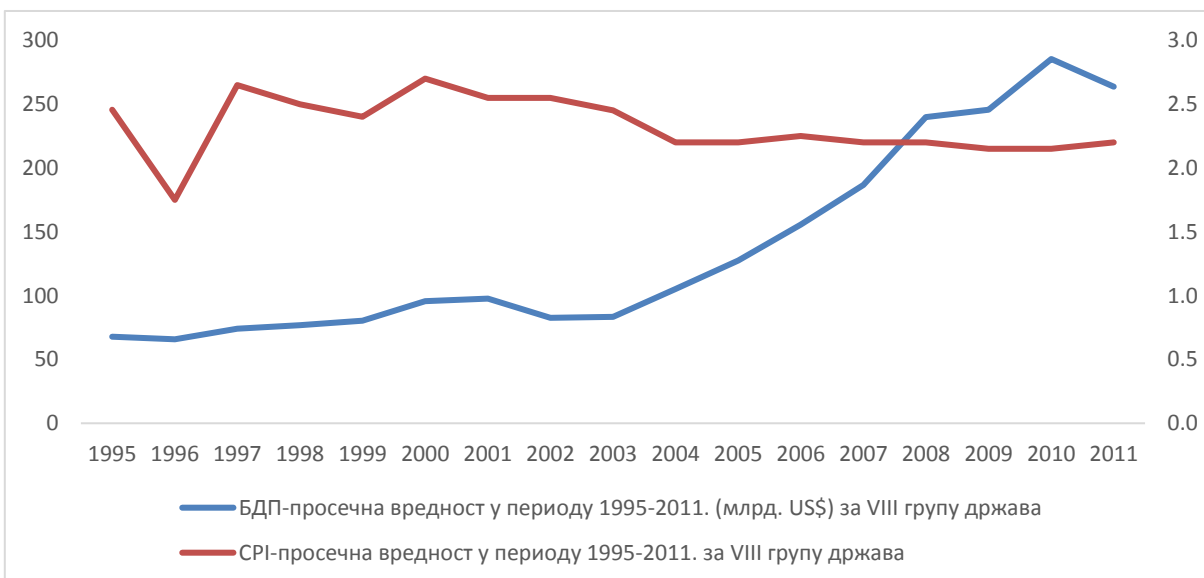
Слика 18: Просечне вредности CPI индекса и БДП-а за VI групу земаља за период 1995-2011

Извор:<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Слика 19: Просечне вредности СРП индекса и БДП-а за VII групу земаља за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Слика 20: Просечне вредности СРП индекса и БДП-а за VIII групу земаља за период 1995-2011

Извор: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Дескриптивни преглед статистичких података о висини БДП-а и нивоу корупције у посматраним земљама наговештава да постоји однос између економског раста и корупције, с обзиром на то да развијене земље у узроку истовремено имају и највише

вредности CPI индекса. Међутим, на основу прегледа података није могуће јасно установити да ли смањивање нивоа корупције изазива пораст БДП-а (или обрнуто) и у ком се периоду, тј. са коликим закашњењем те појаве најинтензивније испољавају, што ће бити предмет емпиријске анализе.

2. Методолошки оквир анализе међузависности корупције и економског раста

У емпиријском делу рада, за потребе анализе односа између нивоа корупције и БДП-а, коришћена је математичка логика. Операције математичке логике примењене су како би се испитала истинитосна вредност исказа у вези са односом између ових показатеља, узимајући у обзир фактор време. Циљ ове анализе је дефинисање временског оквира у којем је интеракција између нивоа корупције и БДП-а најинтензивнија. Анализа полази од утврђивања чињеничног стања у вези са корупцијом и економским растом у узорку - када корупција, мерена индексом CPI и ниво економске развијености, мерен висином БДП-а, у текућој у односу на претходну годину, показује пад или раст.

Сваки пораст нивоа корупције у текућој години у односу на претходну годину је означен са -1. Сваки пад вредности индекса корупције у текућој години у односу на претходну је означен са 1. Сваки пораст нивоа БДП-а у текућој години у односу на претходну годину је означен са 1. Сваки пад нивоа БДП-а у текућој години у односу на претходну годину је означен са -1. Полазећи од претпоставке о негативној корелацији између нивоа корупције и БДП-а, свака комбинација (1,1) – ниво корупције се смањује, БДП расте и (-1,-1) – расте ниво корупције, БДП опада, означена је као тачна (Т). Свака комбинација (1,-1) – истовремено смањивање корупције и БДП-а, као и (-1,1) – истовремени пораст корупције и нивоа БДП-а означена је као нетачна (⊥).

Методологија је представљена на следећи начин:

C(t) – означава промене у корупцији у години t,

G(t) – означава промене у нивоу БДП-а у години t,

C(t+n) – означава промене у корупцији n година после године t,

G(t+n) – означава промене у нивоу БДП-а n година после године t,

Где је $n=(1,2,\dots,15)$

Из ових законитости произилазе следеће формуле :

$$\mathbf{C(t+n) \times G(t) = 1} \quad - \quad \mathbf{тачно (T)}$$

$$\mathbf{C(t+n) \times G(t) = -1} \quad - \quad \mathbf{нетачно (\perp)}$$

$$\mathbf{G(t+n) \times C(t) = 1} \quad - \quad \mathbf{тачно (T)}$$

$$\mathbf{G(t+n) \times C(t) = -1} \quad - \quad \mathbf{нетачно (\perp)}$$

Са 15 различитих временских периода (n) и 120 комбинација (T, n) за сваку државу у посматраном узорку, обухваћен је временски период од 1995-2011. године. На овако утврђен број истинитих исказа у вези са односом између корупције и економског раста у различитим временским периодима, примењене су елементарне математичке и статистичке операције, како би се дошло до конкретних показатеља јачине корелационе везе између ове две појаве у различитим временским интервалима.

3. Резултати истраживања

Резултати истраживања представљени су у наредним табелама и сликама (погледати, такође индикаторе о нивоима раста/пада CPI и БДП-а по годинама и државама у прилогу А2). Уважавајући чињеницу да су полазне временске серије по својој природи стационарне, није било потребе примењивати *Dickey-Fuller* тест.

3.1. Ефекти промена у корупцији на економски раст и ефекти промена у економском расту на корупцију

Табеле показују утицаје промена у корупцији на нивое БДП-а и утицаје промена у нивоу БДП-а на промене у нивоима корупције, за сваки временски период посебно.

Табела 8: Утицаји промена у корупцији на нивое БДП-а (појединачни приказ)

$C(t) \times G(t+n)$	Број (Т) комбинациј а	%
$C(t) \times G(t+15)$	20	3%
$C(t) \times G(t+14)$	34	4%
$C(t) \times G(t+13)$	60	8%
$C(t) \times G(t+12)$	72	9%
$C(t) \times G(t+11)$	56	7%
$C(t) \times G(t+10)$	63	8%
$C(t) \times G(t+9)$	61	8%
$C(t) \times G(t+8)$	51	7%
$C(t) \times G(t+7)$	58	8%
$C(t) \times G(t+6)$	56	7%
$C(t) \times G(t+5)$	47	6%
$C(t) \times G(t+4)$	52	7%
$C(t) \times G(t+3)$	50	6%
$C(t) \times G(t+2)$	47	6%
$C(t) \times G(t+1)$	43	6%

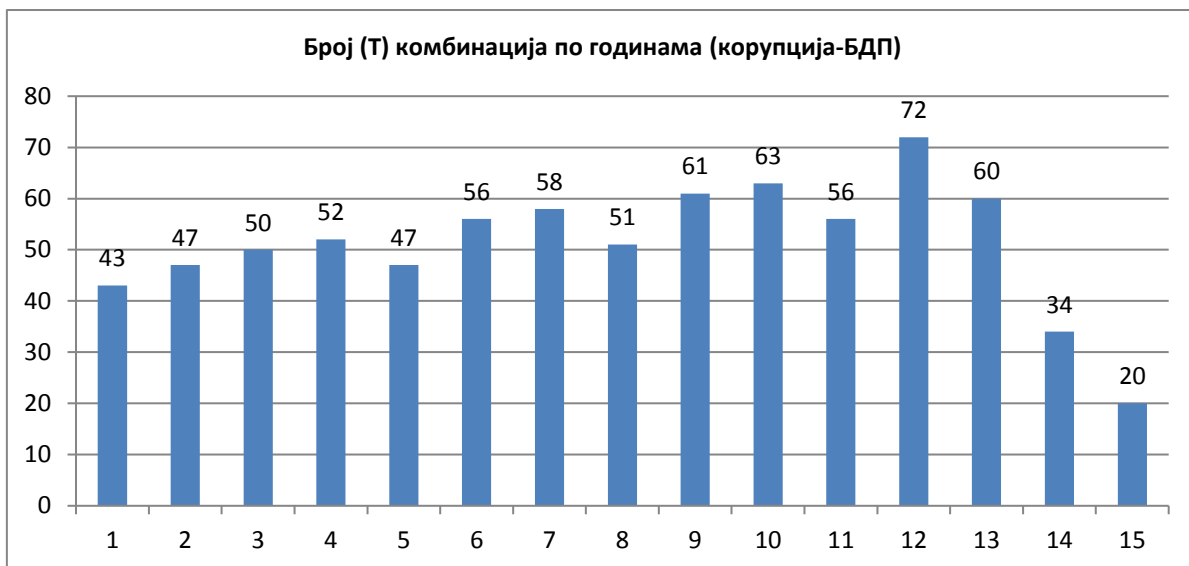
Извор: Калкулација аутора

Табела 9: Утицаји промена БДП-а на нивое корупције (појединачни приказ)

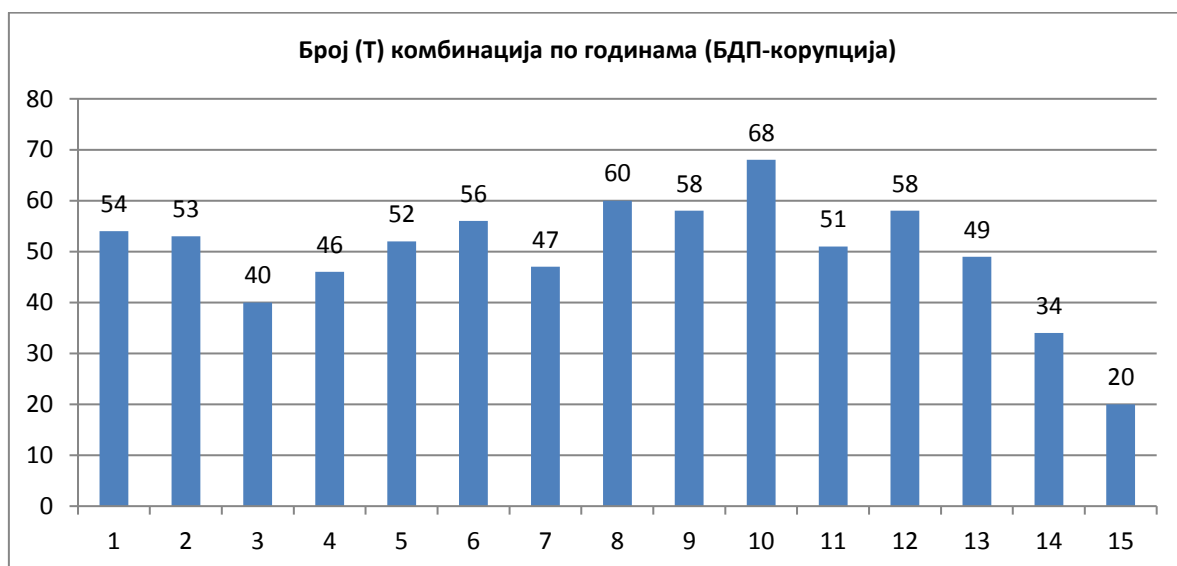
$G(t) \times C_{(t+n)}$	Број (Т) комбинација	%
$G(t) \times C_{(t+15)}$	20	3%
$G(t) \times C_{(t+14)}$	34	5%
$G(t) \times C_{(t+13)}$	49	7%
$G(t) \times C_{(t+12)}$	58	8%
$G(t) \times C_{(t+11)}$	51	7%
$G(t) \times C_{(t+10)}$	68	9%
$G(t) \times C_{(t+9)}$	58	8%
$G(t) \times C_{(t+8)}$	60	8%
$G(t) \times C_{(t+7)}$	47	6%
$G(t) \times C_{(t+6)}$	56	8%
$G(t) \times C_{(t+5)}$	52	7%
$G(t) \times C_{(t+4)}$	46	6%
$G(t) \times C_{(t+3)}$	40	5%
$G(t) \times C_{(t+2)}$	53	7%
$G(t) \times C_{(t+1)}$	54	7%

Извор: Калкулација аутора

На наредним сликама приказани су добијени резултати по временским периодима.

Слика 21: Утицај промена у корупцији на нивое БДП-а (графички појединачни приказ)
Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 8.

Слика 22: Утицај промена БДП-а на нивое корупције (графички појединачни приказ)
Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 9.

Табеле (8 и 9) и слике (21 и 22) приказују број (Т) комбинација за сваки временски период посебно, укључујући све државе у узорку. Анализом података у табелама може се закључити да је највећи број (Т) комбинација концентрисан у такозваном средњорочном временском периоду, између 6 и 10 година, што још јасније показују следеће табеле и слике.

Табела 10: Утицаји промена у корупцији на нивое БДП-а (збирни приказ)

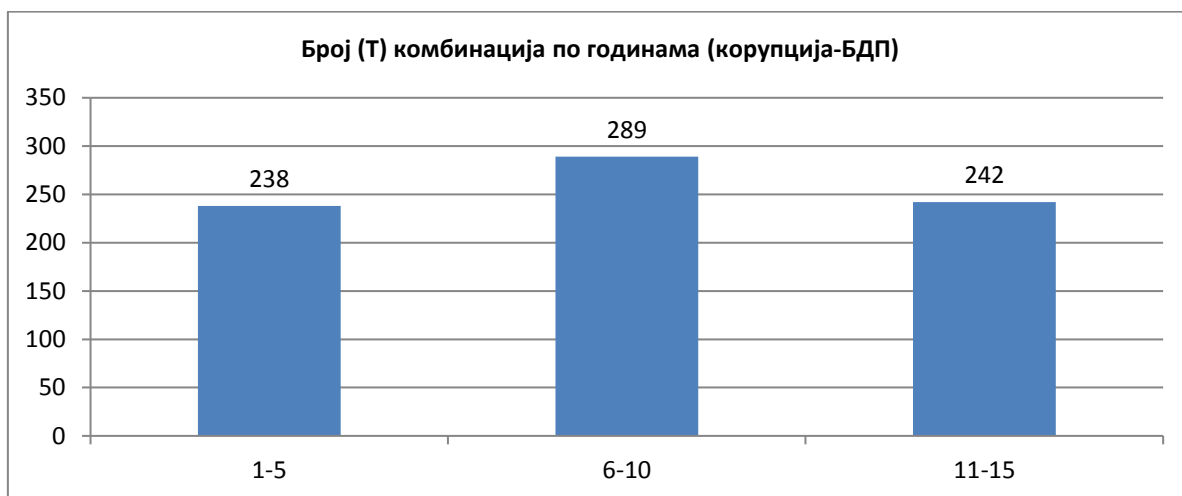
$C_t \times G_{t(n-n)}$	Број (Т) комбинација	%
$C_{(t)} \times G_{t(1-5)}$	238	31%
$C_{(t)} \times G_{t(6-10)}$	289	38%
$C_{(t)} \times G_{t(11-15)}$	242	31%

Извор: Калкулација аутора

Табела 11: Утицаји промена БДП-а на нивое корупције (збирни приказ)

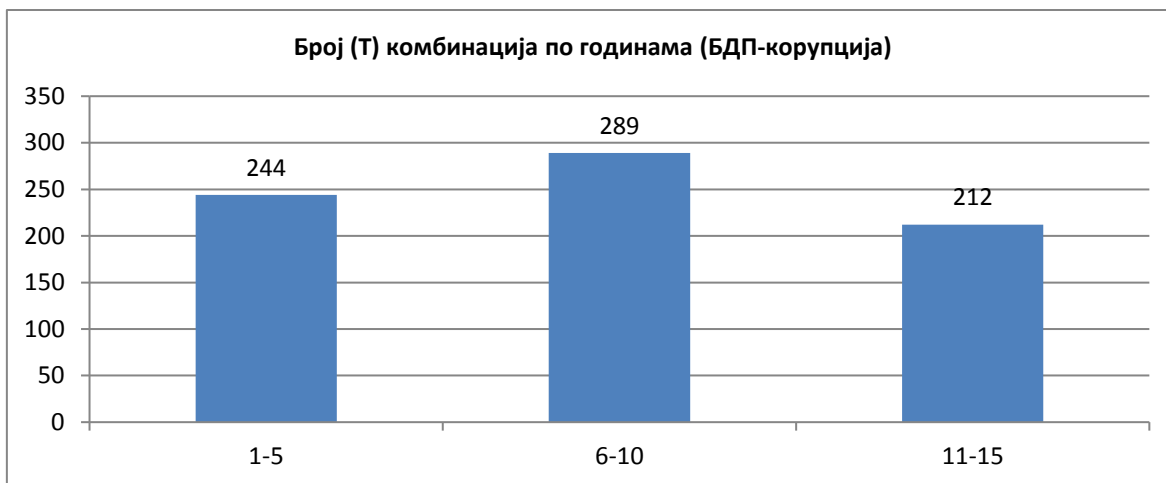
$G_t \times C_{t(n-n)}$	Број (Т) комбинација	%
$G_{(t)} \times C_{t(1-5)}$	244	33%
$G_{(t)} \times C_{t(6-10)}$	289	39%
$G_{(t)} \times C_{t(11-15)}$	212	28%

Извор: Калкулација аутора

Слика 23: Утицај промена у корупцији на нивое БДП-а (графички збирни приказ)

Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 10

Слика 24: Утицај промена БДП-а на нивое корупције (графички збирни приказ)

Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 11

Резултати истраживања у табелама (10 и 11) и сликама (23 и 24) показују да су узајамни утицаји између нивоа корупције и БДП-а најизраженији у такозваном средњорочном временском периоду, између 6 и 10 година. То у суштини значи да, када се промени један од ова два показатеља, потребно је да прође између 6 и 10 година да би се ова промена најјаче одразила на промену другог индикатора. Утицаји једног индикатора на други присутни су у читавом временском периоду, али су они ипак најснажнији у средњорочном временском периоду, што показују и следећи проценти: 38% (средњорочни временски период) наспрам 31% (краткорочни и дугорочни временски период) у табели 10 и 39% (средњорочни временски период) наспрам 33% и 28% (краткорочни и дугорочни временски период) у табели 11.

У наставку текста биће истражена природа везе која постоји између посматраног периода (n) и броја (T) комбинација. За ову сврху биће коришћени следећи показатељи: аритметичка средина, стандардна девијација, коефицијент варијације и Пирсонов коефицијент корелације. За израчунавање ових показатеља користиће се подаци из табела 8 и 9. Следећа табела приказује израчунате статистичке показатеље користећи податке из табеле 8.

Табела 12: Статистика (корупција- БДП)

$C_t \times G_{t(n-n)}$	$\bar{x}$	σ	C_v	r
$C_{(t)} \times G_{t(1-5)}$	51	3,12	6%	0,6
$C_{(t)} \times G_{t(6-10)}$	51	4,28	8%	0,9
$C_{(t)} \times G_{t(11-15)}$	51	18,70	37%	-0,1

Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 8

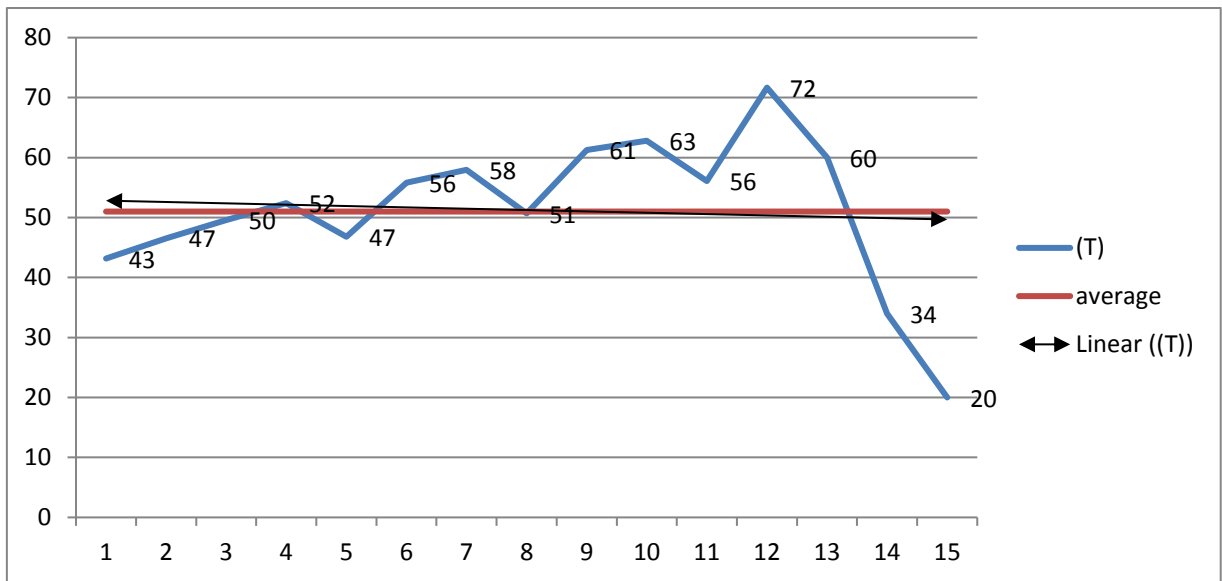
Подаци из колоне 2 (табела 12) показују аритметичку средину броја (Т) комбинација, узимајући у обзир читав временски период ($n = 1, 2, \dots, 15$). Колоне 3 и 4 показују стандардну девијацију и коефицијент варијације за број (Т) комбинација по периодима, тј. за краткорочни, средњорочни и дугорочни временски период. Последња колона показује Пирсонов коефицијент корелације за број (Т) комбинација, посматрано за три временска периода (за 5, 10 и 15 година). Ови показатељи се односе на први случај, дакле на случај када се промене у БДП-у дешавају након што су се већ десиле промене у корупцији.

Наредна табела приказује израчунате статистичке показатеље користећи податке из табеле 9.

Табела 13: Статистика (БДП-корупција)

$G_t \times C_{t(n-n)}$	$\bar{x}$	σ	C_v	r
$G_{(t)} \times C_{t(1-5)}$	50	5,51	11%	-0,3
$G_{(t)} \times C_{t(6-10)}$	50	7,00	14%	0,6
$G_{(t)} \times C_{t(11-15)}$	50	13,68	27%	-0,3

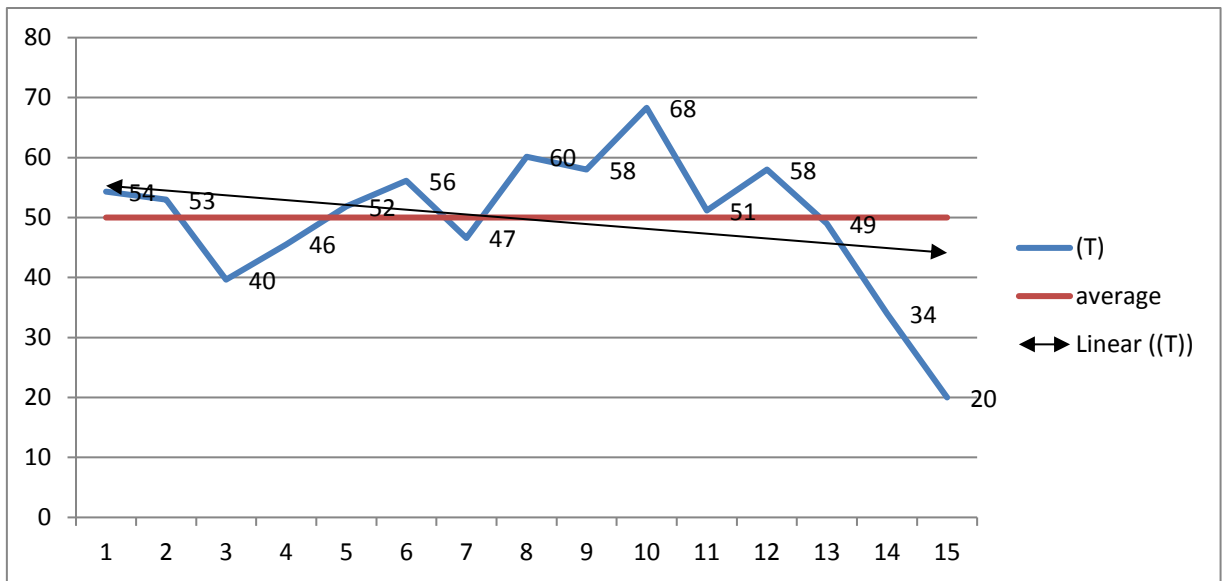
Извор: Калкулација аутора на основу података из табеле 9

Слика 25: Графички приказ (Т) у односу на n (корупција-БДП)

Извор: Табела 12

Слика 25 показује природу везе која постоји између временских периода n ($n = 1, 2, \dots, 15$) и броја (Т) комбинација. Ослањајући се на резултате истраживања из табеле 12 слика показује да раст временског периода n доводи до повећања дисперзије броја (Т) комбинација око аритметичке средине (колоне 3 и 4 из табеле 12). Број (Т) више варира око аритметичке средине како n расте. Колона 5 показује да је Пирсонов коефицијент корелације највећи у средњорочном временском периоду, 0,9 наспрам 0,6 и -0,1. Пирсонов коефицијент корелације показује да је у средњорочном временском периоду (Т) у позитивној и јакој корелацији за показатељем n. Како n расте у том временском периоду (Т) такође расте. Након средњорочног периода, са даљим порастом n број (Т) почиње да пада. Подаци из табеле 12 показују негативан и слаб Пирсонов коефицијент корелације, -0,1 за дугорочни временски период. То у суштини значи да са даљим растом n, број (Т) наставља да пада. Ова чињеница такође потврђује претпоставку да је каузалност између промена у нивоима корупције и БДП-а најизраженија у средњорочном временском периоду (6-10 година).

Слика 26: Графички приказ (Т) у односу на n (БДП-корупција)

Извор: Табела 13

Објашњење за слику број 26 је слично као и за слику број 25 осим што у овом случају посматрамо временски период у коме су промене у корупцији одложене, тј. дешавају се након промена у БДП-у и користе се израчунати индикатори из табеле 13. Стандардна девијација и коефицијент варијације су највећи у дугорочном временском периоду (13,68 наспрам 7,00 и 5,51 за стандардну девијацију и 27% наспрам 14% и 11% за коефицијент варијације). У том временском периоду дисперзија броја (Т) око аритметичке средине је највећа. Пирсонов коефицијент корелације је поново највећи и позитиван у средњорочном временском периоду (0,6 наспрам -0,3 у краткорочном и дугорочном временском периоду). То практично значи да како n расте број (Т) комбинација расте, такође. Након средњорочног временског периода, Пирсонов коефицијент корелације је негативан -0,3 што значи да како n даље расте број (Т) пада. Каузалност између БДП-а и корупције је поново најјача у средњорочном временском периоду (6-10 година).

3.2. Груписање резултата истраживања према одабраним критеријумима

С обзиром да је корупција комплексан феномен на који значајно утичу бројни фактори, анализу временске међузависности корупције и БДП-а (тј. утицаја корупције на висину БДП-а) проширујем тако што ћу извршити груписање добијених резултата истраживања по три критеријума (на основу добијених резултата истраживања који се налазе у прилогу 2):

- a) По географском критеријуму,
- b) По критеријуму привредне развијености и
- c) По критеријуму нивоа корупције.

3.2.1. Критеријум географског положаја државе

Груписањем добијених резултата истраживања по географском критеријуму циљ је да се изолују државе из укупног узорка истраживања по регионима и да се провери како ће тако добијени резултати истраживања кореспондирати са резултатима који су већ утврђени, када су узете у обзир све државе у узорку без обзира на њихову регионалну припадност. По географском критеријуму све државе су груписане у 8 географских зона:

- Северна Европа,
- Јужна Европа,
- Европа (укупно),
- Аустралија (са Новим Зеландом) и југоисточна Азија,
- Азија,
- Северна Америка,
- Јужна Америка и
- Америка (укупно), и добили смо следеће резултате:

Табела 14: Број погодака (Т), Северна Европа

Године	Северна Европа (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	12	66
2	12	
3	16	
4	14	
5	13	
6	10	75
7	13	
8	21	
9	14	
10	16	
11	14	70
12	19	
13	19	
14	11	
15	7	

Извор: Калкулација аутора

Табела 15: Број погодака (Т), Јужна Европа

Године	Јужна Европа (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	9	42
2	9	
3	6	
4	10	
5	8	
6	11	57
7	10	
8	7	
9	12	
10	12	
11	14	47
12	13	
13	5	
14	6	
15	3	

Извор: Калкулација аутора

Табела 16: Број погодака (Т), Европа

Године	Европа (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	21	108
2	21	
3	22	
4	24	
5	21	
6	22	132
7	24	
8	28	
9	26	
10	28	
11	28	117
12	33	
13	24	
14	17	
15	10	

Извор: Калкулација аутора

Табела 17: Број погодака (Т), Аустралија и југо-источна Азија

Године	Аустралија и југо-источна Азија (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	12	57
2	11	
3	11	
4	14	
5	9	
6	9	43
7	10	
8	7	
9	10	
10	7	
11	12	40
12	12	
13	10	
14	4	
15	2	

Извор: Калкулација аутора

Табела 18: Број погодака (Т), Азија

Године	Азија (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	4	36
2	7	
3	9	
4	8	
5	8	
6	11	53
7	7	
8	7	
9	9	
10	19	
11	8	37
12	8	
13	12	
14	7	
15	3	

Извор: Калкулација аутора

Табела 19: Број погодака (Т), Северна Америка

Године	Северна Америка (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	2	13
2	3	
3	3	
4	2	
5	3	
6	4	19
7	3	
8	3	
9	5	
10	3	
11	3	17
12	6	
13	3	
14	3	
15	2	

Извор: Калкулација аутора

Табела 20: Број погодака (Т), Јужна Америка

Године	Јужна Америка (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	3	21
2	4	
3	3	
4	4	
5	6	
6	9	45
7	15	
8	5	
9	10	
10	6	
11	4	31
12	12	
13	10	
14	2	
15	2	

Извор: Калкулација аутора

Табела 21: Број погодака (Т), Америка

Године	Америка (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	5	34
2	7	
3	6	
4	7	
5	9	
6	13	64
7	17	
8	9	
9	16	
10	9	
11	7	48
12	18	
13	13	
14	5	
15	4	

Извор: Калкулација аутора

Из претходних табела може се уочити да у свим регионима, изузев региона Аустралија и Југоисточна Азија, резултати кореспондирају са резултатима истраживања добијеним из целог узорка. Највећа међузависност између кретања нивоа корупције и БДП-а је утврђена у средњорочном временском периоду (6-10 година). Резултати о израженијим

краткорочним утицајима корупције на ниво БДП-а у региону Аустралија и Југоисточна Азија могу се објаснити налазима неких истраживања, која указују да је корупција значајан узрок дужничких и валутних криза у југоисточној Азији (Wei, 2000b), будући да страни инвеститори у тим државама дају предност краткорочним зајмовима у односу на дугорочна директна улагања, што доводи до тога да се ефекти корупције на економски раст остварују у краћем временском периоду.

3.2.2. Критеријум нивоа економске развијености државе

Полазећи од критеријума нивоа економске развијености извршено је груписање држава тако што је узето у обзир по 15 држава са највишом и најнижом висином БДП-а из укупног узорка. Груписањем добијених резултата истраживања на овај начин, циљ је да се изолују државе из укупног узорка истраживања по економским индикаторима. Добијени су следећи резултати:

Табела 22: Број погодака (Т), најразвијеније државе из узорка

Године	Најразвијеније државе (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	13	79
2	15	
3	17	
4	20	
5	14	
6	14	92
7	15	
8	17	
9	25	
10	21	
11	20	89
12	26	
13	21	
14	15	
15	8	

Извор: Калкулација аутора

Табела 23: Број погодака (Т), најнеразвијеније државе из узорка

Године	Најнеразвијеније државе (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	19	85
2	18	
3	14	
4	14	
5	20	
6	29	139
7	31	
8	22	
9	25	
10	32	
11	25	91
12	26	
13	25	
14	10	
15	5	

Извор: Калкулација аутора

Резултати из претходних табела, по критеријуму економске развијености, показују да је највећи број погодатака (Т), и то како за најразвијеније тако и за најнеразвијеније државе из узорка, остварен такође у средњорочном временском периоду (6-10 година), што опет кореспондира са добијеним резултатима истраживања из читавог узорка.

3.2.3. Критеријум нивоа корумпираности државе

Полазећи од критеријума нивоа корумпираности извршено је груписање држава тако што је узето у обзир по 15 држава са највишим и најнижим вредностима СРИ (*Corruption Perception Index*) индекса из укупног узорка. Груписањем добијених резултата истраживања на овај начин, циљ је да се изолују државе из укупног узорка по критеријуму нивоима корумпираности. Добијени су следећи резултати:

Табела 24: Број погодатака (Т), најмање корумпиране државе из узорка

Године	Најмање корумпиране државе (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	16	75
2	15	
3	13	
4	14	
5	17	
6	16	97
7	16	
8	24	
9	20	
10	21	
11	19	86
12	26	
13	22	
14	12	
15	7	

Извор: Калкулација аутора

Табела 25: Број погодака (Т), највише корумпиране државе из узорка

Године	Највише корумпиране државе (Т)	Број (Т) комбинација по временским периодима
1	16	90
2	18	
3	18	
4	21	
5	18	
6	27	129
7	30	
8	17	
9	27	
10	30	
11	27	103
12	31	
13	21	
14	14	
15	9	

Извор: Калкулација аутора

Резултати истраживања из претходних табела, по критеријуму нивоа корумпираности, показују да је највећи број погодатака (Т), како за најмање корумпиране, тако и за најкорумпираније државе из узорка, остварен у средњорочном временском периоду (6-

10 година), што такође кореспондира са добијеним резултатима истраживања из читавог узорка.

Анализа потврђује да је интеракција између корупције и економског раста, најизраженија у средњорочном временском периоду, односно у временском периоду између 6 и 10 година.

4. Допринос истраживања и импликације

Полазећи од резултата досадашњих истраживања, који се тичу кључних питања у вези са односом између корупције и економског раста, након елаборације теоријске грађе о наведеном односу, као и прегледа литературе и систематизације емпиријских доказа, у раду је спроведено емпиријско истраживање, како би се на посебном узорку тестирало неколико претпоставки везаних за још до краја неразјашњену природу односа између корупције и економског раста. Прецизније, истраживање представља допринос оном делу литературе који је усмерен на утврђивање варијација у ефектима корупције на економски раст, испитујући да ли ти ефекти зависе од временског периода у коме се анализирају.

Постојећи теоријски модели остављају могућност да корупција у одређеним условима, у кратком року, може деловати као подстицајни фактор раста (мисли се превасходно на краткорочно подстицање трансакција убрзавањем бирократских процедура, у окружењу које се карактерише наглашеним административним мањкавостима). Истовремено, у истраживањима преовлађују чврсти докази о њеном успоравајућем дејству на економско напредовање, засновани на претпоставци о ендегеном карактеру бирократске неефикасности, тј. њене директне условљености корупцијом. Како су обим бирократских оптерећења и ефикасност процедура одређени тежњом бирократа за присвајањем ренти, теорија недвосмислено указује да је корупција извор дугорочних економских неефикасности, које се испољавају кроз различите трансмисионе механизме. Међутим, чак се и емпиријске студије које доказују негативне ефекте корупције на економски раст значајно разликују по питању временских рокова у којима се такви ефекти могу очекивати. Један део студија емпиријски доказује да се негативни ефекти корупције на реалне економске величине испољавају у средњем и дугом року (Akai et al. 2005), односно у дугом року (Mauro, 1995; Mo, 2001; Pelegrini & Gerlagh, 2004; Shao et al. 2007; Pulok, 2010). Постоје и истраживања по којима се утицај корупције на економски раст испољава без значајнијих временских одлагања (Piplica & Čovo, 2011).

Овакви налази указали су на потребу да се у анализу односа корупције и економског раста укључи и фактор време, како би се тестирала претпоставка да економски ефекти корупције зависе од временског периода у коме се посматрају, тј. да су израженији у дугом у односу на кратак рок. Истраживање је имало за циљ да прецизно утврди интезитет, како краткорочних, тако и утицаја који се између корупције и раста

испољавају у средњем у дугом року. У том смислу, утврђивање односа између корупције и раста у различитим временским оквирима би макар делимично објаснило различите резултате истраживања ефеката корупције на економски раст.

Тестирање односа између корупције и економског раста у различитим временским интервалима (не узимајући у обзир деловање других потенцијалних фактора) указало је на конкретне размере утицаја између корупције и економског раста у кратком, средњем и дугом року. Установљено је да је су негативни ефекти корупције на економски раст (случајеви раста бруто домаћег производа након снижавања нивоа корупције, и обрнуто, пада бруто домаћег производа након повећања нивоа корупције) процентуално највише заступљени у временским интервалима дужине 6 до 10 година. У том смислу, резултати потврђују претпоставке да са повећањем дужине периода у коме се посматра однос између корупције и економског раста, негативни утицаји јачају. Иако присутни, негативни утицаји корупције на бруто домаћи производ у краћим временским периодима (од 1 до 5 година) су мање интензивни. Повећање дужине временског периода након 10 година више није праћено интензивирањем негативних утицаја корупције на економски раст. Иако су они такође присутни, интезитет те везе значајно је слабији (Пирсонов коефицијент корелације је негативан и низак). Постоји могућност да су овакви налази последица ограничења примењеног метода, с обзиром на то да са порастом броја година у узорку расте стандардна девијација и коефицијент варијације, па Пирсонов коефицијент корелације престаје да буде употребљиво средство анализе. Будућа истраживања требало би да буду усмерена на превазилажење наведених методолошких недостатака.

Процентуално највећа заступљеност случајева раста бруто домаћег производа након пада корупције, односно опадања производње у периодима након погоршања индекса корупције, у средњорочном временском периоду потврђен је и у додатним анализама. С обзиром на то да је основни узорак састављен од различитих држава, како у погледу нивоа економске развијености и нивоа корупције, тако и у погледу географског положаја, историјског порекла и величине, поступак анализе спроведен је на више подузорака сродних држава. У том смислу, све земље у узорку груписане су према критеријумима географског положаја, нивоа економске развијености и нивоа корупције, чиме је основни узорак подељен на три мања уз хомогенизацију новонасталих узорака. За сваки од три новокреирана узорка добијени су слични

результати истраживања као и на основном узроку. Највећи број тачних комбинација потврђен је у средњорочном временском периоду.

Такође, анализа података о нивоу корупције и бруто домаћем производу на посматраном узорку указала је и на присуство утицаја економског раста на корупцију. Тестирањем потенцијалних утицаја величине бруто домаћег производа на распрострањеност корупције установљен је сличан образац – највећа процентуална заступљеност случајева у којима је раст бруто домаћег производа праћен падом нивоа корупције испољава се у временским интервалима дужине 6 до 10 година.

Резултати истраживања *указују на конкретне временске периоде након којих промене у нивоу корупције изазивају промене у реалним економским величинама*. У том смислу, допринос ових резултата литературе о односу корупције и економског раста огледа се у следећем:

- Утврђивањем временског јазата који постоји између промена у нивоу корупције и одговарајућих промена у нивоу бруто домаћег производа, резултати доприносе постојећим теоријским расправама о односу између наведених појава. Чињеница да су најинтензивнији утицаји измерени у интервалима од 6 – 10 година релативизује теорије које инсистирају на краткорочним утицајима корупције на економски раст. Резултати додатно поткрепљују претпоставку да су ефекти корупције на раст израженији у дужем временском периоду, тј. да са повећањем дужине периода у коме се тај однос посматра (до 10 година), негативни утицаји корупције јачају. Истраживање указује на конкретне временске периоде који су потребни да би се промене у нивоу корупције одразиле на реалне економске величине. На тај начин, указује се да избор временског периода у коме се економски ефекти корупције истражују може у одређеној мери утицати на налазе емпиријских истраживања о утицају корупције на економски раст. Овим се може објаснити део разлика у резултатима досадашњих истраживања, тј. варијација у економским ефектима корупције током времена;
- Узевши у обзир објективна ограничења примењене методологије, истраживање представља солидну основу за даља испитивања временске димензије односа између корупције и економског раста. Једно од кључних ограничења примењене методологије је у томе што оваквом анализом није могуће измерити ефекте других фактора који, у кратком и дугом року, утичу на стопу економског раста. Такође, како су сва емпиријска истраживања корупције суочена са проблемом

недостатка поузданих података о стварним искуствима са корупцијом, анализе се ослањају на податке о субјективним перцепцијама економских актера о корупцији. Из тих разлога, резултати истраживања су поуздани у мери у којој подаци о перцепцијама рефлектују стварно стање корупције. Додатно ограничење односи се на број земаља за које су доступни подаци о испитиваним величинама, као и на број година за које су подаци расположиви, што је утицало на величину узорка, његову репрезентативност и дужину временских серија података. Упркос овим ограничењима, истраживање може послужити као основ за будућа истраживања, усмерена пре свега на утврђивање конкретних узрока различитог интензитета утицаја корупције на економски раст у различитим временским периодима;

- Практичне импликације резултата истраживања односе се на домен јавних политика за борбу против корупције. Чињеница да се промене нивоа корупције најинтензивније испољавају на економски раст са закашњењем од 6 до 10 година, представља значајан инпут за креирање мера и политика које се односе на борбу против корупције. Рокови прецизирани у овој анализи сугеришу да се ефекти мера усмерених на сузбијање корупције могу испољити са закашњењем од 6 – 10 година, тј. да се видљиви резултати у смислу економског раста могу очекивати након истека тог периода, под условом да су испуњени остали предуслови од којих зависи ефикасност анти-коруптивних мера (систем формалних и неформалних институција који ће омогућити њихову ефикасну имплементацију).

Закључак

Током последњих деценија евидентан је пораст интересовања за истраживање корупције у оквиру друштвених наука, изазван наглашеним утицајима које корупција остварује на економски и друштвени развој. Растућа забринутост због погубних ефеката корупције на раст и благостање присутна је не само у земљама у развоју, већ и у развијеним привредама са консолидованим демократским системима. Обимна теоријска и емпиријска истраживања указују на вишеслојну природу корупције и сложеност интеракција са другим друштвеним и економским појавама. Досадашња истраживања не дају јединствене одговоре на кључна питања у вези са економским ефектима корупције, али и другим аспектима релевантним за дубље разумевање ове појаве и њених ефеката. Још увек не постоје јасни емпиријски докази о узроцима корупције, док су емпиријска истраживања оптерећена проблемима који се односе на квантификовање корупције и њених утицаја. Корупција се сматра последицом широког сплета институционалних, друштвених и економских чинилаца. Најинтензивније расправе и неслагања односе се на економске ефекте корупције и начине на који она утиче на економски раст. Теоријски модели и емпиријска истраживања односа између корупције и економских резултата дају различите резултате у погледу карактера међусобних односа, праваца узрочности и механизма утицаја и имају различите економско-политичке импликације.

Иако неке теоријске студије истичу да корупција у кратком року може деловати као противтежа неефикасној државној управи и подстицати економски раст у условима субоптималне државне регулације, у литератури преовлађује став да у дугом року корупција има искључиво негативне ефекте на економски раст и ефикасност. У том смислу се, како у науци, тако и у областима креирања јавних политика наглашава преовлађујући значај дугорочних економских последица корупције у односу на њене краткорочне ефекте. Полазећи од претпоставке да утицај корупције на економски раст зависи од временског периода у коме се њихов однос посматра, циљ овог рада је прецизно утврђивање временских оквира у којима се остварују међусобни утицаји корупције и економског раста, како би се испитала претпоставка да са променом дужине временског периода у коме се анализира, однос између корупције и економског раста може да варира. На основу истраживања релевантне теоријске и емпиријске литературе о механизмима, карактеру и правцима утицаја корупције на економски раст,

коришћењем релевантних база емпиријских података, у раду се испитује у ком року су ти утицаји најинтензивнији.

Током последње деценије дошло је до нарочитог напретка у емпиријским истраживањима корупције, захваљујући потпунијој расположивости података, али и примени софистицираних метода анализе, на основу којих је могуће објаснити узроке и последице корупције, као и разлике у нивоу корупције између различитих земаља. У раду су представљени суштински налази досадашњих емпиријских студија, од којих се пошло у емпиријској анализи.

Део емпиријских налаза у вези са карактером односа корупције и економског раста указују на то да корупција може помоћи економским субјектима да убрзају бирократске процедуре. Као главни аргумент у прилог овој тврдњи наводи се чињеница да корупција, у условима слабих и нефункционалних институција, може допринети да се на бржи начин реше бирократски проблеми. Ипак, преовлађује схватање да корупција успорава економски раст, с обзиром на то да усмерава ресурсе ка непроизводним активностима и изазива структурне поремећаје у привреди. Резултати емпиријских истраживања указују да корупција утиче на економски раст путем неколико различитих трансмисионих канала. Висок ниво корупције у највећем броју случајева доводи до економске стагнације, пораста сиромаштва и неједнакости у расподели дохотка. Корупција угрожава владавину права и независност правосуђа и смањује друштвено благостање. Неадекватна алокација и употреба буџетских средстава и неповољан инвестициони амбијент у литератури су препознати као кључни механизми путем којих корупција утиче на економски раст. У таквим условима друштво не напредује, већ све више заостаје, будући да се ресурси користе за међусобно конкурисање у прерасподели, а не за стварање вредности. Корупција успорава економски раст тиме што умањује подстицаје за бављење производним активностима, смањује ефикасност употребе буџетских средстава, повећава трошкове инвестирања и доприноси стварању климе пословне несигурности. Корупција подразумева убирање ренти, што води креирању неефикасне економске политике и може се сматрати додатним порезом који плаћају економски субјекти.

С друге стране, постоје истраживања која указују да економски раст може представљати извор подршке за борбу против корупције, која представља *друштвену болест* изазвану сиромаштвом и нестаје како се земља економски развија, па правац узрочности треба тражити од раста ка корупцији. Економски напредак земље може

деловати у правцу сузбијања корупције и јачања институционалних капацитета државе на неколико начина. Иако је литература о економским детерминантама корупције обимна, механизми којима економски развој делује у правцу сузбијања корупције нису до краја разјашњени. Како резултати досадашњих истраживања не пружају недвосмислени одговор на питања о правцима каузалности, у овом случају мора се узети у обзир присуство обостраних утицаја између корупције и економског раста.

Полазећи од теоријских и емпиријских налаза о негативној корелацији и обостраној каузалности између корупције и економског раста, у емпиријском делу рада анализирани су временске димензије ових утицаја, на основу података о Индексу перцепције корупције (*Transparency International*) и вредности бруто домаћег производа (Светска банка) у различитим временским интервалима, на узорку од 40 држава.

Резултати емпиријске анализе указују да је највећи број ситуација у којима је присутан раст корупције уз истовремени пад БДП-а, односно пад корупције уз истовремени раст БДП-а, евидентиран у средњорочном временском периоду (6 до 10 година). Полазне претпоставке о негативној и обостраној вези између корупције и економског раста додатно су проверене уз употребу одговарајућих статистичких метода које су примењене на добијене резултате истраживања. Пирсонов коефицијент корелације је највећи у средњорочном временском периоду, што потврђује да у том временском периоду, са растом броја година расте и број тачних комбинација. Другим речима, у том временском периоду међусобни утицаји корупције и економског раста су најснажније изражени.

Имајући у виду да корупција представља вишевековни проблем, у науци, као и у домену креирања политика, не преовлађује оптимизам да ће ова појава бити искорењена, нити сведена на оптимални ниво. Како институционално окружење, тј. систем правила која регулишу обим државне интервенције у привреди, политички и правосудни систем и рад бирократије, представља формални оквир који одређује могућности утицаја корупције на друштвене и економске исходе, ефикасност мера за сузбијање корупције такође је одређена квалитетом институционалног окружења. Истраживања указују да је корупција углавном произилази из интеракција између државе и тржишне привреде, где се држава мора посматрати као ендогени елемент. Чак и када носиоци власти располажу ефикасним инструментима и адекватним политикама за борбу против корупције, јавља се проблем подстицаја за њихово спровођење, с

обзиром на то да се очекује да реформе имплементирају актери који би највише изгубили искорењивањем корупције. У том смислу, употребљивост резултата научних истраживања као инпута за креирање политика за борбу против корупције у великој мери је одређена присуством мотива, вредности и политичких снага које би имплементирале механизме за борбу против корупције. Научна истраживања овог проблема и препоруке за креирање политика могу да помогну у спречавању ширења корупције само уз успостављање одговарајућег институционалног оквира.

Емпиријски резултати овог истраживања, који указују на конкретан временски јаз након кога промене у нивоу корупције изазивају промене у реалним економским величинама, могу да буду од значаја за креаторе јавних политика у домену имплементације мера за борбу против корупције, али и полазна тачка за даља истраживања временских оквира у којима се одвијају интеракције између корупције и показатеља економске активности.

Литература:

1. Abed, G. T., Davoodi, H. R. (2002) Corruption, Structural Reforms, and Economic Performance in the Transition Economies, in: George T. Abed and Sanjeev Gupta (Ed.): Governance, Corruption, & Economic Performance, International Monetary Fund, Publication Services, Washington, D.C.; pp. 489-537.
2. Acemoglu, D., Verdier, T. (1998) Property Rights, Corruption and the Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach, *Economic Journal*, 108, 450: pp. 1381-1403.
3. Acemoglu, D., Robinson J. (2012) *Why Nations Fail*, New York, 2012, 529 pages, ISBN 978-0-307-71921-8
4. Adenike, E. T. (2013) An econometric analysis of the impact of Corruption on economic growth in Nigeria, *Journal of Business Management and Economics* Vol. 4(3). pp. 54-65.
5. Ades, A., Di Tella, R. (1996) The Causes and Consequences of Corruption, *IDS Bulletin* 27:6–10.
6. Ades, A., Di Tella, R. (1997) National Champions and Corruption: Some Unpleasant Interventionist Arithmetic, *The Economic Journal*, 107, 1023-1042.
7. Ades, A., Di Tella, R. (1999) Rents, competition and corruption, *American Economic Review*, Vol. 89, Issue 4., pp. 982-993.
8. Adsera, A., Boix, C., Payne, M. (2002) Are You Being Served? Political Accountability and Quality of Government. *The Journal of Law, Economics and Organization*, 19(2), 445–490.
9. Ahrend, R. (2002) Press Freedom, Human Capital and Corruption, DELTA Working Paper No. 2002-11.
10. Aidt, T. S. (2003) Economic Analysis of Corruption: A Survey, *The Economic Journal*, 113, November, pp. 632-652.
11. Aidt, T. S., Dutta, J., Sena, V. (2008) Governance Regimes, Corruption and Growth: Theory and Evidence, *Journal of Comparative Economics*, 36, 195-220.
12. Aidt, T. S. (2009) Corruption, institutions, and economic development, *Oxford Review of Economic Policy* 25(2): 271-291.
13. Akai, N., Horiuchi, Y., Sakata, M. (2005) Short-run and long-run effects of corruption on economic growth: Evidence from state-level cross-section data for the United States. *Asia Pacific School of Economics and Government, Working Papers* 05-5, 1–30.
14. Akçay, S. (2001) Is Corruption an Obstacle for Foreign Investors in Developing Countries? A Cross-Country Evidence, *Yapi Kredi Economic Review*, 12(2), 27–34.
15. Akçay, S. (2006) Corruption and human development, *Cato Journal*, 26(1), 29–46.
16. Alesina, A., Weder, B. (1999) Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid? National Bureau of economic research, Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138.
17. Alesina, A., Angeletos, G. M. (2005) Corruption, Inequality, and Fairness, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 52, ss. 1227-1244.
18. Alesina, A., Dollar, D. (2000) Who gives foreign aid to whom and why? *J. Econ. Growth* 5 (1), 33–63.
19. Alexeev, M., Song, Y. (2013) Corruption and Product Market Competition: An Empirical Investigation, *Journal of Development Economics* 103: 154-166.
20. Ali, A. M., Isse, H. S. (2003) Determinants of economic corruption: a cross country comparasion, *Cato Journal*, Vol. 22, No. 3 (Winter 2003).
21. Al-Marhubi, F. (2000) Corruption and Inflation, *Economics Letters*, Vol. 66., pp. 199-202.
22. Amundsen, I. (1999) Political corruption: An introduction to the issues, Working Paper 99:7, Bergen: Chr. Michelsen Institute.
23. Amundsen, I. (2000) Corruption: Definition and Concepts. Chr. Michelsen Institute Development Studies and Human Rights.

24. Anderson, C. J., Tverdova, Y. V. (2003) Corruption, Political Allegiances, and Attitudes toward Government in Contemporary Democracies. *American Journal of Political Science*, 47, (1): 91-110.
25. Andersson, S., Heywood, P. M. (2009) The Politics of Perception: Use and Abuse or Transparency International, *Approach to Measuring Corruption, Political Studies*, 57(4), 746-767.
26. Andvig, J. C., Moene, K. O. (1990) How corruption may corrupt. *Journal of Economic Behavior and Organization* 13, 63– 76.
27. Andvig, J. C. (1991) The Economics of Corruption: A Survey, *Studi Economici*, 43, 57-94.
28. Andvig, J. C., Fjeldstad, O. H., Sissener, T. (2000) Research on corruption: A policy oriented survey. Commissioned by NORAD, Final Report, December, Oslo.
29. Antonic, D., Babović, B., Begović, B., Vasović, M., Vacić, Z., Vuković, S., Ivošević, Z., Kavran, D., Mijatović, B., Stojanović, B., Hiber, D. (2001) *Korupcija u Srbiji (Corruption in Serbia)*, Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije.
30. Arndt, C., Oman, C. (2006) *Uses and Abuses of Governance Indicators*, (Paris: OECD).
31. Ashforth, B. E., Anand, V. (2003) The normalization of corruption in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 25: 1–52.
32. Asongu, S. A. (2012) On the effect of foreign aid on corruption. *Economics Bulletin*. 32(3), pp. 2174-2180.
33. Ata, A. Y., (2009), *Opportunity and Motivation of Corruption in the Framework of Institutional Economics: An Analysis on EU Countries*. Economic Research Foundation Publications, Istanbul.
34. Bahmani-Oskooee, M., Nasir, A. (2002) Corruption, Law and Order, Bureaucracy and Real Exchange Rate, in: *Economic Development and Cultural Change*.
35. Balamoune-Lutz, M., Ndikumana, L. (2008) *Corruption and Growth: Exploring the Investment Channel*. Economics Department Working Paper Series. 33.
36. Banfield, E. (1975) Corruption as a Feature of Governmental Organization, *Journal of Law and Economics*, Vol. 18, pp.587- 605.
37. Bardhan, P. (1997) Corruption and Development: A Review of Issues, *Journal of Economic Literature*, XXXV (3), 1320-1346.
38. Barreto, R. A. (2001) *Endogenous Corruption, Inequality and Growth: Econometric Evidence*, School of Economics, Adelaide University, Working Paper No. 01-2, Adelaide.
39. Baucus, M. S., Near, J. P. (1991) Can illegal corporate behavior be predicted? An event history analysis. *Academy of Management Journal*, 34: 9 –36.
40. Baumol, W. J. (1990) Entrepreneurship: productive, unproductive, and destructive, *Journal of Political Economy*, 98(5):893–921.
41. Bayley, D. H. (1966) The Effects of Corruption in a Developing Nation, *The Western Political Quarterly*, 19, 719-732.
42. Beck, P. J., Maher, M. W. (1986) A comparison of bribery and bidding in thin markets, *Economics Letters* 20: 1–5.
43. Becker, G. S., Stigler, G. (1974) Law Enforcement, Malfeasance and the Compensation of Enforcers. *Journal of Legal Studies* 3:1, pp. 1–19.
44. Becker, G. S. (1994) To Root Out Corruption, Boot Out Big Government, *Business Week* January, 31:18.
45. Becker, G. S. (1995) If You Want to Cut Corruption, Cut Government. *Business Week* 3454:26.
46. Begović, B. (2007) *Ekonomska analiza korupcije*, Centar za liberalno-demokratske studije, Akademija, Beograd.
47. Berg, E. (2001) *How Should Corruption be Measured?* London School of Economics and Political Science MSc Economics Extended Essay.
48. Besley, T., McLaren, J. (1993) Taxes and bribery: the role of wage incentives. *Economic Journal* 103(416), 119–141.

49. Bhattacharyya, S., Raghendra, J. (2009) Economic Growth, Law and Corruption: Evidence from India, Australia South Asia Research Centre Working Papers 2009-15, Australia National University.
50. Blackburn, K., Bose, N., Haque, M. E. (2005) The incidence and persistence of corruption in economic development, *Journal of Economic Dynamics & Control*, Vol. 30, pp. 2447-2467.
51. Blackburn, K., Sarmah, R. (2007) Corruption, Development and Demography, *Economics of Governance*: 341-362.
52. Bohara, A. K., Mitchell, N. J., Mittendorff, C. F. (2004) Compound Democracy and the Control of Corruption: A Cross-Country Investigation. *The Policy Studies Journal*, 32(4), 481-499.
53. Boycko, M., Shleifer, A., Vishny, P. (1996) A Theory of Privatization, *Economic Journal*. 106: 309-319.
54. Bracking, S. (2007) Political development and corruption: Why 'right here, right now!?' Bracking, S. (Ed.), *Corruption and development: The anti-corruption campaigns*. N. Y.: Palgrave Macmillan.
55. Bradburn, N. (1983) Response Effects in *Handbook of Survey Research*, ed. by P. Rossi, J. Wright and A. Anderson (New York, NY: Academic Press).
56. Braun, M., Di Tella, R. (2004) Inflation, Inflation Variability, and Corruption. *Economics and Politics*, 16, 77-100.
57. Brempong, K. G., Camacho, S. M. (2006) *Corruption, Growth, and Income Distribution*, Springer-Verlag, Paris.
58. Broadman, H. G., Recanatini, F. (1999) Seeds of Corruption – Do Market Institutions Matter?, *World Bank Policy Research Working paper 2368*, Washington, DC.
59. Brown, S. F., Shackman, J. (2007) Corruption and Related Socioeconomic Factors: A Time Series Study. *Kyklos*, 60(3), 319-347.
60. Brown, D. S., Touchton, M., Whitford, A. B. (2005) Political Polarization as a Constraint on Government: Evidence from Corruption on SSRN <http://ssrn.com/abstract=782845>.
61. Brunetti, A., Weder, B. (1998) Investment and Institutional Uncertainty: A Comparative Study of Different Uncertainty Measures. *Review of World Economics*. Vol. 134: 513-533.
62. Brunetti, A., Weder, B. (2003) A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics* 87:1801-1824.
63. Buchanan, J. M., Tullock, G. (1962) *The Calculus of Consent: The Logical Foundations of Constitutional Democracy*. An Arbor MI: University of Michigan Press.
64. Buchanan, J. M. (1980) Rent Seeking and Profit Seeking, chap. 1 in *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*, Texas A&M University press, College station, pp. 183-194.
65. Bueno, D. M., Smith, B. A., Siverson, R. M., Morrow, J. D. (2003) *The Logic of Political Survival*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
66. Bull, M. J., Newel, J. (2003) *Corruption in Contemporary Politics*, Palgrave Macmillan, Gordonsville.
67. Caetano, J., Caleiro, A. (2007) Corruption and foreign direct investment: what kind of relationship is there?, in Gupta, R. and Mishra S.S. (eds.), *The Causes and Combating Strategies*, ICFAI Books, pp. 56-72
68. Campos, J., Lien, D. Pradhan, S. (1999) The Impact of Corruption on Investment: Predictability Matters. *World Development*. Vol. 27: 1059-1067.
69. Campos, N. F., Dimova R., Saleh, A. (2010) Whither Corruption: A Quantitative Survey of the Literature on Corruption and Growth. *IZA Discussion Papers No. 5334* (November).
70. Carbonell-Catilo, A. (1985) *The Dynamics of Manipulation and Violence in Philippine Elections: A case of Political Corruption*. Paris: International Political Science Association.
71. Chakraborty, L. S. (2003) *Public Expenditure and Human Development: An Empirical Investigation*, Paper prepared for the Wider International Conference on Inequality, Poverty and Human Well-Being, Helsinki, May 30-31.

72. Chang, J. J., Lai, C. C. (2002) Is the Efficiency Wage Efficient? The Social Norm and Organizational Corruption. *Scandinavian Journal of Economics* Vol. 104 (1), 27-47.
73. Charap, J., Harm, C. (2002) Institutionalized Corruption and the Kleptocratic State, in G. T. Abed and S. Gupta, eds., *Governance, Corruption, and Economic Performance*, International Monetary Fund, Washington DC.
74. Chaufen, A. A., Guzman, E. (2000) Economic Freedom and Corruption, 2000 Index of Economic Freedom, Heritage Foundation Press, pp. 51-63.
75. Cheung, S. (1996) A simplistic general equilibrium theory of corruption, *Contemporary Economic Policy*, XIV (July): 1-5.
76. Chowdhury, S. K. (2004) The effect of democracy and press freedom on corruption: an empirical test. *Econ Lett* 85(1):93–101.
77. Ciric, J., Reljanovic, M., Nenadic, N., Jovanovic, M., Dobrašinovic, D., Pejovic, D. (2010) KORUPCIJA: problemi i prevazilaženje problema, Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, (Beograd : ATC).
78. Colazingari S., Rose-Ackerman, S. (1998) Corruption in a Paternalistic Democracy: Lessons from Italy for Latin America, *Political Science Quarterly* Vol. 113, No. 3 (Autumn, 1998), pp. 447-470.
79. Collier, M. (2002) Explaining corruption: An institutional choice approach. *Crime, Law & Social Change* 38: 1–32.
80. Colombatto, E. (2003) Why is corruption tolerated? *Review of Austrian Economics*, 16, 363–379.
81. Dabla-Norris, E., Wade, P. (2002) *Production, Rent Seeking and Wealth Distribution*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
82. Dabla-Norris, E., Gradstein, M., Inchauste, G. (2005) What Causes Firms to Hide Output?: The Determinants of Informality, IMF Working paper 05/160, Washington: International Monetary Fund.
83. Dahrendorf, R. (1985) *Law and Order*, Stevens, London, 126.
84. Dassah, M. O. (2008) Is there a Hole in the Bucket? Identifying Drivers of Public Sector Corruption, Effects and Instituting Effective Combative Measures, *Journal of Public Administration* 43(3.1), 37-62.
85. Davis, H. J., Ruhe, J. A. (2003) Perceptions of Country Corruption: Antecedents and Outcomes *Journal of Business Ethics* 43, 4, 275 – 288.
86. Dawid, H., Feichtinger, G. (1996) On the persistence of corruption. *Journal of Economics Zeitschrift für National ökonomie* 64, 177–193.
87. Della Porta, D., Vannucci, A. (1999) *Corruption Exchanges*. Aldine De Gruyter, New York.
88. Della Porta, D. (2000) Social Capital, Beliefs in Government, and Political Corruption. In *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* (edn.) Susan J. Pharr and Robert D. Putnam. Princeton: Princeton University Press.
89. Del Monte, A., Papagni, E. (2001) Public Expenditure, Corruption, and Economic Growth: The Case of Italy, *European Journal of Political Economy*, Vol. 17, ss. 1-16.
90. Derenčinović, D. (2001) *Mit(o) korupciji*. – Zagreb: NOCCI, 2001.
91. De Vaal, A., Ebben, W. (2011) Institutions and the relation between corruption and economic growth, *Review of Development Economics* 15(1), 108–123.
92. Djankov, S., La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A. (2002) The Regulation of Entry, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 117, ss. 1-37.
93. Djankov, S., La Porta, R., Lopez de Silans, F., Shleifer, A. (2003) Courts, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118, ss. 453-517.
94. Dreher, A., Herzfeld, T. (2005) The Economic Costs of Corruption: A Survey and New Evidence, accessible at SSRN.
95. Dreher, A., Gassebner, M. (2007) Greasing the Wheels of Entrepreneurship? The Impact of Regulations and Corruption on Firm Entry. Working Paper 07-166. Swiss Institute for Business Cycle Research, Swiss Federal Institute of Technology, Zurich.

96. Dubravčić, D. (2001) *Ekonomika korupcije, Privredna kretanja i ekonomska politika*, broj 87.
97. Easterly, W., Rebelo, S. (1993) Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation, *Journal of Monetary Economics*, 32: 417-458.
98. Easterly, W. (2005) Can foreign aid save Africa? Clemens Lecture Series. Saint John's University.
99. Egger, P., Winner, H. (2005) Evidence on corruption as an incentive for foreign direct investment, *European Journal of Political Economy*, vol. 21, issue 4, December 2005, pp. 932-952.
100. Ehrlich, I., Lui, F. T. (1999) Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth, in: *Journal of Political Economy*, 107 (6); pp. 270-293.
101. Ekpo, A. H. (1985), Corruption and Prices: A Theoretical Note. *Nigerian Journal of Social Studies*, 27(3), 305-317.
102. Elliott, K. A. (1997) Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations, *Corruption and the Global Economy*, ed. by K. A. Elliott (Washington D.C.: Institute for International Economics), 175-233.
103. Falaschetti, D., Miller, G. (2001) Constraining the Leviathan: Moral Hazard and Credible Commitment in Constitutional Design. *Journal of Theoretical Politics* 13:389-411.
104. Farrell, S., (1987) Information and the Coase theorem, *Journal of Economic Perspectives*, 1(2):113-29.
105. Farida, M. (2000) The Impact of Corruption on Economic Growth in Lebanon, Australian Agricultural and Resource Economics Society 52nd Annual Conference.
106. Feichtinger, G., Wirl, F. (1994) On the stability and potential cyclicity of corruption in governments subject to popularity constraints. *Mathematical Social Sciences* 28, 113- 131.
107. Feinberg, G. (2009) The epidemic of petit corruption in contemporary cambodia: Causes, consequences and solutions. *Crime Prevention and Community Safety* 11, 277-296.
108. Ferjan, I. (2014) Holističko mjerenje životnog nivoa: Indeks humanog razvoja, *Economics*, ISSN 2303-5005: 51-68.
109. Freckleton, M., Wright, A. S., Craigwell, R. (2010) Foreign direct investment, economic growth and corruption in developing economies, JEL Number: C33, E22, D73 and D92.
110. Freille, S. (2007) *Essays On Corruption And Economic Development*. PhD thesis, University of Nottingham.
111. Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D., Zoido-Lobaton, P. (2000) Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries, *Journal of Public Economics* 76: 459-493.
112. Galtung, F., Pope, J. (1999) The global coalition against corruption: Evaluating Transparency International, in A. Schedler, L. Diamond and M.F. Plattner (eds.) *The Self-Restraining State. Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 257-282.
113. Galtung, F. (2006) Measuring the Immeasurable: Boundaries and Functions of (Macro) Corruption Indices, in C. A. Sampford, C. A. Shacklock, C. Connors and F. Galtung, eds., *Measuring Corruption*, Ashgate, Hampshire, UK and Vermont, US, 101-130.
114. Gambetta, D. (2002) *Corruption: An Analytical Map*, u: Kotkin, S. i Sajo, A. (ur.): *Political Corruption in Transition: A Skeptic's Handbook*, Budapest: Central European University Press.
115. Gardiner, J. (1970) *The Politics of Corruption*. New York: Sage.
116. Gerring, J., Thacker, S. C. (2005) Do Neoliberal Policies Deter Political Corruption?, *International Organization* 59, Winter 2005, pp 233-254.
117. Getz, K. A., Volkema, R. J. (2001) Culture, Perceived Corruption, and Economics, *Business and Society* 40,1:7-30.
118. Gire, J. T. (1999) A Psychological Analysis of Corruption in Nigeria. *Journal of Sustainable Development*.
119. Glaeser, E. L., Sheilfer, A. (2002) Legal Origin, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 117, ss. 1193-1229.

120. Glaeser, E. L., Scheinkman J., Shleifer A. (2003) The Injustice of Inequality. *Journal of Monetary Economics* 50:199–222.
121. Glaeser E. L., Saks, R. E. (2006) Corruption in America, *Journal of Public Economics* 90 (2006) 1053 – 1072.
122. Goel, R. K., Nelson, M. A. (1998) Corruption and Government Size: A Disaggregated Analysis, *Public Choice*, Vol. 97, ss. 107-120.
123. Goel, R. K., Nelson, M. A. (2005) Economic Freedom versus Political Freedom: Cross-Country Influences on Corruption, *Australian Economic papers*, 44: 121-133.
124. Goldsmith, A. A. (1999) Slapping the Grasping Hand: Correlates of Political Corruption in Emerging Markets. *American Journal of Economics and Sociology*, 58(4), 865-883.
125. Gomez-Mejia, L. R., Nuñez-Nickel, M., Gutierrez, I. (2001) The role of family ties in agency contracts. *Academy of Management Journal*, 44, 81-95.
126. Gong, T. (1994) The politics of corruption in contemporary China – An analysis of policy outcomes, Praeger-Westport, Connecticut, London.
127. Gould, D. J., Amaro-Reyes, J. A. (1983) The Effects of Corruption on Administrative Performance, World Bank Staff Working Paper No. 580, Washington, DC.
128. Gould, D. J. (1991) Administrative Corruption: Incidence, Causes and Remedial Strategies. In A. Farazmand (ed.). *Handbook of Comparative and Development Public Administration*. Marcel Dekker Inc., New York.
129. Goulder, L. H., Parry, I. W. H., Burtraw, D. (1997) Revenue-raising vs. other approaches to environmental protection: the critical significance of pre-existing tax distortions, *Rand Journal of Economics*, 28(4):708–31.
130. Graeff, P., Mehlkop, G. (2003) The Impact of Economic Freedom on Corruption: Different Patterns for Rich and Poor Countries, *European Journal of Political Economy*, Vol. 19, ss. 605- 620.
131. Grossman, G., Helpman, E. (2001) *Special Interest Politics*, MIT Press, Cambridge.
132. Grubiša, D. (1985) Uvod u Machiavellija: Vrijeme, čovjek, djelo, u: Niccolo Machiavelli, Izabrano djelo, Prvi svezak, Zagreb: Globus.
133. Gundlach, E., Paldam, M. (2009) The transition of corruption: From poverty to honesty. *Economics Letters*, 103(3):146.
134. Gupta, S., Davoodi, H., Alonso-Terme, R. (1998) Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? *Economics of Governance* 3: 23-45.
135. Gupta, S., Davoodi, H., Tiongson, E. (2000) Corruption and the Provision of Health Care and Education Services. IMF Working Paper 00/116.
136. Gupta, S., De Mello, L., Sharan, R. (2001) Corruption and Military Spending, *European Journal of Political Economy*, Vol. 17, ss. 749-777.
137. Gurgur, T., Shah, A. (2005) Localization and Corruption: Panacea or Pandora's Box. World Bank Policy Research Working Paper 3486, World Bank, Washington D.C.
138. Gwartney, J., Lawson, R., Block, W. (1996) *Economic Freedom of the World: 1975–1995*. The Fraser Institute, Vancouver.
139. Gylfason, T. (2001) Nature, Power and Growth", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 48: 558-588.
140. Habib, M., Zurawicki, L. (2002) Corruption and Foreign Direct Investment. *Journal of International Business Studies* 33 (2): 291–307.
141. Haque, U. N., Ratna, S. (1996) Do Government Wage Cuts Close Budget Deficits?: Costs of Corruption, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=4841>.
142. Haque, M. E., Kneller, R. (2008) Public Investment and Growth: The Role of Corruption. Discussion Paper Series, n°98. *Centre for Growth and Business Cycle Research, Economic Studies*, University of Manchester.
143. Haque, M. E. (2012) Unproductive Education in a Model of Corruption and Growth. (Centre for Growth and Business Cycle Research Discussion Paper Series; No. 178). University of Manchester.. Publication link: 9531ba18-ab7e-4b69-8e68-3784be810b50.

144. Haider, A., Ghani, M. E. (2011), Consequences of Political Instability, Governance and Bureaucratic Corruption on Inflation and Growth: The Case of Pakistan. MPRA Paper Series, No. 35584.
145. Hakkala, K. N., Norback, P., Svaleryd, H. (2008) Asymmetric effects of corruption on FDI: evidence from Swedish multinational firms. *The Review of Economics and Statistics* 90, 627-642.
146. Harrison, M. J. (2003a) Can corrupt countries attract foreign direct investment? A comparison of FDI inflows between corrupt and non-corrupt countries. *European Applied Business Research Conference Proceedings*, Venice, Italy.
147. Harriss-White, B., White, G. (1996) Corruption, Liberalization and Democracy: Editorial Introduction. *IDS Bulletin* 27(2): 1-5.
148. Hassan, S. (2004) Corruption and the Development, *Journal of Development Policy and Practice*, 1(1), pp. 25-41.
149. Heckelman, J. C., Powell, B. (2008) Corruption and the Institutional environment for growth, working papers 2008-6, Suffolk University.
150. Heidenheimer, A. J., Johnston, M., LeVine, V. T. (1989) *Political Corruption. A Handbook*, New Brunswick: Transaction Publishers.
151. Heller, N. (2009) Defining and measuring corruption: Where have we come from, where are we now, and what matters for the future? In Rotberg, R.I. (ed.) *Corruption, Global Security and World Order*. Cambridge, Massachusetts: World Peace Foundation and American Academy of Arts & Sciences.
152. Hellman, J. (1998) Winners Take All: The Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions, *World Politics*, Vol. 50, ss. 203-234.
153. Hellman, J., Kaufmann, D. (2001) Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies, *Finance and Development*, Vol. 38(3), pp. 1-9.
154. Henderson, D. R. (1999) Power Corrupts — Editorial Comment, *The Wall Street Journal*, April 19.
155. Hensiz, W. J. (2000) The Institutional Environment for Multinational Investment, *Journal of Law, Economics and Organization*. 16(2): 334-364.
156. Herzfeld, T., Weiss, C. (2003) Corruption and Legal (In)-Effectiveness: An Empirical Investigation. *European Journal of Political Economy*, 19, 621–632.
157. Hines, J. R. (1995) Forbidden Payment: Foreign Bribery and American Business After 1977, NBER Working Paper 5266.
158. Hofstede, G. (1980) *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage.
159. House, R. J., Javidan, M., Hanges, P., Dorfman, P. (2002) Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories Across the Globe: An Introduction to Project GLOBE, *Journal of World Business*, 37 (1), 3-10.
160. Houston, D. (2007) Can Corruption Ever Improve an Economy? *Cato Journal* 27 (3): 325–342.
161. Hua, Q. (2013) Corruption and economic growth in transition economies, University of Missouri-Columbia.
162. Huang, C. J. (2012) Corruption, economic growth, and income inequality: evidence from ten countries in Asia, *World Academy of Science, Engineering and Technology* 66 2012.
163. Huntington, S. P. (1968) *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven/ London.
164. Huntington, S. P. (1990) Modernization and Corruption (pp.375-388) in A.J. Heidenheim; M. Jonhston and V.T. LeVine (eds.) *Political Corruption: A Handbook*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
165. Husted, B. W. (1999) Wealth, Culture and Corruption, *Journal of International Business Studies*, Vol. 30, No. 2, pp.339-360.

166. Igwike, R. S., Hussain, M. E., Noman, A. (2012) The impact of corruption on economic development: A panel data analysis. SSRN Working Paper Series.
167. Isse, S. H., Abdiweli, M. A. (2003) Determinants of economic corruption: A cross-country comparison“, *Cato Journal*, 22(3).
168. Jain, A. K. (2001) Corruption: A Review, *Journal of Economic Surveys* 15(1), 71–121.
169. Jamieson, A. (2000) *The Antimafia: Italy’s Fight Against Organized Crime*. New York: PalgraveMacMillan.
170. Javidan, M., House, R. J. (2001) Cultural Acumen for the Global Manager: Lessons from Project GLOBE, *Organizational Dynamics*, str. 289-305.
171. Johnson, S., Kaufman, D., Shleifer, A. (1997) The Unofficial Economy in Transition. *Brookings Papers on Economic Activity* 2; 159-239.
172. Johnston, M. (1997) What Can Be Done about Entrenched Corruption? Washington, D.C.: The World Bank, 1997. Paper presented at the 9th Annual Bank Conference on Development Economics.
173. Johnston, M. (2001) Measuring the New Corruption Rankings: Implications for Analysis and Reform, in *Political Corruption: Concepts and Context*, ed. by A.J. Heidenheimer and M. Johnston (New Brunswick, NJ : Transaction Publishers).
174. Johnston, M. (2005) *Syndromes of corruption: Wealth, power, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
175. Karklins, R. (2005) *The System Made Me Do It: Corruption in Post-Communist Societies*. Armonk, New York, 219 pp.
176. Kaufmann, D. (1997) Corruption: The Facts, *Foreign Policy*, No. 107 (Summer), pp. 114–131.
177. Kaufman, D., Wei, S. (1998) Does ‘Grease Money’ Speed Up the Wheels of Commerce? Mimeo, The World Bank.
178. Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobaton, P. (1999) *Aggregating Governance Indicators*, World Bank Policy Research Working Paper No. 2195 Washington, D.C.
179. Kaufmann, D., Kraay, A. (2002) *Growth Without Governance*, World Bank Policy Research Working Paper No. 2928.
180. Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2006a) *Measuring Governance Using Perceptions Data*, in Susan Rose-Ackerman, ed. *Handbook of Economic Corruption*. Edward Elgar.
181. Kaufmann, D., Kraay, A. (2007) *On Measuring Governance: Framing Issues for Debate*, Issues paper for January 11th, 2007, Roundtable on Measuring Governance, World Bank Institute and the Development Economics Vice-Presidency of the World Bank.
182. Kaufmann, D., Siegelbaum, P. (2007) *Privatization and Corruption in Transition Economies*, *Journal of International Affairs*, Vol. 50, No. 2 (Columbia University).
183. Khan, M. (1996) A typology of corrupt transactions in developing countries, *IDS Bulletin*, vol. 8, no. 5.
184. Klitgaard, R. (1988) *Controlling Corruption* (University of California Press, Berkeley, CA).
185. Knack, S., Keefer, P. (1995) *Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures*. *Economics and Politics* 3, 207-227.
186. Knack, S. (2006) *Measuring corruption in Eastern Europe and Central Asia : a critique of the cross-country indicators*, Policy Research Working Paper Series 3968, The World Bank.
187. Kodila-Tedika, O. (2012) *Empirical Survey on the Causes of Corruption*, MPRA Paper No. 41484.
188. Kodila-Tedika, O. (2013) *Corruption and Failed African States*, MPRA Paper No. 44686.
189. Kregar, J. (2010) *Korupcija: neznanje nije opravdanje u Korupcija i povjerenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, str.1-51.
190. Kristiansen S., Ramli, M. (2006) *Buying and income: The market for civil service positions in Indonesia*. *Contemporary Southeast Asia*, 28(2), 207-233.
191. Krueger, A. O. (1974) *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*. *American Economic Review* 64(3):291-303.
192. Krueger, A. O. (1993a) *Political Economy of Policy Reform in Developing countries*, Mass: MIT Press.

193. Krueger, A. O. (1993b) Virtuous and Vicious Circles in Economic Development, *American Economic Review*.83:351-55.
194. Kunicova, J. (2002) When Are Opposition's Lips Sealed? Comparative Political Corruption in Democracies, Mimeo, Department of Political Science, Yale University, New Haven, CT
195. Kunicova, J., Rose-Ackerman, S. (2005) Electoral Rules and Constitutional Structures as Constraints on Corruption, *B. J. Pol.S.* 35, 573–606.
196. Kurtzman, J., Yago, G., Phumiwasana, T. (2004) The global costs of opacity —Measuring business and investment risk worldwide. *MIT Sloan Management Review*, 46(1):38–44.
197. Laffont, J. J., N'Guessan, T. (1999) Competition and Corruption in an Agency Relationship, *Journal of Development Economics*.
198. LaFree, G., Nancy, M. (2004) Corruption as a Global Social Problem pp. 600-618 in *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*, edited by George Ritzer. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
199. Lambsdorff, J. G. (1998) An Empirical Investigation of Bribery in International Trade, in: *European Journal of Development Research*, 10 (1); pp. 40-59.
200. Lambsdorff, J. G. (1999) Corruption in Empirical Research', 9th International Anti-Corruption Conference, Durban, South Africa.
201. Lambsdorff, J. G., Cornelius, P. (2000) Corruption; Foreign Investment and Growth, *The African Competitiveness Report 2000*, ed. by K. Schwab; L. Cook, P, Cornelius; J. D. Sachs; S. Sievers and A. Warner, joint publication of the World Economic Forum and the Institute For International Development, Oxford University Press, Cambridge MA: Harvard University and Oxford, str. 70-78.
202. Lambsdorff, J. G. (2002a) Corruption and RentSeeking, *Public Choice*, Vol. 113, ss. 97-125.
203. Lambsdorff, J. G. (2003b) How Corruption Affects Productivity, *Kyklos*, Vol. 56, ss. 457-474.
204. Lambsdorff, J. G. (2006) Causes and consequences of corruption: what do we know from a cross-section of countries? In: S. Rose-Ackerman, Editor, *International Handbook on the Economics of Corruption*, Edward Elgar, Cheltenham, UK (2006), pp. 3–51.
205. Lambsdorff, J. G. (2007) *The institutional economics of corruption and reform*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
206. Lancaster, T. D., Montinola, G. R. (1997) Toward a methodology for the comparative study of political corruption, *Crime, Law & Social Change*, 185-206.
207. Lalountas, D. A., Manolas, G. A., Vavouras, I. S. (2011) Corruption, globalization and development: How are these three phenomena related?. *Journal of Policy Modeling*, 33.
208. La Palombara, J. (1994) Structural and Institutional Aspects of Corruption. *SocialResearch* Vol 61, No 2.
209. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. (1999) The Quality of Government. *Journal of Law, Economics and Organization* 15 (1):222-279.
210. Larsson, T. (2006) Reform, corruption, and growth: Why corruption is more devastating in Russia and China, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 39 pp.265-281.
211. Lederman, D. N., Loayza, R., Soares, R. (2005) Accountability and Corruption. *Political Institutions Matter*, The World Bank Working Paper No. 2708.
212. Leduc, L., Niemi, R., Norris, P. (1996) Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective. Thousand Oaks, CA: Sage.
213. Lee, L. (1981) The Folklore of Corruption in Hong Kong. *Asian Survey*, 21 (3): 355 – 368.
214. Leff, N. H. (1964) Economic Development through Bureaucratic Corruption, *American Behavioral Scientist*, 8(3):8-14.
215. Leite, C., Weidmann, J. (1999) Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth. *International Monetary Fund Working Paper*. 99/85.
216. Levi, M. (1988) *Of Rule and Revenue*. Berkeley: The University of California Press.
217. Levin, M., Satarov, G. (2000) Corruption and institutions in Russia. *European Journal of Political Economy* 16, 113– 132.
218. Levy, D. (2007) Price adjustment under the table: Evidence on Efficiency enhancing corruption. *European Journal of Political Economy* 23, 423-447.

219. Li, H., Xu, L. C., Zou, H. F. (2000) Corruption, Income Distribution and Growth, *Economics Politics*, 12(2), 155-182.
220. Li, S., Wu, J. J. (2010) Why Some Countries Thrive Despite Corruption: The Role of Trust in the Corruption–Efficiency Relationship, *Review of International Political Economy* 17, 129–154.
221. Lien, D. (1987) Asymmetric Information in Competitive Bribery Games. *Economics Letters*, 23 (2) 153-156.
222. Lindauer, D. L., Meesook, O. A., Suebsaeng, P. (1988) Government wage policy in Africa: Some findings and policy issues. *World Bank Research Observer* 3, 1–25.
223. Lindbeck, A. (1998) Swedish Lessons for Post-Socialist Countries, Seminar Papers 645, Stockholm University, Institute for International Economic Studies.
224. Lipset, S. M. (1960) *Political man: the social bases of politics*. (2nd ed. 1981). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
225. Lipset, S. M., Lenz, G. S. (2000) Corruption, Culture and Markets, In *Culture Matters: How Values Change Human Progress* ed. Lawrence J. Harrison and Samuel P. Huntington. New York: Basic Books, pp.112-114.
226. Little, W., Eduardo P. C. (1996) *Political Corruption in Europe and Latin America*. London: Macmillan.
227. Littvay, L., Andrew, N., Donica, P. (2006) Corruption: A Cause or Effect? Canadian Political Science Association Conference, Toronto, Ontario, Canada.
228. Lui, F. T. (1985) An Equilibrium Queuing Model of Bribery, *Journal of Political Economy* 93: 760-781.
229. Lui, F.T. (1996) Three aspects of corruption, *Contemporary Economic Policy*, 14(3):26–29.
230. Lundahl, M. (1997) *Towards the Abyss? The Political Economy of Emergency in Haiti*. WIDER Research for Action 40. Helsinki: World Institute for Development Economics Research.
231. Luo, Y. (2004) An Organizational Perspectives of Corruption, *Management and Organization Review*, 1:1, pp. 119-154.
232. Macchiavello, R. (2008) Public sector motivation and development failures. *Journal of Development Economics*. 86, 1, 201-213.
233. Mauro, P. (1995) Corruption and Growth., *Quarterly Journal of Economics*, 109, 681-712.
234. Mauro, P. (1997) The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A CrossCountry Analysis, in: Elliot, K. A. (ur.): *Corruption and the Global Economy*, Washington: Institute for International Economics.
235. Mauro, P. (1998) Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics* 69: 263-279.
236. Mauro P. (2002) The persistence of corruption and slow economic growth. *IMF Staff Papers* 51(1): 1-18.
237. McLean, I. (1987) *Public Choice: An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
238. McMullan, M. (1961) A Theory of Corruption, *The Sociological Review (Keele)*, Vol. 9, (July).
239. Mendez, F., Sepulveda, F. (2006) Corruption, growth and political regimes: Cross country evidence, *European Journal of Political Economy* 22(1): 82-98.
240. Meon, P. G., Sekkat, K. (2005) Does Corruption Grease or Sand the Wheels of Growth, *Public Choice*. Vol. 122: 69-97.
241. Meon P. G., Weill, L. (2010) Is corruption an efficient grease?, *World Development* 38(3): 244–259.
242. Mo, P. H. (2001) Corruption and Economic Growth, in: *Journal of Comparative Economics*, 29 (1); pp. 66-79.

243. Mohtadi, H., Roe, T. (2003) Democracy, Rent Seeking, Public Spending and Growth, *Journal of Public Economics*. 87:445-466.
244. Montinola, G., Jackman, R. (2002) Sources of Corruption: A Cross-Country Study. *British Journal of Political Science* 32:147-170.
245. Moran, J. (2001) Democratic Transition and Forms of Corruption, Crime, Law, and Social Change 36: 379-393.
246. Morris, S. D. (1991) *Corruption and Politics in Contemporary Mexico*, Tuscaloosa: University of Alabama Press.
247. Mršević, Z. (1990) Organizacija redovnih sudova i položaj sudija u Engleskoj, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 3-4/1990, str. 409.
248. Mueller, D. C. (1976) Public Choice: A Survey *Journal of Economic Literature*, June, XIV:2.
249. Mungiu-Pippidi, A. (2013) *Controlling Corruption in Europe*, Opladen, Berlin & Toronto.
250. Murphy, K. M., Shleifer, A., Vishny R. W. (1993) Why is Rent-Seeking So Costly to Growth? *American Economic Review*. 83,2:409-414.
251. Myrdal, G. (1968) *Asian Drama: An Enquiry into the Poverty of Nations*. Vol. 2. New York: The Twentieth Century Fund.
252. Nannestad, P., Paldam, P. (1997) The VP-function: A survey of the literature on vote and popularity functions after 25 years. *Public Choice* 79, 213-245.
253. Neeman, Z., Paserman, D., Simhon, A. (2004) *Corruption and Openness*, Department of Economics, Hebrew University, Working Paper No. 353, Jerusalem.
254. Ni, X. S., Van, H. P. (2006) High Corruption Income in Ming and Qing China, *Journal of Development Economics*, Vol. 81.
255. Niskanen, W. A. J. (1971) *Bureaucracy and Representative Government*, Chicago, IL: Aldine Press.
256. North, D. C. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* (New York, NY: Cambridge University Press, 1990).
257. Nye, J. (1967) Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. *American Political Science Review* Vol. 61.
258. Offe, C. (2004) Political Corruption. Conceptual and Practical Issues. Pp. 77-99 in *Building a Trustworthy State in Post-Socialist Transition*, edited by Susan RoseAckerman and János Kornai. New York: Palgrave/Macmillan.
259. Okada, K., Samreth, S. (2012) The effect of foreign aid on corruption: A quantile regression approach, *Economics Letters* 115 (2012), 240-243.
260. Olson, M. (1993) Dictatorship, Democracy, and Development, *Amer. Polit. Sci. Rev.*, Sept. 1993, 87(3), pp. 567-575.
261. Orchard, L., Stretton, H. (1997) *Public Choice*, *Cambridge Journal of Economics* (21) 3: 409-430.
262. Osoba, S. O. (1996) Corruption in Nigeria: Historical Perspectives, *Review of African Political Economy*, Vol.23, No. 69.
263. Ostrom, E. (1998) A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action. Presidential Address, American Political Science Association 1997. *American Political Science Review* 92 (1). 1-22.
264. Oweye, O., Ibrahim, B. (1996) The Macroeconomic Analysis of The Effects of Corruption on Economic Growth of Developing Economics. *Rivista Internazionale di Scienze Economiche Commerciali*, 43(1), 191-211.
265. PACS (2013) Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji, zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope (www.coe.int/pacs).
266. Paiders, J. (2008) Relationship between corruption level changes and economic growth in the world end Europe, *International scientific conference: Research for Rural Development 2008*, 14, Jelgava (Latvia), 21-23 May 2008.
267. Paldam, M. (2001) Corruption and Religion, Adding to the economic model. *Kyklos* 54, 383-414.

268. Paldam, M. (2002) The big pattern of corruption. *Economics, culture and the seesaw dynamics*, *European Journal of Political Economy* 18, 215-40.
269. Paldam, M., Gundlach, E. (2008) Two Views on Institutions and Development: The Grand Transition vs the Primacy of Institutions, *Kyklos* 61, 65-100.
270. Panizza, U. (2001) Public Sector Wages and Bureaucratic Quality: Evidence from Latin America, *ECONOMIA*, Fall 2001.
271. Park, H. (2003) Determinants of Corruption: A Cross-National Analysis. *The Multinational Business Review*, 11(2), 29–48.
272. Pellegrini, L., Gerlagh, R. (2004) Corruption's Effect on Growth and Its Transmission Channels. *Kyklos*, Vol. 57 (3), pp. 429-456.
273. Pellegrini, L., Gerlagh, R. (2008) Causes of Corruption: A Survey of Cross-Country Analyses and Extended Results, *Economics of Governance*, 9, 245-263.
274. Pellegrini, L. (2011) The Effect of Corruption on Growth and its Transmission Channels. In Pellegrini, L. (2011) *Corruption, Development and the Environment* (Chapter 4, pp.53-74), Springer.
275. Perić, D. T. (2016) Institucionalni faktori političke korupcije na postjugoslovenskom prostoru (2000-2014), Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.
276. Persson, T., Tabellini, G. (2000) *Political Economics: Explaining Economic Policy* MIT Pres, Cambridge and London.
277. Persson, T., Tabellini, G., Trebbi, F. (2003) Electoral Rules and Corruption, *Journal of the European Economic Association*. 1: 958-989.
278. Persson, A., Rothstein, B., Teorell, J. (2010) The failure of Anti-Corruption Policies A Theoretical Mischaracterization of the Problem, University of Gothenburg, ISSN 1653-8919.
279. Piplica, D., Čovo, P. (2011) Corruption and economic growth in Croatia, *Oeconomica Jadertina* 2/2011.
280. Piplica, D. (2011) Corruption and Inflation In Transition Eu Member Countries. *Ekon. Misao I Praksa Dbk. God XX., BR. 2*, 469-506.
281. Porta, D., Vannucci, A. (1997) The perverse effects of political corruption, *Political studies*, XLV, 516-538.
282. Pulok, M. H. (2010) The impact of corruption on economic development of Bangladesh: Evidence on the basis of an extended solow model. Stockholm University. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 28755.
283. Rahman, A., Kisunko, G., Kapoor, K. (1999) The Effects of Corruption Implications for Bangladesh, Policy Research Working Papers, WPS 2479, World Bank, Washington D.C.
284. Rakić, M. (2010) Korupcija kao odraz stanja bezbednosti Republike Srbije, *Politička revija*, Vol.25., broj 3/2010, str. 359-378.
285. Rauch, J. E., Evans, B. (2000) Bureaucratic structure and bureaucratic performance in less developed countries, *Journal of Public Economics* 75 (2000) 49–71.
286. Reinikka, R., Svensson, J. (2005) Fighting Corruption to Improve Schooling: Evidence from a Newspaper Campaign in Uganda. *Journal of the European Economic Association*, 3(2-3): 259-267.
287. Rijckeghem, V. C., Weder, B. (2001) Bureaucratic Corruption and the Rate of Temptation: Do wages in the Civil Service Affect Corruption, and by How Much? *Journal of Development Economics*, 65, 307-331.
288. Robert, H. (2003) *Political Corruption in and Beyond the Nation State*. London: Routledge.
289. Robinson, M. (1998) *Corruption and Development*, London: Frank Cass.
290. Rock, M. T., Bonnett, H. (2004) The comparative politics of corruption: Accounting for the East Asian paradox in empirical studies of corruption growth and investment, *World Development*, 32(6):999–1017.

291. Rock, M. T. (2007) Corruption and democracy, *Journal of Development Studies* 45(1), 55–75.
292. Rodrik, D., Rodriguez, F. (1999) Trade Policy and Economic Growth: A Skeptics Guide to the Cross-National Evidence. NBER Working Paper n. 7081.
293. Rose-Ackerman, S. (1978) *Corruption: A Study in Political Economy* (Academic Press).
294. Rose-Ackerman, S. (1996) *The Political Economy of Corruption: Causes and Consequences*. World Bank, Washington, DC.
295. Rose-Ackerman, S. (1997) The Role of the World Bank in Controlling Corruption, *Yale University*, Vol. 29, str. 93-114.
296. Rose-Ackerman, S. (1999) *Corruption and government: causes, consequences, and reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
297. Rose-Ackerman, S. (2002) Grand Corruption and the Ethics of Global Business, *Journal of Banking and Finance* 26: 1889-1918.
298. Rothstein, B. (2007) *A Big-Bang Theory*, University of Gothenburg.
299. Rothstein, B., Uslaner, E. M. (2005) All for All: Equality, Corruption, and Social Trust, *World Politics*, Volume 58, Number 1, pp. 41-72 (Article)
300. Sachs, J. D., Warner, A. M. (1995) Economic Reform and the Process of Global Integration. *Brookings Papers on Economic Activity*. 1, pp. 1–118.
301. Samimi, A. J., Abedini, M., Abdollahi, M. (2012) Corruption And Inflation Tax in Developing Countries. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11(3), 391-395.
302. Sandholtz, W., Koetzle, W. (2000) Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy, and Trade, *International Studies Quarterly*. 44, 31-50.
303. Sandholtz, W., Gray M. M. (2003) International Intergration and National Corruption. *International Organization* 57, 761-800.
304. Schwartz, H. (1999) Surprising Success: The New Eastern European Constitutional Courts, in: A. Scheller, L. Diamond, and M. F. Plattner (eds.), *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publisher: 195-214.
305. Scott, J. (1972) *Comparative Political Corruption*. Prentice-Hall Inc., Eaglewood Cliffs.
306. Seldadyo, H., De Haan, J. (2006) The determinants of corruption: A literature survey and new evidence, Paper presented for the epcs 2006 conference, European Public Choice Society, Turku.
307. Seligson, M. A. (2002) The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries, *Journal of Politics*, Vol.64, No.2, pp.408-433.
308. Serra, S. (2006) Empirical Determinants of Corruption: A Sensitivity Analysis, *Public Choice*, Vol 126, 1/2, pp. 225-256.
309. Shao, J., Ivanov, C. P., Podobnik, B, Stanley, E. H. (2007) Quantitative relations between corruption and economic factors, *The European physical journal B*. 63 (4), 547–550.
310. Shleifer, A., Vishny, R. W. (1993) Corruption, *Quarterly Journal of Economics* 108, 599–618.
311. Shleifer, A. (1997) Government in transition. *European Economic Review* 41 (3), 385-410.
312. Shleifer, A., Vishny, R. W. (1998) *The Grabbing Hand Government Pathologies and their Cures*, Harvard University Press, Cambridge, MA, str. 1-17.
313. Smarzynska, B., Wei, S. J. (2000) Corruption and Composition of Foreign Direct Investment: Firm-level Evidence. NBER Working Papers: 7969.
314. Smith-Hillman, A. V. (2007) Competition Policy, Inflation and Corruption: Evidence From African Economies. *Applied Economics Letters*, 14(9), 653-656.
315. Stapenhurst, R. (2000) *The Media's Role in Curbing Corruption*. New York: World Bank Institute.
316. Stasavage, D. (1999) Causes and Consequences of Corruption: Mozambique in Transition, *Common wealth and Comparative Politics* 37: 65-97.
317. Stoiljković, Z. (2013) Politička korupcija i slaba država, *Filozofija i društvo*, XXIV (1) 2013.
318. Summers, L. (1977) *Speech to the Summit of Eight*, Denver.

319. Sung, H. E. (2002) A convergence approach to the analysis of political corruption: A crossnational study. *Crime, Law and Social Change*, 38.
320. Sung, H. E., Chu, D. (2003) Does participation in the global economy reduce political corruption? *International Journal of Comparative Criminology*, 3(2), pp. 94 – 118.
321. Sung, H. E (2004) Democracy and political corruption: a cross-national comparison. *Crime, Law Soc Change* 41:179–194.
322. Svensson, J. (2005) Eight Questions About Corruption *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 19: 19-42.
323. Swaleheen, M. (2011) Economic growth with endogenous corruption: an empirical study, *Public Choice* 146, 23-41.
324. Tanzi, V., Davoodi, H. (1997) *Corruption, Public Investment and Growth*. IMF Working Paper No. 139. Washington: International Monetary Fund.
325. Tanzi, V. (1998) *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures*, IMF Staff Papers, 45:No 4, pp. 559-594.
326. Tavares, J. (2003) *Does foreign aid corrupt?*, Faculdade of Economia, Campus de Campolide, Universidade Nova de Lisboa, 1099-032 Lisbon, Portugal.
327. Theobald, R. (1999) So What Really is the Problem about Corruption? *Third World Quarterly*, Vol. 20, ss. 491-502.
328. Thompson, T., Shah, A. (2005) *Transparency International's Corruption Perceptions Index: Whose Perceptions Are They Anywhere?* Discussion Draft, Revised March 2005. <http://go.worldbank.org/I1RTMZYUA0> (accessed June 12, 2013).
329. Tirole, J. (1986) Hierarchies and Bureaucracies, *Journal of Law, Economics and Organization*, 181-214.
330. Transparency International (2009) *Global Corruption Report*, Berlin.
331. Transparency International (2013) *Global Corruption Barometer*.
332. Treisman, D. (1999) *Decentralization and Corruption: Why are Federal States Perceived to be More Corrupt*, paper prepared for the presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Atlanta, September.
333. Treisman, D. (2000) The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics* 76, 399-457.
334. Tokvil, A. (2002) *O demokratiji u Americi*, Novi Sad: IK Zorana Stojanovića.
335. Tollison, R. D. (1982) Rent Seeking: A Survey, *Kyklos*, Vol 35, pp. 575-602.
336. Tosun, M. U. (2002) *A Public Failure Product: Corruption*. Cingi, S., Guran, C., and Tosun M. U. (Ed.), *Corruption and Efficient State*, Ankara Chamber of Commerce Publication, Ankara.
337. Tyler, T. R. (1990) *Why People Obey the Law*. New Haven: Yale University Press.
338. United Nations Convention against Corruption (2004) December 9, 2003, GA res. 58/4, UN Doc. A/58/422 (2003), S. Treaty Doc. No. 109-6, 43 I.L.M. 37 (2004).
339. Uslaner, E. M. (2007) *Corruption, Inequality, and Trust*, University of Maryland–College Park.
340. Van Maanen, J. (1983) *The boss: first-line supervision in an American police agency*; Cambridge, MA: MIT, Press.
341. Vincente, P. C. (2005) *Does Oil Corrupt? Theory and Evidence from a Natural Experiment in West Africa*, Mimeo.
342. Voyer, P., Beamish, P. (2004) The effect of corruption on Japanese foreign direct investment, *Journal of Business Ethics*, 50(3): 211-224.
343. Waisbord, S. R. (2004) Scandals, Media, and Citizenship in Contemporary Argentina. *American Behavioral Scientist* 47(8): 1072-1098.
344. Webster, L. M. (1993) *The Emergence of Private Sector Manufacturing in Hungary*, World Bank Technical Paper 229, World Bank, Washington DC.
345. Wedeman, A. (2002) Development and corruption: the East Asian paradox, in E. D. Gomez (eds.) *Political Business in East Asia*, pp. 35-61, Routledge, London.

346. Wei, S. J. (1997) Why Is Corruption So Much More Taxing Than Tax? Arbitrariness Kills, NBER Working Paper 6255, Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research..
347. Wei, S. J. (1999) Corruption in economic development: beneficial grease, minor annoyance, or major obstacle?, Policy Research Working Paper WPS 2048. Washington DC: World Bank.
348. Wei, S. J. (2000) How Taxing is Corruption on International Investors? Review of Economics and Statistics. Vol. 82: 1-11.
349. Wei, S. J. (2000b) Local Corruption and Global Capital Flows. Brookings Papers on Economic Activity 2: 303–346.
350. Wheeler, D., Mody, A. (1992) International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms, Journal of International Economics 33 (1992), 57–76.
351. Wicksell, K. (1957) A New Principle of Just Taxation, u: Richard A. Musgrave – Alan T. Peacock: Classics in the Theory of public finance, Macmillan, London/St. Martin's Press, New York, 1957.: 72-118.
352. Wilhelm, P. G. (2002) International Validation of the Corruption Perceptions Index: Implications for Business Ethics and Entrepreneurship Education, Journal of Business Ethics 35, 3, 177–189.
353. World Bank (2000) Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate, Waashington, DC.
354. Wright, A. S., Craigwell, R. (2013) Economic growth and corruption in developing economies: evidence from linear and non-linear panel causality tests, Business, Finance & Economics in emerging economies, Vol. 8 No.2.
355. You, J. S., Khagram, S. (2005) A Comparative Study of Inequality and Corruption. American Sociological Review, 70(February), 136-158.
356. Zakari, M. (2009) Openness and Corruption: A Time-Series Analysis, Zagreb International Review of Economics & Business, 12(2),1-14.

Прилог A1: Подаци о вредностима Индекса перцепције корупције и БДП-а

Country/Year	1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)
New Zealand	9,6	62.795.370.404	9,4	68.070.620.913	9,2	64.924.816.050	9,4	55.199.814.253	9,4	57.698.043.178	9,4	51.599.748.518	9,4	52.872.980.328	9,5	66.463.945.931
Denmark	9,3	181.903.614.165	9,3	184.435.821.822	9,9	170.435.460.671	10,0	173.653.145.883	10,0	173.944.697.696	9,8	160.082.517.846	9,5	160.476.161.869	9,5	173.880.031.444
Singapore	9,3	80.788.992.427	8,8	94.688.546.180	8,7	104.561.712.489	9,1	95.823.611.618	9,1	85.963.561.402	9,1	95.922.652.596	9,2	91.148.432.628	9,3	90.582.818.234
Finland	9,1	130.806.100.218	9,1	128.308.309.604	9,5	122.987.067.611	9,6	129.763.017.356	9,8	130.322.821.223	10,0	121.793.808.734	9,9	124.642.505.593	9,7	135.183.512.140
Canada	8,9	590.517.341.883	9,0	613.761.642.831	9,1	637.536.472.627	9,2	616.766.430.738	9,2	661.264.723.699	9,2	724.918.860.683	8,9	715.423.553.719	9,0	734.661.951.188
Sweden	8,9	253.679.923.738	9,1	276.456.158.664	9,4	253.177.906.718	9,5	254.723.204.065	9,4	258.813.540.860	9,4	247.260.155.858	9,0	227.359.498.891	9,3	250.960.758.337
Australia	8,8	370.882.833.383	8,6	403.619.119.879	8,9	437.631.867.272	8,7	401.214.135.622	8,7	390.315.829.051	8,3	416.887.521.196	8,5	380.443.812.386	8,6	397.147.341.984
Switzerland	8,8	315.938.881.871	8,8	304.751.566.125	8,6	264.584.082.462	8,9	272.632.435.332	8,9	268.211.560.883	8,6	249.918.732.455	8,4	254.989.746.187	8,5	278.620.794.636
The Netherlands	8,7	418.969.256.108	8,7	417.980.392.157	9,0	386.533.770.047	9,0	402.648.300.378	9,0	411.456.424.462	8,9	386.074.626.866	8,8	400.654.138.702	9,0	437.807.265.199
Norway	8,6	148.919.844.677	8,9	160.158.299.482	8,9	158.223.061.046	9,0	151.138.149.912	8,9	159.045.286.696	9,1	168.288.531.891	8,6	170.922.851.074	8,5	191.927.027.230
Ireland	8,6	67.036.471.511	8,5	73.984.024.689	8,3	81.160.642.625	8,2	88.116.381.513	7,7	96.421.133.657	7,2	97.524.453.299	7,5	105.702.090.292	6,9	123.588.810.899
United Kingdom	8,6	1.157.118.510.336	8,4	1.219.541.341.654	8,2	1.358.884.891.945	8,7	1.456.031.798.609	8,6	1.502.784.339.104	8,7	1.477.200.786.806	8,3	1.470.598.819.634	8,7	1.611.762.589.928
Germany	8,1	2.522.860.652.382	8,3	2.436.963.867.949	8,2	2.157.229.866.907	7,9	2.178.170.501.278	8,0	2.131.046.239.079	7,6	1.886.401.326.700	7,4	1.880.894.854.586	7,3	2.006.587.615.283
Chile	7,9	71.349.202.309	6,8	75.769.008.174	6,1	82.808.986.192	6,8	79.373.597.080	6,9	72.995.286.764	7,4	75.210.511.700	7,5	68.568.293.067	7,5	67.265.403.373
USA	7,8	7.338.400.000.000	7,7	7.751.100.000.000	7,6	8.256.500.000.000	7,5	8.741.000.000.000	7,5	9.301.000.000.000	7,8	9.898.800.000.000	7,6	10.233.900.000.000	7,7	10.590.200.000.000
Austria	7,1	238.861.783.813	7,6	234.676.456.979	7,6	207.826.088.771	7,5	213.329.586.371	7,6	212.301.777.115	7,7	192.070.749.954	7,8	191.678.678.300	7,8	207.537.336.721
Hong Kong	7,1	144.229.968.780	7,0	158.965.789.144	7,3	176.512.232.926	7,8	166.908.762.265	7,7	163.283.016.436	7,7	169.121.013.113	7,9	166.593.107.870	8,2	163.780.862.483
France	7,0	1.572.061.768.958	7,0	1.572.776.381.587	6,7	1.421.492.020.679	6,7	1.468.872.804.092	6,6	1.456.431.067.547	6,7	1.326.334.899.576	6,7	1.338.302.818.792	6,3	1.452.030.303.030
Belgium	6,9	284.519.704.433	6,8	275.796.742.671	5,3	248.766.576.453	5,4	255.599.022.005	5,3	254.503.515.875	6,1	232.672.747.374	6,6	232.455.906.040	7,1	252.795.031.056
Japan	6,7	5.333.925.511.059	7,1	4.706.187.126.020	6,6	4.324.278.106.866	5,8	3.914.574.887.342	6,0	4.432.999.282.923	6,4	4.731.198.760.271	7,1	4.159.859.918.094	7,1	3.980.819.536.160
South Africa	5,6	151.113.089.035	5,7	143.732.022.577	5,0	148.814.150.953	5,2	134.295.556.522	5,0	133.183.580.945	5,0	132.877.648.091	4,8	118.478.978.978	4,8	111.100.827.741
Portugal	5,6	116.546.238.556	6,5	121.154.795.945	7,0	115.661.406.518	6,5	122.858.971.505	6,7	126.423.822.715	6,4	117.299.520.914	6,3	120.332.080.537	6,3	132.285.714.286
Malaysia	5,3	88.832.452.512	5,3	100.881.784.848	5,0	100.168.847.815	5,3	72.175.310.308	5,1	79.148.423.191	4,8	93.789.736.842	5,0	92.783.947.368	4,9	100.845.526.316
Argentina	5,2	258.031.878.144	3,4	272.149.757.952	2,8	292.683.888.192	3,0	298.948.362.240	3,0	283.523.022.848	3,5	284.203.745.280	3,5	288.696.715.264	2,8	102.040.334.259
Spain	4,4	598.750.733.920	4,3	622.428.740.313	5,9	572.637.500.000	6,1	600.838.623.455	6,6	617.879.821.010	7,0	580.345.494.748	7,0	608.856.375.839	7,1	686.295.878.035
South Korea	4,3	517.118.129.838	5,0	557.643.607.434	4,3	516.282.942.110	4,2	345.432.412.376	3,8	445.399.303.511	4,0	533.384.027.729	4,2	504.586.783.004	4,5	575.928.909.990
Hungary	4,1	45.561.413.231	4,9	45.930.691.794	5,2	46.533.207.226	5,0	47.951.604.884	5,2	48.255.011.860	5,2	46.385.589.534	5,3	52.720.966.883	4,9	66.589.489.264
Turkey	4,1	169.485.941.048	3,5	181.475.555.283	3,2	189.834.649.111	3,4	269.287.100.115	3,6	249.751.470.869	3,8	266.567.531.990	3,6	196.005.288.838	3,2	232.534.560.775
Greece	4,0	130.522.282.543	5,0	138.028.597.015	5,4	134.653.112.718	4,9	135.274.145.129	4,9	133.187.471.440	4,9	124.418.164.455	4,2	129.841.697.351	4,2	146.050.256.230
Colombia	3,4	92.507.277.798	2,7	97.160.111.573	2,2	106.659.507.964	2,2	98.443.743.191	2,9	86.186.156.584	3,2	100.363.791.871	3,8	98.745.443.240	3,6	98.229.102.139
Mexico	3,2	286.698.251.724	3,3	332.908.981.436	2,7	401.480.129.436	3,3	421.214.803.220	3,4	481.202.434.427	3,3	581.426.421.971	3,7	622.092.637.151	3,6	649.075.575.302
Italy	3,0	1.131.770.110.939	3,4	1.266.354.134.494	5,0	1.198.654.411.766	4,6	1.224.579.870.011	4,7	1.208.180.354.708	4,6	1.104.009.462.562	5,5	1.123.702.691.037	5,2	1.225.176.569.595
Thailand	2,8	168.018.557.308	3,3	181.947.631.900	3,1	150.391.449.495	3,0	111.859.654.864	3,2	122.629.741.698	3,2	122.725.247.706	3,2	115.536.405.150	3,2	126.876.918.690
India	2,8	366.599.645.609	2,6	399.786.888.515	2,8	403.160.419.440	2,9	428.741.030.147	2,9	464.344.395.616	2,8	474.691.627.708	2,7	482.378.579.616	2,7	522.798.457.731
Philippines	2,8	74.119.868.202	2,7	82.848.194.395	3,1	82.344.374.414	3,3	72.207.022.472	3,6	82.995.145.601	2,8	81.026.294.681	2,9	76.261.998.623	2,6	81.357.657.790
Brazil	2,7	768.951.180.305	3,0	839.683.246.760	3,6	871.199.987.488	4,0	843.826.501.464	4,1	586.863.191.445	3,9	644.701.831.101	4,0	553.582.178.386	4,0	504.221.228.974
Venezuela	2,7	74.888.742.184	2,5	68.258.588.863	2,8	85.837.385.779	2,3	91.338.542.542	2,6	97.974.136.437	2,7	117.147.614.566	2,8	122.909.734.601	2,5	92.889.586.976
Pakistan	2,3	60.636.071.884	1,0	63.320.170.084	2,5	62.433.340.468	2,7	62.191.955.814	2,2	62.973.855.719		73.952.374.970	2,3	72.309.738.921	2,6	72.306.820.396
China	2,2	728.007.199.936	2,4	856.084.729.312	2,9	962.652.693.079	3,5	1.019.458.585.326	3,4	1.083.277.930.360	3,1	1.198.474.934.199	3,5	1.324.806.914.358	3,5	1.453.827.554.714
Indonesia	1,9	202.132.032.844	2,7	227.369.671.349	2,7	215.748.854.647	2,0	95.445.548.017	1,7	140.001.352.527	1,7	165.021.012.262	1,9	160.445.947.638	1,9	195.660.611.034

Source: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> and <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Country/Year	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)	CPI	GDP (US\$)
New Zealand	9,5	86.737.676.644	9,6	102.210.381.042	9,6	113.079.912.606	9,6	109.521.647.338	9,4	134.016.089.779	9,3	130.676.803.521	9,4	117.376.308.375	9,3	142.476.978.417	9,5	
Denmark	9,5	213.621.665.883	9,5	244.727.970.021	9,5	267.676.536.234	9,5	274.376.889.676	9,4	311.417.601.999	9,3	343.861.383.958	9,3	311.113.484.638	9,3	312.214.846.619	9,4	332.677.261.192
Singapore	9,4	93.362.870.673	9,3	109.336.483.914	9,4	123.636.882.268	9,4	138.126.048.812	9,3	163.434.001.846	9,2	166.792.266.696	9,2	176.934.076.616	9,3	213.154.518.683	9,2	239.689.589.462
Finland	9,7	164.266.207.673	9,7	189.064.666.623	9,6	186.777.993.334	9,6	207.949.409.201	9,4	246.127.367.186	9,0	271.974.219.063	8,9	269.660.692.667	9,2	236.475.000.000	9,4	266.070.833.333
Canada	8,7	665.873.242.452	8,5	692.226.099.622	8,4	1.133.759.966.476	8,5	1.278.610.846.645	8,7	1.424.065.729.448	8,7	1.620.678.437.547	8,7	1.337.577.639.762	8,9	1.577.040.082.216	8,7	1.736.060.566.061
Sweden	9,3	314.713.404.153	9,2	362.089.648.913	9,2	370.579.638.747	9,2	399.075.661.573	9,3	462.612.863.670	9,3	486.158.607.820	9,2	426.762.994.635	9,2	461.939.112.344	9,3	538.131.124.807
Australia	8,8	468.410.599.884	8,8	615.600.782.473	8,8	686.471.969.104	8,7	749.806.330.937	8,6	867.096.606.736	8,7	1.061.593.389.304	8,7	924.187.418.943	8,7	1.131.623.072.708	8,8	1.371.763.966.599
Switzerland	8,8	326.039.777.288	9,1	362.980.618.632	9,1	372.475.766.360	9,1	391.233.703.628	9,0	434.116.631.637	9,0	503.215.464.683	9,0	492.261.743.767	8,7	528.394.883.630	8,8	636.660.112.360
The Netherlands	8,9	536.312.641.084	8,7	609.689.925.686	8,6	638.470.626.275	8,7	677.691.901.433	9,0	782.566.743.038	8,9	870.811.147.325	8,9	793.428.956.234	8,8	774.228.947.368	8,9	836.356.344.444
Norway	8,8	224.880.794.328	8,9	260.029.106.208	8,9	304.060.069.848	8,8	340.041.912.704	8,7	393.478.162.082	7,9	453.865.460.993	8,6	374.767.527.038	8,6	417.752.649.007	9,0	466.803.382.857
Ireland	7,5	158.121.276.019	7,5	186.946.565.724	7,4	203.279.983.761	7,4	223.670.720.426	7,5	269.964.863.776	7,7	263.654.162.742	8,0	223.089.488.837	8,0	206.262.607.359	7,5	217.276.000.000
United Kingdom	8,7	1.860.311.638.735	8,6	2.201.417.115.237	8,6	2.280.539.201.961	8,6	2.444.679.171.167	8,4	2.612.874.670.663	7,7	2.636.965.188.376	7,7	2.171.366.109.462	7,6	2.251.880.461.638	7,8	2.431.580.769.677
Germany	7,7	2.423.814.888.420	8,2	2.726.341.472.500	8,2	2.766.253.792.966	8,0	2.922.748.688.160	7,8	3.023.807.412.162	7,9	3.023.686.234.289	8,0	3.288.636.962.662	7,9	3.268.947.368.421	8,0	3.570.565.565.666
Chile	7,4	73.989.638.629	7,4	95.662.754.478	7,3	123.056.482.823	7,3	154.669.663.123	7,0	173.079.365.829	6,9	179.626.313.848	6,7	172.560.596.086	7,2	216.308.876.370	7,2	246.565.243.788
USA	7,5	11.089.300.000.000	7,5	11.797.800.000.000	7,6	12.964.300.000.000	7,3	13.314.500.000.000	7,2	13.961.800.000.000	7,3	14.219.300.000.000	7,5	13.863.600.000.000	7,1	14.447.100.000.000	7,1	15.094.000.000.000
Austria	8,0	263.946.776.524	8,4	291.430.382.497	8,7	324.983.621.860	8,6	324.984.420.044	8,1	375.041.784.030	8,1	414.173.646.318	7,9	381.775.164.882	7,9	376.576.381.579	7,8	418.483.976.383
Hong Kong	8,0	168.672.061.616	8,0	166.866.363.636	8,3	177.771.729.613	8,3	189.931.696.259	8,3	207.087.269.793	8,1	216.365.876.584	8,2	209.263.263.242	8,4	224.457.669.039	8,4	243.665.665.032
France	6,9	1.792.214.221.219	7,1	2.065.670.863.687	7,5	2.136.666.489.230	7,4	2.265.706.477.450	7,3	2.682.389.733.366	6,9	2.831.794.046.483	6,9	2.619.686.000.767	6,8	2.548.027.263.168	7,0	2.773.032.126.000
Belgium	7,6	311.688.487.583	7,5	361.683.211.960	7,4	377.330.386.463	7,3	389.865.627.160	7,1	459.617.484.993	7,3	507.393.768.573	7,1	473.419.896.626	7,1	466.684.736.842	7,5	511.533.333.333
Japan	7,0	4.302.939.184.964	6,9	4.665.800.065.661	7,3	4.571.876.737.176	7,6	4.366.761.451.087	7,5	4.356.329.296.669	7,3	4.849.208.099.824	7,7	5.035.141.567.659	7,8	5.488.416.486.785	8,0	5.967.154.491.918
South Africa	4,4	168.219.302.326	4,6	219.082.936.699	4,5	247.064.310.286	4,6	261.007.039.379	5,1	286.171.800.700	4,9	273.870.082.686	4,7	283.012.416.481	4,5	363.623.196.188	4,1	408.236.732.338
Portugal	6,6	161.931.941.309	6,3	185.597.504.328	6,5	191.847.668.629	6,6	201.790.386.436	6,5	231.741.673.803	6,1	251.925.283.861	5,8	224.083.821.065	6,0	227.196.942.105	6,1	237.822.063.333
Malaysia	5,2	110.202.368.421	5,0	124.749.473.684	5,1	137.952.929.781	5,0	166.601.423.249	5,1	186.777.261.971	5,1	222.744.224.712	4,5	192.911.631.102	4,4	237.796.914.597	4,3	278.671.114.817
Argentina	2,5	129.997.103.034	2,5	163.129.481.873	2,8	183.193.408.941	2,9	214.066.231.200	2,9	260.768.703.249	2,9	326.676.873.163	2,9	307.081.774.885	2,9	368.710.961.381	3,0	446.988.571.982
Spain	6,9	883.839.729.120	7,1	1.044.612.070.304	7,0	1.130.798.886.738	6,8	1.236.362.163.644	6,7	1.441.426.534.070	6,5	1.693.382.873.980	6,1	1.465.638.243.339	6,1	1.383.344.736.842	6,2	1.490.809.722.222
South Korea	4,3	643.762.388.701	4,5	721.976.265.824	5,0	844.863.024.335	5,1	961.773.478.986	5,1	1.049.235.961.187	5,6	931.402.204.982	5,5	834.860.441.841	5,4	1.014.880.141.871	5,4	1.116.247.387.319
Hungary	4,8	83.538.373.061	4,8	101.605.734.602	5,0	110.321.711.573	5,2	112.633.162.716	5,3	136.102.000.867	5,1	154.233.541.662	5,1	126.631.684.033	4,7	128.631.634.125	4,6	140.029.344.474
Turkey	3,1	303.006.302.816	3,2	382.166.274.991	3,5	482.979.839.238	3,8	530.900.094.606	4,1	647.155.131.629	4,6	730.337.486.188	4,4	614.663.921.823	4,4	751.144.382.666	4,2	773.091.360.340
Greece	4,3	192.862.219.244	4,3	227.860.420.086	4,3	240.076.630.332	4,4	282.062.678.738	4,6	304.889.438.480	4,7	341.187.719.027	3,8	321.786.188.414	3,5	299.102.434.666	3,4	286.733.589.250
Colombia	3,7	94.916.590.089	3,8	117.188.022.065	4,0	146.624.660.304	3,9	162.740.420.642	3,8	207.621.484.237	3,8	244.539.677.722	3,7	236.164.279.711	3,5	288.764.794.424	3,4	331.664.872.814
Mexico	3,6	700.324.664.827	3,6	789.777.472.170	3,5	849.947.464.609	3,3	962.276.430.547	3,5	1.036.929.622.486	3,6	1.094.480.339.422	3,3	882.364.746.911	3,1	1.036.870.880.242	3,0	1.155.316.062.667
Italy	5,3	1.514.603.636.381	4,8	1.735.621.603.772	5,0	1.786.275.014.007	4,9	1.872.982.702.430	5,2	2.127.160.486.530	4,8	2.307.311.486.086	4,3	2.111.148.008.712	3,9	2.043.639.726.121	3,9	2.194.760.339.253
Thailand	3,3	142.640.079.033	3,6	161.339.790.595	3,1	176.361.616.960	3,6	207.088.920.190	3,3	246.977.009.039	3,5	272.571.816.171	3,4	263.606.029.604	3,5	318.907.879.762	3,4	346.649.290.737
India	2,8	617.672.578.403	2,8	721.666.293.260	2,9	834.216.944.766	3,3	949.116.788.821	3,5	1.238.700.300.023	3,4	1.224.096.604.710	3,4	1.361.267.169.927	3,3	1.684.323.716.933	3,1	1.847.981.863.638
Philippines	2,5	83.808.206.720	2,6	91.371.236.939	2,5	103.066.972.408	2,5	122.210.719.246	2,5	149.369.920.006	2,3	173.602.533.346	2,4	168.333.540.386	2,4	199.589.447.424	2,6	224.763.669.087
Brazil	3,9	662.469.288.269	3,9	663.760.000.000	3,7	682.166.291.701	3,3	1.089.917.279.412	3,5	1.366.962.651.642	3,5	1.662.817.659.097	3,7	1.621.661.507.665	3,7	2.143.036.333.269	3,8	2.476.662.189.880
Venezuela	2,4	83.622.191.419	2,3	112.451.400.423	2,3	145.613.488.652	2,3	183.477.622.124	2,0	230.364.012.676	1,9	316.600.203.640	1,9	329.418.979.506	2,0	389.807.511.437	1,9	316.482.180.800
Pakistan	2,5	83.244.801.063	2,1	97.977.766.198	2,1	109.600.000.000	2,2	127.600.000.000	2,4	143.171.182.643	2,5	163.861.692.022	2,4	161.819.031.346	2,3	176.869.669.664	2,5	211.081.984.819
China	3,4	1.640.969.732.775	3,4	1.931.644.331.142	3,2	2.266.902.690.026	3,3	2.712.660.886.696	3,5	3.494.055.844.791	3,6	4.521.827.288.304	3,6	4.991.266.436.736	3,5	5.930.629.470.799	3,6	7.316.489.269.769
Indonesia	1,9	234.772.458.818	2,0	266.666.883.365	2,2	286.668.610.017	2,4	364.670.635.997	2,3	432.216.737.775	2,6	510.244.540.960	2,8	539.979.969.063	2,8	708.026.040.465	3,0	846.832.261.163

Source: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> and <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Прилог A2: Индикатори раста/пада Индекса перцепције корупције и БДП-а по годинама

Country/Year	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP
New Zealand	-1	1	-1	-1	1	-1	1	1	1	-1	1	1	1	1
Denmark	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Singapore	-1	1	-1	1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	1	-1
Finland	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	-1	1	-1	1
Canada	1	1	1	1	1	-1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	1
Sweden	1	1	1	-1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	1	1
Australia	-1	1	1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	-1	1	1
Switzerland	-1	-1	-1	-1	1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	1
The Netherlands	1	-1	1	-1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	1	1
Norway	1	1	1	-1	1	-1	-1	1	1	1	-1	1	-1	1
Ireland	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	1
United Kingdom	-1	1	-1	1	1	1	-1	1	1	-1	-1	-1	1	1
Germany	1	-1	-1	-1	-1	1	1	-1	-1	1	-1	-1	-1	1
Chile	-1	1	-1	1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	-1	-1
USA	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1
Austria	1	-1	-1	-1	-1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1
Hong Kong	-1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	1	1	-1	1	-1
France	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	-1	1	-1	-1	1	-1	1
Belgium	-1	-1	-1	-1	1	1	-1	-1	1	-1	1	-1	1	1
Japan	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1
South Africa	1	-1	-1	1	1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Portugal	1	1	1	-1	-1	1	1	1	-1	-1	-1	1	1	1
Malaysia	-1	1	-1	-1	1	-1	-1	1	-1	1	1	-1	-1	1
Argentina	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	1	1	-1	-1	-1	1
Spain	-1	1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	1
South Korea	1	1	-1	-1	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	1	1
Hungary	1	1	1	1	-1	1	1	1	1	-1	1	1	-1	1
Turkey	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	1	1	-1	-1	-1	1
Greece	1	1	1	-1	-1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	1
Colombia	-1	1	-1	1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	-1	-1
Mexico	1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	-1	1
Italy	1	1	1	-1	-1	1	1	-1	-1	-1	1	1	-1	1
Thailand	1	1	-1	-1	-1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	1
India	-1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1
Philippines	-1	1	1	-1	1	-1	1	1	-1	-1	1	-1	-1	1
Brazil	1	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	1	1	-1	-1	-1
Venezuela	-1	-1	1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1
Pakistan	-1	1	1	-1	1	-1	-1	1	1	1	1	-1	1	-1
China	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	1
Indonesia	1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	1	1	-1	1	1

Country/Year	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP	CPI	GDP
New Zealand	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	-1	1	-1	-1	1	1	1
Denmark	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	-1	1	1	1	1
Singapore	1	1	-1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	1	1	1	-1	1
Finland	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	-1	1	1
Canada	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	1	-1	1
Sweden	1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	1	1	1	1
Australia	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	1	1	1	1
Switzerland	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	1	1
The Netherlands	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	1	1
Norway	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	-1	1	1	1	1
Ireland	1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	-1	1
United Kingdom	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1	1	1
Germany	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	1
Chile	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	1	1	1
USA	-1	-1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	-1	-1	1	-1	1
Austria	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1
Hong Kong	-1	-1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	-1	1	1	1	1
France	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	1	1
Belgium	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	-1	-1	1	-1	1	1
Japan	-1	1	-1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	1	1	1	1	1	1	1
South Africa	-1	1	1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	1	-1	1
Portugal	1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	-1	1	1
Malaysia	1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Argentina	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	1
Spain	-1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	1	-1	1	1
South Korea	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	-1	1	-1	1
Hungary	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Turkey	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Greece	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Colombia	1	-1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Mexico	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	1
Italy	1	1	-1	1	1	1	-1	1	1	1	-1	1	-1	-1	-1	-1	-1	1
Thailand	1	1	1	1	-1	1	1	1	-1	1	1	1	-1	-1	1	1	-1	1
India	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	1	-1	1
Philippines	-1	1	1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	-1	1	1	1	1
Brazil	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	1
Venezuela	-1	-1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	-1	-1
Pakistan	-1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	1	1	1
China	-1	1	-1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	-1	1	1	1
Indonesia	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Биографија

Данило Лучић рођен је у Бачкој Паланци 04. јануара 1982. године. Основну школу завршио је у Новој Гајдобри а средњу економску школу у Бачкој Паланци. Добитник је дипломе “Вук Караџић” за изузетан општи успех у школовању. Економски факултет Универзитета у Новом Саду уписао је 2001. а завршио 2005. године са просечном оценом 8,53 и оценом 10 на дипломском испиту. Током студија награђиван је од стране Универзитета у Новом Саду за постигнути успех у школској 2001/2002 години. Током основних студија био је корисник стипендије Министарства просвете Републике Србије.

Школске 2005/2006 године уписао је магистарске студије на Економском факултету у Суботици, Универзитета у Новом Саду, где је 2012. године одбранио магистарску тезу под називом “Монетарни ефекти финансирања буџетског дефицита” и стекао академско звање магистра економских наука. Током магистарских студија био је корисник стипендије Министарства за запошљавање Републике Србије у трајању од две године. Школске 2014/2015 године уписао је докторске студије на Економском факултету Универзитета у Нишу. Аутор је и коаутор неколико научних радова публикованих у домаћим и страним научним часописима. 2008. године завршио је школу за резервне официре на Војној академији у Београду и стекао чин потпоручника у резерви.

Поред формалног образовања радио је у домаћим и страним компанијама као што су: Галерија подова д.о.о. Бачка Паланка; Tarkett d.o.o. Бачка Паланка; НИС а.д. - нафтна индустрија Србије. Тренутно је запослен у компанији Schneider Electric DMS d.o.o. Novi Sad на пословима у финансијском сектору.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом **Утицај корупције на економски раст**, која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио ауторска права, нити злоупотребио интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 21/05/2018 године

Аутор дисертације: Данило Лучић

Потпис аутора дисертације _____

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора: Данило Лучић

Наслов дисертације: **Утицај корупције на економски раст**

Ментор: Проф. Др Марија Џунић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском облику, који сам предао за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу, 21/05/2018 године

Потпис аутора дисертације

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом: **Утицај корупције на економски раст.**

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, 21/05/2018 године

Аутор дисертације: Данило Лучић

Потпис аутора дисертације _____